

sosyalist devlet

dr. kurthan fişek

GY

gerçek yayınevi

100 SORUDA SOSYALİST DEVLET

Dr. Kurthan Fişek

100 SORUDA DİZİSİ: 16

Birinci Baskı:
Ocak 1970

Kapak: Said Maden

Dizgi: Asya Matbaası
Baskı, kapak baskısı, cilt:
Fono Matbaası

Dr. KURTHAN FİŞEK

100 SORUDA SOSYALİST DEVLET

GERÇEK YAYINEVİ
Cağaloğlu Yokuşu, Saadet İş Hanı, Kat 4
İstanbul

I

GİRİŞ

Soru 1 : Sosyalist toplumda yönetim ve örgütlenme neden önemlidir?

Marksist - leninist öğretiye göre, bir toplumda, temel sınıf bölünmesinin değişmesine ve egemenliğin bir sınıftan diğer bir sınıfa geçmesine bağlı olarak, ekonominin yeni egemen sınıfı, (1) **sınıf iktidarının uygulanmasını kolaylaştıracak,** (2) **yeni üretim ilişkilerinin kusursuz işlemesini sağlayacak,** (3) **eski yapının kalıntılarını tasfiye edecek** siyasal ve yönetsel örgüt biçimlerinin geliştirilmesini öncelikle gündemine almaktadır. Ekonominin egemen sınıfının siyasal örgütü devlet, yönetsel örgütlenmenin temel sorunu da üretim faaliyetinin düzenlenmesidir. Belirli bir toplumsal gelişme düzeyine ulaşıldıktan sonra yönetim ve örgütlenmenin ne kadar önem kazandığını Marx'ın şu sözleri açıkça ortaya koyar:

> Büyük boyutlara ulaşmış, doğrudan doğruya toplumsal veya bir arada çalışılarak yapılan bütün işler, az ya da çok, bireysel faaliyetler arasında uyuşum sağlayacak ve, parçalarının bağımsız hareketlerinden doğanlardan farklı olarak toplam üretim mekanizmasının kendi hareketinden doğan, genel fonksiyonları yerine getirecek bir yönetime ihtiyaç duyururlar. Tek başına çalan bir kemancı kendini

yönetebilir, bir orkestra ise bir yönetmene ihtiyaç gösterir (**K.**, I/3, s. 38).[1]

Bu ihtiyaç özellikle sosyalist toplum için söz konusudur. Sosyalizm, bilindiği gibi, insanlık tarihinin gelişmesinde, kapitalist toplumun yerini almaktadır. Kapitalizmi zorunlu ve kaçınılmaz olarak neden sosyalizm izler? Tarih içinde giderek **zorunluluk** haline gelen yönetim ve örgütlenme, sosyalist toplumda neden hayatî önem taşır? Bu soruları sağlıklı şekilde cevaplayabilmek için önce kapitalizmin hastalığını (çelişkisini) teşhis etmek gereklidir.

Kapitalizmin hastalığı, dev makineler, büyük çapta işbölümü, işbirliği vb. sayesinde **üretim faaliyetinin giderek «sosyal» bir nitelik almasına karşılık, üretim ilişkilerinin** özel mülkiyet tarafından belirlenen **«özel» niteliğinin süregitmesinden doğmaktadır.** Sosyalizm, bu nedenle, kapitalizmin yerini alan bir üretim biçimi olarak, üretim faaliyetiyle üretim ilişkilerinin aynı «sosyal» temele oturtulması olayıdır. Kapitalizmin temel çelişkisi nasıl çözülecek, bu çözülme olayının sınıf muhtevası ne olacaktır? Cevap açıktır: **sosyalist toplum düzenini kurma sürecinin temeli, kapitalist toplum çerçevesinde gelişmekte olan üretim güçlerini temsil eden işçi sınıfının, üretim araçlarının mülkiyetini tekeline almasıdır.** Özetlersek, kapitalizmin çelişkilerini giderek tasfiye eden sosyalizm, bu görünüşüyle, üretim faaliyetinin daha rasyonel (akılcı) ve «herkesten yeteneklerine göre alıp, herkese çalışmasına göre» dağıtacak şekilde örgütlenmesidir.

Sosyalist toplum yarım yüzyıldanberi tarih sahnesindedir. Sosyalist teoriyle sosyalist pratik arasındaki bağlantı nasıl kurulmuştur? İşçi sınıfı, ekonominin ege-

[1] «**K.**, I/3» ve öbür kısaltmalar için kitabın sonundaki «Kısaltmalar»a bakılması. (G. Y.)

men sınıfı olarak, nasıl örgütlenmektedir? Yönetim ve örgütlenme işçi sınıfının elinde nasıl bir silahtır ki, sosyalist toplum, kapitalizme damgasını vuran «buhran» gibi hastalıklardan kurtulabilmiştir? Bu ve benzeri sorular, elli yılı aşkın süredir, çağının sorumluluğuna sahip çıksın çıkmasın, gördüklerini beğensin beğenmesin, çoğu dünya aydınını alabildiğine ilgilendirmektedir. Gelgelelim, Türkiye okuyucusu için, sosyalist uygulamalar neredeyse «kapalı kutu» dur.

100 Soruda Sosyalist Devlet, sosyalist teoriden sosyalist pratiğe nasıl geçildiğini, sosyalist toplum düzenini kurmada karşılaşılan bazı önemli sorunları ve sosyalist bir devletin, etini budunu olmasa bile, iskeletini tesbit etmek amacını gütmektedir. Bu amacı gözeten bir çalışmanın, her sosyalist ülkenin yapısal özelliklerine, tarihsel gelişimine, geleneklerine vb. göre farklı şekillere bürünebilen somut tecrübelerinden çok, bu somut tecrübeleri şekillendiren soyut ilkelere dönük olması gerekiyordu; nitekim, benimsenen inceleme yöntemi de bu olmuştur.

II

SOSYALİST TEORİDE DEVLETİN DOĞUŞU, GELİŞMESİ VE «KURUYUP GİTMESİ»

DEVLET

Soru 2: Devlet nedir?

Ekonominin egemen sınıfının siyasal örgütü demek olan ve sistematik bir şekilde kuvvet kullanarak kitleleri baskı altında tutan devlet **her zaman varola gelmemiş**, toplumların gelişmesinin belirli bir aşamasında, sömürenlerle sömürülenlerin ortaya çıkmasının (yani toplumun sınıflara bölünmesinin) bir sonucu, sosyal imtiyazı ve sömürmeyi meşrûlaştırmanın, sürdürmenin bir aracı olarak doğmuştur. Devletin doğuşunu ve varoluş nedenlerini Engels şöyle özetler:

> Öyleyse devlet, topluma dışarıdan dayatılmış bir güç değildir... Devlet, daha çok, toplumun, gelişmesinin belirli bir aşamasındaki bir ürünüdür; bu, toplumun, önlemekte yetersiz bulunduğu uzlaşmaz karşıtlıklar biçiminde bölündüğünden, kendi kendisiyle çözümlenmez bir çelişme içine girdiğinin itirafıdır. Ama, karşıtların, karşıt ekonomik çıkarlara sahip sınıfların, kendilerini ve toplumu, verimsiz bir mücadele içinde eritip bitirmemeleri için, gö-

rünüşte toplumun üstünde yer alan, çatışmayı hafifletmesi, «düzen» sınırları içinde tutması gereken bir güç ihtiyacı kendini kabul ettirir; işte toplumdan doğan, ama onun üstünde yer alan ve gitgide ona yabancılaşan bu güç, devlettir... Devlet, sınıf karşıtlıklarını frenlemek ihtiyacından doğduğuna, ama aynı zamanda, bu sınıfların çatışması ortasında doğduğuna göre, kural olarak en güçlü sınıfın, ekonomik bakımdan egemen olan, ve bunun sayesinde, siyasî bakımdan da egemen sınıf durumuna gelen ve böylece ezilen sınıfı boyunduruk altında tutmak ve sömürmek için yeni araçlar kazanan sınıfın devletidir (**A. Ö. M. D. K.**, s. 238 - 241).

Sosyalist teoriye göre, devletin doğuşu, ordusu ve polisiyle, cezaevleri ve benzeri baskı kurumlarıyla, bir kamu otoritesinin oluşmasında cisimleşmektedir. Bu niteliğiyle devlet, toplumların sınıflara bölünmesine bağlı olarak tarih sahnesine çıkmakta, hükümet biçimi görünüşte ne olursa olsun, sömüren sınıflar açısından bir demokrasi ve sömürülen sınıflar açısından da kitleleri baskı altında tutan bir diktatörlük olarak belirmektedir.

Soru 3 : Marksist devlet teorisini şekillendiren belli başlı eserler hangileridir?

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (Engels). Morgan'ın «Kadim Toplum» adlı kitabında sunduğu verilere ve çağının diğer bilimsel bulgularına dayanarak çözümlemelerini geliştiren Engels, 1884 yılında yayınlanan bu eserinde, ilkel komünal sistemin gelişmesini incelemektedir. Burada, toplumların ekonomik gelişmelerine bağlı olarak, evlilik ve aile biçimlerinin geçirdiği değişiklikler, Yunan, Roma ve Töton örneklerinden hareketle tribü (kabile) düzeninin çöküş süreci ve nedenleri ele

alınmıştır. Engels'e göre, emek üretkenliğinin artması ve işbölümü, (1) değişimin ve özel mülkiyetin ortaya çıkmasına, (2) tribü düzeninin çözülmesine ve (3) toplumun sınıflara bölünmesine yol açmıştır. Toplumun sınıflara bölünmesine bağlı olarak sınıf uzlaşmazlıklarının belirmesi, ekonomiye egemen olan sınıfın çıkarlarını koruyacak bir araca, devlete hayat vermiştir. Engels'in devlete ilişkin görüşlerini şöyle özetleyebiliriz: (1) özel mülkiyet, sınıflar ve devlet her zaman varolmamış, ekonomik gelişmenin belirli bir aşamasında ortaya çıkmışlardır; (2) devlet, sömürücü sınıfların elinde, sömürülenlere takılan bir boyunduruk, onlara karşı kullanılan bir baskı aracıdır; (3) sınıflar, geçmişte nasıl ortaya çıkmışlarsa, aynı şekilde ve kaçınılmaz olarak, gelecekte yokolacaklardır; (4) sınıf uzlaşmazlıklarını bastırmak için varolan devlet, sınıfların yokolmasıyla birlikte, varlık nedenini yitirecek ve «... **toplum, bütün devlet makinesini, bundan böyle kendine lâyık olan yere, bir kenara atacaktır: âsâr-ı atika müzesine, çıkrık ve tunç baltanın yanına...**» (**A. Ö. M. D. K.**, s. 244).

Gotha Programı'nın Eleştirisi (Marx). Alman Sosyal-Demokrat Partisi programının bir eleştirisi olarak 1875 yılında kaleme alınan ve 1891 yılında yayınlanan bu eser, marksist devlet teorisi açısından, yine aynı yazarın **Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i** ve **Fransa'da İç Savaş** adlı çalışmalarının bir sentezidir. Marx, burada, işçi sınıfının dışındaki diğer bütün sınıfların «bir kocaman gerici yığın» olduğu yönündeki Lassalle'cı görüşleri eleştirmiş, böylesine bir görüşün işçi sınıfıyla köylüler arasındaki ittifakı temelden reddettiğini göstermiş, işçi sınıfının süregen bir yoksulluğa mahkûm olduğunu öne süren «ücretlerin tunç kanunu»nun gerici anlamsızlığını ortaya koymuştur. Bu eserin marksist devlet teorisine getirdiği en önemli katkı, kuşkusuz, proletarya dik-

tatörlüğünün kurulmasının tarihsel kaçınılmazlığım kanıtlaması ve gelecekteki sosyalist toplum düzeninin bilimsel bir çözümlemesini getirmesidir. Toplumları kapitalizmden sosyalizme götüren süreçte bir geçiş döneminin zorunlu olarak yaşanacağı ve bu geçiş dönemindeki devlet biçiminin «proletaryanın devrimci diktatörlüğü» olacağı ilk kez bu eserde öne sürülmüştür. Eserin getirdiği bir diğer yenilik, sosyalizmin ve komünizmin, sosyalist oluşumun iki evresi ya da «sosyalist ekonomik olgunlaşma» sürecinin iki ayrı aşaması olarak tanımlanmasıdır. Marx'a göre, (1) herhangi bir toplumun kendisini kapitalizmin tüm kalıntılarından kurtarabilmesi, (2) insanın «işbölümü» denen köleleştirici düzenlemeye kul olmaktan çıkabilmesi, (3) fikir emeğiyle kol emeği arasındaki çelişkinin yok edilebilmesi, (4) çalışmanın bir geçim sağlama yolu olmaktan çıkarak hayatın bir temel gereği haline gelebilmesi, ve nihayet (5) üretim güçlerinin, «herkesten yeteneklerine göre, herkese ihtiyaçları kadar» ilkesini topluma bayrak ettirecek bir gelişkinlik düzeyine ulaşabilmesi, ancak ve ancak, sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin ikinci aşamasında mümkündür.

Devlet ve İhtilâl (Lenin). 1917 yılının Ağustos - Eylül aylarında yazılan ve ilk kez 1918 Mayıs'ında yayınlanan bu eser, çağın şu sorusuna cevap araştırmaktadır: **devlet makinesinin parçalanması zorunludur ama onun yerine ne konacaktır?** Lenin'in çözümlemesi, marksizmi, devleti yoketmeyi amaçlayan ama onun yerine koyacak bir şey bulamayan Anarşistler ile devleti ortadan kaldırmayı kesinkes düşünmeyen Sosyal - Demokratlar'ın arasına getirmiştir. Lenin, bu eserinde, (1) devrim sırasında ve sonrasında proletaryanın devlete karşı takınacağı tutumu, (2) devrimin nesnel ve öznel şartlarının gelişmesine bağlı olarak bu tutumun izleyeceği gelişme

çizgisini, (3) 1848 - 1851 devrimleri ve 1871 Paris Komünü denemesi ışığında Marx ve Engels'in marksist devlet teorisinde yapmış oldukları geliştirmeleri, kısacası, marksist devlet teorisinin genel çizgilerini ele almaktadır. Lenin, işçi sınıfının en önemli görevinin burjuva devlet makinesini parçalamak ve yerine proletarya diktatörlüğünü kurmak olduğunu söylemiş, sosyalist oluşumun iki aşamasını tanımladıktan sonra, sosyalist devleti geliştirmenin ana yollarını (demokrasinin yaygınlaştırılması, kitlelerin yönetime artan ölçüde katılması vb.) ve proletarya devletinin «kuruyup gitmesi» nin ekonomik nedenlerini çözümlemiştir. Lenin, bundan başka, oportünizm ve anarşizm gibi, marksist devlet teorisini açıkça tahrif eden ve proletarya diktatörlüğünü reddederek teorinin devrimci muhtevasını iğdiş eden akımları eleştirmiş, 1905 ve 1917 devrimlerinin değerlendirilmesine ayırdığı son bölümü Ekim devriminin başlaması nedeniyle tamamlayamamıştır.

Soru 4 : Toplumlar tarihte hangi sınıf bölünmelerine sahne olmuştur?

İnsanlık tarihi, sosyalizmi ve henüz tartışmalı bir kategori olan Asya üretim biçimini dışarıda tutacak olursak, esas itibariyle, (1) ilkel komünal toplum, (2) köleci toplum, (3) feodal toplum ve (4) kapitalist toplum biçimlerine sahne olmuştur.

İnsanın insan tarafından sömürülmesinin en ilkel biçimi belirmezden, yani toplumlar köle sahipleri ve köleler diye ilk kez sınıflara bölünmezden önce, insanlar, küçük aile grupları içinde, vahşete yakınlaşan bir seviyede ve uygar insan toplumlarına birkaç bin yıl uzaklıkta yaşarlardı. Yaşama mücadelesine, kadınlar da dahil,

toplumun bütün üyeleri eşit olarak katılırdı. **Tabiatı işgal** (avcılık, balıkçılık, meyva toplama) olayına dayanan ekonomik faaliyet, emek üretkenliğinin alabildiğine düşük olması ve insanların yaşayabilmek için gerekli şeyleri binbir güçlükle edinmeleri yüzünden, bazı insanların toplumun içinden çıkarak toplumun üstünde yönetici olarak yer almalarına izin vermiyordu.

Emek üretkenliğindeki artış ve işbölümüyle birlikte bir ürün fazlası meydana gelmiş, böylece toplumlar, başkalarının emeğini devamlı olarak gaspedenler bir yanda, emek ürünleri devamlı olarak gaspedilenler öte yanda, sınıflara bölünmüştür. Bu bölünmenin sonucu olarak ortaya çıkan **köleci üretim biçimi** insanlık tarihinin ilk sınıflı toplumu, köle sahipleriyle köleler de ilk sınıflardır. Burada, köle sahipleri, bütün üretim araçlarından (yani topraktan ve üretim faaliyetinde kullanılan aletlerden) başka, **insanlara da sahiptirler.** Kanun tarafından köle sahibinin malı mülkü sayılan, kaba deyimiyle boğaz tokluğuna çalışan, emeğine karşılık olarak köle sahibinden ancak yaşama izni alabilen bu insanlara **köle** denir.

Tarihte, köleci üretimi, **feodal toplum** izlemiştir. Tarihsel gelişmenin belirli bir aşamasında kölelik toprakkulluğuna (serflik) dönüşmüş, insanlık tarihinin ikinci büyük sınıf bölünmesi feodal bey denen toprak sahipleriyle toprakkulları arasında belirmiştir. Feodal toplumun ayırdedici özelliği, köleci düzenin aksine, toprakta çalışanların artık toprak sahibinin malı mülkü sayılmamasıdır. Burada bir sınıfın egemenliği ve diğer sınıfın sömürülmesi yine süregitmekte, ancak toprak sahipleri, toprakkullarının yalnızca emekgüçlerine sahip çıkmakta ve onları angaryaya koşabilmektedir.

Ticaretin artması, önce ulusal ve sonra da dünya pazarlarının belirmesi ve para dolaşımının gelişmesiyle

birlikte, feodal toplumun rahmine yeni bir sınıf düşmüştür: **burjuvazi.** On yedinci yüzyıldan başlayarak hemen her yerde devrimler olmuş, Batı Avrupa'da feodalizm tasfiye edilmiş ve feodal toplumun yerini, yer yer feodal kalıntılar barındırsa bile, kapitalizm ve kapitalizmin kendine özgü sınıf bölünüşü almıştır: sermayeyi, toprakları, değirmenleri, fabrikaları ellerinde bulunduran ve çoğunluğunu ücretlilerin meydana getirdiği geniş halk kitlelerinin emekgücüne sahip çıkan kapitalistler... ve geçimlerini sağlamak için emekgüçlerini işgücü piyasasında serbestçe satışa çıkaran proletarya. Kapitalizmin egemen olmasıyla birlikte, feodalizmin ezdiği toprakkullarının bir kısmı (çoğunluğu) proleterleşmiş, bir kısmı da köyde kalıp zenginleşerek köy burjuvazisi haline gelmiştir.

Soru 5 : Tarihteki sınıf bölünmelerine tekabül eden devlet biçimleri nelerdir?

İnsanlık tarihi, böylece, bir yandan kölelerle köle sahipleri, feodallerle serfler ve burjuvaziyle proletarya arasındaki mücadelenin bir tarihi alarak belirirken, öte yandan, ilkel komünal toplumdan köleci üretime, köleci üretimden feodalizme, feodalizmden kapitalist üretime uzanan bir gelişme göstermiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, bir yandan sınıfların belirmesi, diğer yandan sınıf karşıtlıklarının frenlenememesi yüzünden doğan ve taşıdığı sınıf niteliğiyle ekonominin egemen sınıfının siyasal örgütü olarak işleyen devlet, **her zaman varolmamıştır.**

Toplumların sınıflara bölünmesinden önce, yani ilkel komünal toplum aşamasında, devlet yoktu; bir başka deyişle, yönetmekten başka işi olmayan, yönetebilmek

için toplumun içinden çıkıp onun üstünde yer alan, yine yönetebilmek için ordusu ve kanunları, cezaevleri ve polisiyle donatılmış bir baskı makinesini sistemli şekilde kullanan insanlar henüz belirmemişti. Bu toplum tipinde, bir yandan gelenekler, diğer yandan klan büyüklerinin otoritesi, yol göstericiliği ve onlara duyulan saygı egemendi. Böyle olmasının nedeni, emek üretkenliğinin ve dolayısıyla genel yaşama seviyesinin düşüklüğü, üretilen ya da tabiattan edinilenin topluluk üyelerine ancak yetmesi, el koyulacak bir ürün fazlasının bulunmamasıydı.

Toplumların ilk kez sınıflara bölünmesi, yani bir sınıfın tarımsal emekgücünün en ilkel biçimine el koyarak bir ürün fazlası yaratması ve fazlayı yaratanlara da üründen ancak yaşayabileceği bir pay bırakması, köleci üretim biçiminde cisimleşmektedir. **Köleci devlet**, daha doğrusu **köle sahiplerinin devleti**, kölelerden gelebilecek her türlü başkaldırmayı, sömürüye karşı her ayaklanmayı bastıracak bir özel makineye duyulan ihtiyaçtan doğmuştur. Haberleşmenin zayıflığı, dağ ve denizlerin aşılmazlığı vb. yüzünden, çoğu köleci devlet geniş coğrafî alanlara yayılamadı, fazlaca güçlü ve kavrayıcı olamadı. Bütün bu sınırlılıklarına rağmen, köleci devlet, çeşitli faktörlerin (coğrafî konum, nüfus, gelenekler, gelişkin lik düzeyi gibi) etkisiyle, farklı görünüşlere bürünmüştür. Tek kişinin iktidarı demek olan **krallık**, yönetenlerin seçimle (eski Yunan sitelerinde «ad çekme») gelmelerini şart koşan **cumhuriyet**, bir azınlığın iktidarı demek olan **aristokrasi** ve «halkın idaresi» anlamında kullanılan **demokrasi**, köleci devletin değişik görünüşleriydi. Gelgelelim, köleler, devlet biçimi ne olursa olsun, değil yurttaş, insan bile sayılmazlardı; seçme ve seçilme hakları yoktu; can güvenliğine, mülkiyete vb. ilişkin yasalar onlar için geçerli değildi; kanun önünde köle sa-

hibinin malı mülküydüler; kölenin sahibi tarafından öldürülmesi suç değildi. Bir yanda her türlü hakkı olan köle sahipleri, diğer yanda hiçbir hakkı bulunmayan kölelerin yer aldığı bu toplumda, devlet, köle sahiplerinin devletiydi.

Sömürme biçiminin değişmesiyle birlikte, köleci devlet, feodal devlete dönüşmüş, yani feodal beyler devlet makinesini köle sahiplerinden devralmışlardır. Feodal toplumda toprakkulları (serfler) toprağa bağlıdırlar. Bunlar, toprak sahibi tarafından kendilerine tahsis edilen toprak parçalarını yılın belirli günlerinde işler, geri kalan günlerde de beyleri için çalışırlardı. Toprakkulları, feodal beyin malı sayılmadıkları ve yalnızca toprağa bağlı oldukları için, kölelere kıyasla daha özgürdüler; gelgelelim, onların da hiçbir siyasal hakkı yoktu. Köleci toplumda görülenin aksine, feodal devletin biçimleri, **monarşi** (krallık) ve **aristokrasi** (soyluların yönetimi) ile sınırlanmıştır. Toprak sahiplerinin iktidarı, ilkinde tek bir kişi ve ikincisinde de toprak sahiplerinin arasından seçilen bir grup tarafından uygulanır.

Köleci ve feodal toplumlarm tarihi şunu açıkça göstermiştir ki, ufak bir azınlık, nüfusun ezici bir çoğunluğunu, **şiddete başvurmadan** yönetemez. Devlet makinesinin ne gibi ödevler yüklendiğinin en katışıksız örneklerini, bu iki sınıfsal bölünme sırasında, Roma'daki köle ayaklanmaları ve Almanya'daki köylü savaşlarıyla görüyoruz.

Kapitalizmin giderek feodalizmi tasfiye etmesi ve ortaya yeni sömürme ilişkilerinin çıkması, yeni düzenlemelere gerek duyurmuş ve çıkarılan kanunlar, sermaye sahiplerine mal güvenliği, sömürme özgürlüğü vb. getirirken, emekgüçlerinden gayrı bir şeyi olmayanların giderek yoksullaşmalarını da düzene bağlamıştır. Toprakkulluğu kurumunun parçalanması ve köylülerin o güne

kadar feodal bey hesabına işledikleri toprakların mülkiyetini ellerine geçirmeleri, burjuvazinin devraldığı devlet makinesini fazlaca ilgilendirmemiştir. Devlet, kendi varlık nedenine (yani özel mülkiyete) dokunmayan, aksine yaygınlaştıran bu çabaları desteklemiş; mülk edinme serbestliğini ilân etmiş; tüccarın, yapımcının, toprak sahibinin, sanayicinin «mülkiyet hakları»nı koruma görevini üstlenmiştir. Kapitalist toplumlardaki devlet biçimleri birörneklik göstermemekle birlikte, yaygın biçim **cumhuriyet**tir. Ne var ki, sermaye bir kere toplumlara egemen oldu mu, ister genel oy tanınsın, ister demokratik bir cumhuriyet kurulsun, ister parlamenter temsil sistemi getirilsin, meselenin özü değişmemekte, kapitalist devlet işçileri ve yoksul köylüleri boyunduruk altında tutmak için kapitalistlerin güdümlediği bir makine olarak kalmaktadır. Marksist devlet anlayışına göre, devletin aldığı biçim önemli değildir; demokratik bir cumhuriyet dahi olsa, bir devlet, fabrikaların ve toprakların özel mülkiyetine göz değdirtmiyor ve özel sermaye toplumun neredeyse tümünü «ücretli kölelik» te tutuyorsa, o devlet bir burjuva devletidir. Sömürünün olduğu, sömürenlerle sömürülenlerin bulunduğu toplumlarda eşitlikten söz edilemez.

Soru 6 : Diktatörlükle demokrasi zıt kavramlar mıdır?

Devlet biçimlerini «diktatörlük» ve «demokrasi» diye sınıflandırmak ve bunları zıt kutuplarmış gibi göstermek, özellikle burjuva düşünürleri arasında son derece yaygın bir eğilimdir. Marksist düşünce, meselenin, **«diktatörlük veya demokrasi»** şeklinde değil, **«hem diktatörlük ve hem de demokrasi»** olarak konmasını şart koşmaktadır. Bu noktayı biraz açalım.

Köle sahiplerinin köleci üretimde, toprak sahiplerinin feodal üretimde ve burjuvazinin de kapitalist üretimde ekonominin egemen sınıfları olduklarını, sınıf iktidarlarına en uygun düşen devlet biçimlerini geliştirdiklerini ya da benimsediklerini daha önce görmüştük. Devlet, bu temel niteliğiyle, ekonominin egemen sınıfının güdümlediği bir makine, bir diktatörlük olmaktadır. Gelgelelim, aynı devlet, ekonominin egemen sınıfına geniş haklar getirmektedir. Devlet, bu yönüyle, bir demokrasidir. Örnekse, köleleri boyunduruk altında tutan ve onlara en sefil bir düzeyde yaşamak dışında hiçbir hak tanımayan köleci devlet, insan bile sayılmayan köleler açısından köle sahiplerinin bir diktatörlüğü, yurttaşlık haklarının neler olduğunu belirleyen ve bu haklardan «yurttaşlar» olarak eksiksiz yararlanan köle sahiplerinin **kendi aralarında ve kendileri için** gerçekleştirdikleri bir demokrasidir.

«Özgürlük» bayrağını sallayarak tarih sahnesine çıkan burjuva devleti, çok daha karmaşık ve zaman zaman aldatıcı olabilecek bir görünüşe sahiptir. Burada, işçi sınıfına, seçme ve seçilme hakkı vb. tanınmıştır. Gelgelelim, işçiler, büyük tirajlı gazetelerden, radyo ve benzeri haberleşme araçlarından yararlanamamakta, adaylığın gerektirdiği harcamaları yapamamakta, grevler ya da gösteriler sırasında burjuvazinin koyduğu kuralları aştıkları zaman burjuva diktatörlüğünün gerçek yüzünü görmektedirler. Bu durum, proletaryaya tanınan hakların, uygulamada, sandık başına giderek oy atmayla sınırlı kaldığını göstermektedir.

Özetlersek, marksist-leninist teoriye göre sınıflı toplumlarla birlikte doğan ve sınıflı toplumların gelişmesine paralel olarak karmaşıklaşan devlet biçimleri, tarihte, daima ikili bir nitelik taşımıştır: **ekonomiye ege-**

men olan sınıfın kendine - dönük demokrasisi, dışa (yani sömürülen sınıflara) **dönük diktatörlüğü.**

DEVLETLE DEVRİM ARASINDAKİ BAĞLANTI

Soru 7 : Devrim nedir? Klasik tanımı geliştirme gereği var mıdır?

Devrim, sosyalist teorideki klasik tanımıyla, **bir toplumun, köhnemiş ve artık yetersiz kalan bir üretim biçiminden, daha ileri ve üretim güçlerinin gelişmesine daha elverişli bir üretim biçimine geçmesidir.** Sosyalist devrimin öngörüldüğü ama tarihsel bir kategori olarak henüz belirmediği ve o güne kadarki bütün tarih tecrübelerinin (köleci, feodal ve kapitalist devrimler), önce ekonomik iktidarın ve sonra da, bunun doğal sonucu olarak, siyasal iktidarın el değiştirmiş olduğunu gösterdiği bir dönemde geliştirilen bu tanım, sosyalist devrimler çağında artık yetersiz kalmaktadır. Klasik tanımın geliştirilmesi gereğini ilk duyan, işçi sınıfının siyasal egemenliğinin, toplumun sosyalist dönüşümünün temeli olması gerektiğini belirten Lenin olmuştur (**S. R.**, s. 254). Lenin, böylece, kavramlar planında, «siyasal» ve «sosyal» devrimi ayırmış, **Devlet ve İhtilâl'in** tümünde «devrim» sözünü siyasal devrim anlamına kullanmıştır. Siyasal ve sosyal devrimlerin kavram olarak ayrı ayrı düşünülmelerinin neden gerektiğine, ileride, sosyalist devrimi incelerken döneceğimiz için, şimdilik, bu kavramları ayrı ayrı tanımlamakla yetinelim: (1) Sosyal devrim, **eski toplumun rahminde yeni toplumun unsurlarının ya da ön-**

şartlarının giderek olgunlaşması sürecinin tamamlandığı, köhnemiş sosyal sistemin bir kenara itilerek yerini yeni, daha ileri bir sistemin aldığı dönüm noktasıdır; (2) Siyasal devrim, gelişmekte olan üretim güçlerinin temsilcisi sınıfın, tek başına ya da müttefikleriyle birlikte, kendi toplum düzenini kurmak ya da bu düzenin hızla gelişmesini köstekleyen engelleri tasfiye etmek için devletin sınıf niteliğini değiştirmesi, yani devlet makinesine el koymasıdır.

Soru 8 : **Sosyal ve siyasal devrimi ayrı ayrı düşünebilir miyiz?**

Diyalektik düşüncenin gereği olarak, siyasal ve sosyal devrimleri, **ayrı ve birlikte** ele almak zorunludur. Ayrı düşünmek gerekir çünkü, sosyalist toplumun bir tarih kategorisi olarak belirmesinden önce, özel mülkiyete dokunmayan, aksine onu geliştiren ve yaygınlaştıran, dolayısıyle yan yana üreyebilen ve biri gelişirken diğeri gerileyen üretim biçimleri egemendi. Gelişen sınıf (köle sahipleri ya da toprak sahipleri ya da sermaye sahipleri), ekonomik iktidarı ele geçirdikten sonra, kendisini daha da kuvvetlendirmek için, siyasal iktidarı (yani devlet makinesini) devralırdı. Bu açıdan bakıldığında, devlet makinesinin ele geçirilmesi, ekonomik iktidarın ele geçirilmesinin en doğal bir sonucu, bir uzantısı oluyordu. Bu nedenle, sosyal ve siyasal devrimlerin birlikte düşünülmesi ve belirleyici unsurun «sosyal» dediğimiz devrim olarak görülmesi, her şeyden önce, bilimselliğin gereğiydi.

Sosyalist toplum düzeni, sınıflı toplumların belkemiği olan özel mülkiyeti (üretim araçları üstündeki özel mülkiyeti) giderek tasfiye eden bir çizgide gelişir; bu ne-

denle, sosyalist üretim ilişkileri, burjuvazinin egemen olduğu bir toplumda, kapitalist üretim ilişkileriyle yan yana üreyemez. Kapitalist üretim biçimi çerçevesinde gelişen, sosyalist üretim biçimi değil, sosyalist üretim ilişkilerinin kurulmasının ön-şartları olan **işçi sınıfı** ve **üretim güçleridir**. Bu nedenle, eski devrim anlayışının aksine ve sosyalist devrimin bir tarih kategorisi olarak belirmesinin sonucu olarak, işçi sınıfının, kendi toplum düzenini kurabilmek için (yani ekonomik iktidarı ele geçirebilmek için), öncelikle siyasal iktidarı alması gerekmektedir. Tarih, her türlü karışıklığın önlenebilmesi için, bu kavramların ayrı ayrı düşünülmesini zorunlu kılmıştır. Gelgelelim, «sosyal» devrimle «siyasal» devrim arasında ayrılmaz bir organik bağ vardır; kavram olarak **ayrı** düşünülmekle birlikte, olay olarak, kuşkusuz, **ayrılmaz** görülmeleri gereklidir çünkü,

> Toplumsal devrim, toplumların tarihinde, köhnemiş olan sosyal sistemin kenara itildiği ve yerini yeni, ileri bir sistemin aldığı dönüm noktasıdır... Marksizm-leninizm, devrimlerin, sınıflı toplumların gelişmesinin gerekli ve doğal bir sonucu olduğunu öğretir. Sosyal devrimler, evrimi, eski toplumun rahminde yeni toplumun unsurlarının ya da ön-şartlarının giderek olgunlaşması sürecini tamamlar. Sosyal devrim, yeni üretim güçleriyle eski üretim ilişkileri arasındaki çelişkiyi çözer, köhnemiş üretim ilişkilerine son vererek üretim güçlerinin daha da gelişmesi yollarını açar, üretim ilişkilerinin üretim güçlerine denk düşmesini gerektiren sosyal kanuna uyulmasını sağlar... Eski üretim ilişkilerini, eski ilişkilerin temsilcileri, yani devlet otoritesini kullanarak kurulu düzeni koruyan egemen sınıflar savunur. Demek oluyor ki, sosyal gelişmenin tıkalı yollarını açmak için, ilerici sınıfların, kurulu devlet düzenini değiştirmeleri zorunluluğu vardır. Kısacası, her devrimin temel sorunu, siyasal iktidar sorunudur (**D. o. P.**, s. 390).

Soru 9 : Devletle devrimin bağlantısı nedir?

Lenin, **Devlet ve İhtilâl**'de, devlet kavramını «siyasal devlet» anlamında, devrim sözünü de bir «baskı ve şiddet aracı» olan burjuva devlet makinesinin proletarya tarafından ele geçirilmesi ve yerine işçi sınıfının devlet örgütü olan proletarya diktatörlüğünün kurulması, yani «siyasal devrim», karşılığında kullanmaktadır. Devrim, böylece, devrimci sınıfın, kendi toplum düzenini kurmak için devlet makinesine el koyarak onun sınıf niteliğini değiştirmesi anlamına gelmekte, **siyasal iktidarın el değiştirdiği an** olarak cisimleşmektedir.

İster sosyalist devrimdeki gibi sosyalist toplum düzenini **kurmaya başlamak** için olsun, isterse köleci, feodal ve kapitalist devrimlerdeki gibi **ekonominin egemen sınıfı haline geldikten sonra** siyasal egemen olmak ve köhnemiş sistemin kalıntılarını tasfiye etmek amacını gütsün, **devrimci sınıflar,** marksist - leninist öğretiye göre, **karşı devrime meydan vermemek için, eninde sonunda, devletin sınıf niteliğini değiştirmek, daima egemen sınıfların hizmetinde bir baskı aracı olan devlete el koymak zorundadırlar.** Gerici unsurların direnişini kırmak, sosyal gelişmenin yolundaki engelleri tasfiye etmek, üretim ilişkilerine en uygun hukukî ve ideolojik düzenlemeleri geliştirmek vb. için devlet makinesinin el değiştirmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bütün bu nedenlerden dolayı, sınıf mücadelesinin en gelişkin ve zirvedeki biçimi olan devrim ile ekonomiye egemen sınıfın siyasal örgütlenmesi demek olan devlet, marksist teoride, **ayrılmaz** ve **birbirlerini tamamlayan** olgular olarak yer almaktadırlar.

Soru 10 : Devrim barışçı yollardan gerçekleşebilir mi?

Dünyanın ilk sosyalist devriminin (1917 Ekim Devrimi) bir bakıma harekât planı olan **Devlet ve İhtilâl,** devrimle ihtilâlin aşağı yukarı özdeşleştiği bir siyasal ve sosyal ortamda yazılmıştır. Devrimci eylemin nitelik ve çizgisini somut tarihsel şartların belirlediğini bir türlü anlayamayan, dolayısıyle, marksist teoriyi, bir tahlil aracı olarak değil, bir reçete olarak görenler, silâhlı ayaklanma şeklinde gelişmeyen devrimlerin devrim sayılamayacağını söylerler. Böylesine bir düşünce kökten sakat ve üstelik devrimci eyleme zararlıdır.

Devlet ve İhtilâl'de işçi sınıfının **Rusya'da** «silâhlı ayaklanma» ile siyasal iktidara el koyacağını söyleyen Lenin, 1919 yılında, «... **Parlemanterizm olmadan, bir seçim sistemi olmadan işçi sınıfının gelişmesi mümkün olmazdı. Geniş halk kitlelerinin gözünde bütün bunların büyük önem kazanmış olmasının nedeni de budur**...» (**S.**, s. 22) diyordu. Aynı şekilde, Marx, **The World** adlı Amerikan gazetesinde yayınlanan bir demecinde (3 Temmuz 1871), işçi sınıfının barışçı yoldan iktidara gelmesinin mümkün ve kolay olduğu yerlerde, «ille de silâhlı ayaklanma» diye basmakalıpçılığın ahmaklık olacağını söylemişti.

Nicel değişmelerin birikerek nitel dönüşümlere yol açması bir tabiat kanunudur. İster tabiatta olsun, isterse insan toplumlarında, nicel değişmelerin nitelik dönüşmesine yol açtığı kritik noktaya «devrim» diyoruz. Bu kritik noktanın nasıl aşılacağı, yani nitelik dönüşmesinin nasıl gerçekleşeceği, konusunda hazır bir reçete yoktur, olamaz. Sözünü ettiğimiz nitel dönüşüm (devrim), eriyen buzun bir noktadan sonra buz olmaktan çıkarak su haline gelmesi şeklinde tezahür edebileceği gi-

bi, yumurtanın içinde giderek olgunlaşan civcivin bir noktadan sonra kendisini saran kireçli kabuğu gagasıyla parçalayıp yumurtayı yoketmesi şeklinde de belirebilir. Benzetmeler yerindeyse, yukarıda sözünü ettiğimiz dönüşmelerden (devrimlerden) ilki «barışçı» yollardan, ikincisi de «silâhlı» olarak gerçekleşmektedir. Özetlersek, devrimin nasıl olacağı konusunda hazır bir reçete yoktur. Devrimin barışçı yollardan mı, yoksa devrimle ihtilâli özdeşleştiren bir silâhlı ayaklanmayla mı gerçekleşeceği, **her zaman ve yalnızca,** o toplumun somut tarihsel şartlarına, bir yandan devrimci sınıfların örgütlenmiş gücüne ve diğer yandan da gerici sınıfların direnişlerinin derecesine bağlı olacaktır.

DEVLET VE SOSYALİST DEVRİM

Soru 11 : Sınıf mücadelesi nedir? Devrimi kim yapar?

Tarihsel maddeci dünya görüşünün temel önermesi şudur: «... **Günümüze kadar bütün toplumların tarihi, sınıf mücadeleleri tarihidir...**» **(M. C. P.,** s. 14). Bu önermeye göre, sınıf mücadelesi, sınıflı toplumlarda, toplumsal gelişmenin itici gücüdür. Bu noktada biraz duralım.

Toplumsal gelişmeyi yaratan, yani sömürme biçimlerini ve buna bağlı olarak sınıf bölünmelerini değiştiren, üretim güçlerinin, bir noktadan sonra, daha da gelişme imkânlarını kısan ya da bütün bütün yok eden üretim ilişkileriyle çatışıklığa düşmesi ve kendisine uygun yeni üretim ilişkileri oluşturmasıdır. Gelişen üretim güçleriy-

le duragan üretim ilişkilerinin çatışması, üretim güçlerinin gelişmesine bağlı olarak gelişen bir sınıfla, eskimiş ya da eskimeye yüz tutmuş üretim ilişkilerini temsil eden sınıfın çatışması olarak cisimleşmektedir. Üretim ilişkilerinin üretim güçlerini artık barındıramaz duruma geldiği zaman, bu çatışma, olanca açıklığıyla su yüzüne çıkmaktadır. Dengenin yeni güçlere uygun üretim ilişkilerinden yana dönmesi sonucunda siyasal iktidarın devrimci sınıfa geçtiği (burjuva devrimindeki gibi) ya da güçlere uygun ilişkiler oluşturmak amacıyla devlet makinesinin el değiştirdiği (sosyalist devrimdeki gibi) kritik noktaya **devrim** diyoruz ki, devrim, bu şekliyle, sınıf mücadelesinin en kıvamlı ve zirve noktasıdır. Sınıf mücadelesi, böylece, çıkarları çelişen ya da hiç uzlaşmayan sınıflar arasındaki mücadele olmaktadır.

Üretim ilişkilerinin kendisine çizdiği çerçeve içinde hareket eden ve bir noktadan sonra üretim ilişkileriyle açık ya da gizli çatışmaya düşen üretim güçlerinin zorlaması sonucu, devrimci sınıfın, gelişmekte olan üretim ilişkilerini pekiştirmek ve yaymak ya da eski toplumda yeşeremeyen üretim ilişkilerini kurmak amacıyla siyasal iktidara gelmesine **devrim** dediğimize göre, **devrimi, belirli bir üretim biçiminde, hangi sınıf yapar?** Bunun cevabını bazı örneklerle görelim:

> Burjuvazinin üzerinde düzenini kurduğu üretim ve değişim araçları, feodal toplumun içinde yaratılmıştır. Bu üretim ve değişim araçlarının gelişmesinin belirli bir noktasında... feodal mülkiyet ilişkileri, tam gelişme halindeki üretici güçlerle uyuşmaz oldu; üretimi ilerleteceğine, onu engeller duruma geldi. Bu engellerin parçalanması gerekliydi, parçalandılar. Bunların yerine, kendisine uygun bir sosyal ve politik yapı ve burjuva sınıfının ekonomik ve politik egemenliğiyle birlikte, serbest rekabet geldi oturdu.
>
> Bugün de gözümüzün önünde benzeri bir hareketin ge-

liştiğini görüyoruz. Kendine özgü üretim, değişim ve mülkiyet ilişkileriyle modern burjuva toplumu... büyüleriyle harekete geçirdiği cehennem dünyasının güçlerini kontrol edemez duruma düşen büyücüye benzemektedir. Sanayi ve ticaret tarihi, on yıllardanberi, modern üretim güçlerinin, modern üretim şartlarına karşı, burjuvazinin varlık ve egemenliğinin şartı olan mülkiyet ilişkilerine karşı başkaldırışının tarihinden başka bir şey değildir (**M.C.P.**, s. 19-20).

Anlaşılabileceği gibi, köhnemiş üretim ilişkilerini hangi sınıfın tasfiye edeceği, kişilerin keyfine değil, bir toplumdaki üretim güçlerinin nesnel gelişkinlik seviyesine bağlıdır. Devrimi, üretim güçlerinin gelişmesine bağlı olarak gelişen sınıf yapar. Bu tarihsel görevi, köleci toplumda feodal beyler, feodal toplumda burjuvazi üstlenmiştir. Kapitalist toplumun bağrında filizlenen ve sonunda kapitalizmi tarih müzesine yollayacak olan sınıf ise modern işçi sınıfı, yani sanayi proletaryasıdır.

Soru 12: Proletarya nedir? Kime proleter denir?

Proletarya, **kendi üretim araçlarına sahip olmayan ve geçimini sağlamak için emekgücünü işgücü piyasasında serbestçe satan ücretli emekçiler kitlesidir.** Bu tanımdan da anlaşılabileceği gibi, ücretli emeğin iki ön-şartı vardır: (1) emeğin özgür (hür) olması, (2) emeğin, üretimin nesnel koşullarından, yani çalışma araç ve gereçlerinden ayrılması. Özgür (hür) deyiminin yanlış anlaşılabileceğini düşünen Marx, kavramı şöyle açıklar:

> Burada hür sözü iki anlama gelmektedir: bir kere, bu kimse mal olarak kendi iş-gücü üzerinde serbestçe tasarrufta bulunabilmelidir, sonra da, satabileceği herhangi bir malı olmamalıdır, kendi iş-gücüne gerçeklik verebilmek için gerekli olan her şeyden yoksun bulunmalıdır (**K.**, I/2, s. 44).

Soru 13 : Kapitalist toplumda devrimci sınıf neden proletaryadır?

Kapitalist toplumun kendine özgü sınıf bölünmesi, emekle sermayeyi, «sosyal üretimin araçlarına sahip olan ve ücretli emeği istihdam eden» **burjuva sınıfıyla** «hiçbir üretim aracına sohip bulunmayan ve yaşayabilmek için emekgücünü satan» modern **işçi sınıfını** karşı karşıya getirmiştir. Proletarya, kendisi gibi burjuvàzinin karşısında yer alan diğer bütün sınıflar arasında, gerçekten devrimci tek sınıftır. Bunun nedenlerini şöyle sıralayabiliriz: (1) proletaryanın aksine, diğer bütün sınıflar, çağdaş sanayi karşısında hızla gerilemekte ve yok olmaktadırlar; (2) proletarya, çağdaş sanayinin özel ve asıl ürünüdür; (3) sanayinin gelişmesine bağlı olarak sayıca gelişen tek sınıf işçi sınıfıdır; (4) yine sanayinin gelişmesine bağlı olarak, proletarya, belirli merkezlerde büyük kitleler halinde toplanmaya, güçlenmeye ve artan gücünün ufuklarını görmeye başlamaktadır.

Kapitalist üretimin temel çelişkisi, üretim faaliyetinin giderek artan «sosyal» niteliğiyle üretim ilişkilerinin aynı kalan «özel» niteliği arasındadır. Bu çelişkiyi çözmek ve üretim faaliyetinin sosyal niteliğine uygun ilişkiler geliştirmek (yani üretim araçlarının mülkiyetini kamulaştırmak) görevini, tarih, üretimin sosyalleşmesine bağlı olarak güçlenen proletaryaya vermiştir.

Soru 14 : Sosyalist devrim nedir?

Sosyalist devrim, **işçi sınıfının,** müttefikleriyle birlikte, **üretim faaliyetinin sosyal niteliğiyle üretim ilişkilerinin özel niteliği arasındaki çelişkiyi çözmek amacıyla, devletin sınıf niteliğini değiştirmesi ve sosyalist top-**

lum düzenini kurmak için gerekli tedbirleri almaya başlamasıdır. Kısacası, toplumların gelişmesinin doğal bir sonucu olan ve işçi sınıfının tarihsel önderliği altında gerçekleştirilen sosyalist devrim, işçi sınıfının, bir sınıfın diğer sınıflara karşı kullandığı «baskı ve şiddet aracı» nı, devleti, ele geçirmesidir. Devrim, (1) üretim güçlerinin gelişkinlik düzeyine, (2) halkın genel kültürel düzeyine, (3) tarihsel geleneklere, (4) sınıflararası güç dengesine, (5) çatışan sınıfların örgütlenme derecesine vb. bağlı olarak barışçı ya da ihtilâlci yollardan gerçekleşir.

Sosyalist devrimin henüz tarih gündemine girmediği bir sırada, geçmiş devrim tecrübelerinin soyutlamasıyla geliştirilen «devrim» tanımı (**üretim biçiminin, buna bağlı olarak egemen sınıf bölünmesinin, yine buna bağlı olarak ekonominin egemen sınıfının değiştiği kritik nokta**), sosyalist devrimler çağında yeterince açıklayıcı olamamaktadır. Bilindiği gibi devlet, marksist teoride, özel mülkiyetin koruyucusu ve sınıflı toplumların temel siyasal görüntüsüdür. Köleci olsun, feodal olsun, kapitalist olsun, birbirini izleyen sınıflı toplumlar, özel mülkiyeti geliştirdikleri için, devlet makinesinin el değiştirmesi ivedi bir sorun olarak belirmemiştir. Yine aynı nedenle, köleci toplumun yerini alan feodalizm ve feodalizmin yerini alan kapitalizm, yerini aldıkları toplumlarla yan yana gelişebilmişlerdir. Böylece, köleci toplumda feodal beyler ve feodal toplumda burjuvazi, **ekonominin egemen sınıfı olduktan sonra**, egemenliklerini iyice pekiştirmek ve eski üretim ilişkilerinin kalıntılarını tasfiye etmek için, siyasal iktidarı (yani devlet makinesini) ele geçirme gereğini duymuşlardır. Kısacası, devrim olayının ağır basan yanı üretim biçimi dengesinin değişmesi olmakta ve siyasal devrim, sosyal devrimin bir uzantısı, bir parçası olarak belirmektedir.

Sosyalist üretim ilişkileri kapitalist toplumun bağ-

rında filizlenmez; orada, sosyalizmin ön-şartları, yani (1) işçi sınıfı ve (2) sosyalizme geçişin maddî ve teknik temeli oluşur. Sosyalizmin son hedefi sınıflı toplumları tarih sahnesinden uzaklaştırmak olduğu için, sosyalist üretim ilişkilerinin oluşmasını engelleyen ve sınıflı toplumlar tarihinin ayrılmaz görüntüsü olan devletin engel olmaktan çıkarılması, sınıf niteliği değişikliğine uğratılması öncelik ve ivedilik kazanmaktadır. Özetlersek, sosyalist devrim öncesine kadar ekonomik iktidar değişikliğinin doğal sonucu ve uzantısı olarak gerçekleşen **siyasal devrim**, sosyalist devrimin tarih gündemine girdiği günümüzde, **ekonomik iktidar değişikliğinin zorunlu bir ön-şartı durumuna gelmiştir.**

Soru 15 : İşçi sınıfının devlete karşı tutumu nedir?

Sosyalist toplum düzenini kurmaya başlamanın zorunlu ön-şartı sosyalist devrim olduğuna göre, proletarya, ekonominin egemen sınıfının siyasal örgütü olan devlete **ele geçirilmesi zorunlu olan bir araç** gözüyle bakar.

Bu ele geçirme nasıl olacaktır? **Komünist Manifestosu**'nun 1872 tarihli Almanca basısının ortak imza taşıyan önsözünde, Marx ve Engels, marksist teorinin bu soruya cevabını şöyle açıklıyorlar:

«...**Komün özellikle bir şeyi ısbatlamıştır ki, o da, işçi sınıfının, hazır devlet makinesine el koyup, onu, kendi amaçları için kullanamayacağıdır...**» (**M.C.P.**, s. 13). Bu sözlerden, burjuva devlet makinesinin, pek de öyle işçi sınıfının «emrine amade» olmadığı ve işçi sınıfının yalnızca «el koyma» ile yetinemeyeceği anlamı çıkmaktadır. Lenin, **Devlet ve İhtilâl**'de, marksist devlet teorisini bir adım öteye götürmüş ve **Gotha Programı'nın Eleştirisi**'nde açıklanan ilkeler çerçevesinde, işçi sınıfının, bur-

juva devlet makinesini **kırmak** ve onun yerine **kendi devrimci** diktatörlüğünü kurmak zorunda olduğunu **söylemiştir**. Lenin, 1919 yılında Sverdlov Üniversitesi'nde **yaptığı** bir konuşmada, işçi sınıfının devlete karşı tutumunu şöyle özetliyor:

> Topraklar ve üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin bulunduğu, sermayenin egemen olduğu her devlet, istediği kadar demokratik olsun, kapitalist bir devlettir, işçi sınıfını ve yoksul köylüleri boyunduruk altında tutmak için kapitalistlerin kullandığı bir makinedir; genel oy, Kurucu Meclis, parlamento, bunların hepsi yalnızca birer görünüş, meselenin özünü değiştirmeyen birer borç senedidir.
>
> Devlet boyunduruğunun biçimleri farklı olabilir... Gelgelelim, seçmenlik hakkı herkese tanınsın tanınmasın, cumhuriyetin biçimi demokrasi olsun olmasın, iktidar, sermayenin elindedir... Sermaye bir kere varolmaya görsün, bütün topluma egemen oluverir; ne bir demokratik cumhuriyet, ne de oy hakkı meselenin özünü değiştirebilir...
>
> Bir cumhuriyet, en demokratik olanı da dahil, hangi kisveye bürünürse bürünsün, eğer bir burjuva cumhuriyetiyse, eğer toprakların, ocakların ve fabrikaların özel mülkiyette kalmasına hizmet ediyorsa ve eğer özel sermaye toplumun tümünü ücretli köleliğe mahkûm etmişse... o devlet, bazı insanların, diğer insanları baskı altında tutmak için kullandıkları bir makinedir. Biz, bu makineyi, sermayenin iktidarını alaşağı edecek olan sınıfa devredeceğiz... Biz, bu makineyle... sömürünün kökünü kurutacağız (**S.**, s. 21-24)

Bütün bu sözlerden de anlaşılabileceği gibi, marksist-leninist öğreti, devlet makinesine en büyük önemi vermekte, anarşistler gibi devletin «bir gecede» yok edilmesini ya da sosyal demokratlar gibi kılına dokunulmaksızın yoluna devam etmesini değil, (1) işçi sınıfının devlet makinesine el koymasını, (2) el koymakla yetinmeyip, onun (devletin), sömürü düzenini koruyan bir araç olmaktan çıkarılarak sömürü düzeninin temellerini yık-

maya yönelen bir araç haline getirilmesini, yani niteliğinin değiştirilmesini, yani yaygın deyimiyle **kırılmasını** savunmaktadır.

Soru 16: Burjuva devlet makinesinin kırılması ne demektir?

Marx, Engels ve Lenin'in, işçi sınıfının burjuva devlet makinesine el koyarak **kendi amaçları yönünde** işletmesini mümkün görmediklerini daha önce belirtmiştik. Siyasal iktidarın el değiştirmesiyle tam kıvamını bulan burjuva devriminin aksine, sosyalist devrim, sosyalist toplum düzenini kurmada bir başlangıç, eski ekonomi düzenini tasfiye edip yerine yenisini örgütlemenin bir kaldıracıdır. Marksist teoriye göre, sınıflı toplumların tarihinde, devrimler, bir sömürücü sınıfın yerini bir başka sömürücü sınıfın alması şeklinde geliştiği için, devlet makinesinin **kırılmasına** gerek duyurmamışlardır; oysa sosyalist devrim, tarihte ilk kez, insanın insan tarafından sömürülmesini yok etmek için, iktidar dizginlerini sömüren sınıflardan alıp sömürülen sınıflara devretmek durumunda olduğundan, sömürü mekanizmasının siyasal uzantısı ve koruyucusu olan devleti olduğu gibi tutamaz, onu köklü bir şekilde değiştirmek, kırmak zorundadır.

Fransa'da İç Savaş'la Marx, **Devlet ve İhtilâl**'le de Lenin «devlet makinesinin kırılması» deyiminden ne anlaşılması gerektiği konusunda ayrıntılı çözümlemeler getirmektedirler. Burada, bütün bu çözümlemeleri enine boyuna ele almak yerine, burjuva devlet makinesinin kırılması için marksist-leninist teorinin öngördüğü belli başlı tedbirleri kısaca açıklamak daha yerinde olacaktır.

Burjuva devlet makinesinin kırılması için alınacak en önemli tedbir, kuşkusuz, **bürokrasinin, yani burjuva**

devlet yönetimi aygıtının tasfiyesidir. Bürokrasi sorununun nasıl çözüleceği konusunda, Paris Komünü denemesi, marksist öğretiyi çok zenginleştirmiştir. Komün tecrübesinin getirdikleri, (1) devlet makinesinin bütün dallarında çalışacak olanların genel oyla seçilmesi, (2) seçmenlerin yetersiz gördükleri görevlileri her an görevden alabilmeleri, (3) en yüksek kademeden başlayarak en alt kademelere kadar, bütün bu seçilmiş görevlilere, ortalama bir işçinin aldığından fazla ücret ödenmemesi, (4) böylece, sorumsuz bir bürokrasinin yerine, kitlelerce seçilen, kitlelere karşı sorumlu olan ve kitlelerce her zaman geri alınabilen bir «devlet görevlileri» grubunun oluşmasının sağlanmasıdır. Lenin, bürokrasinin hemen yokolmasının bir hayal olduğunu ve kısa vadede yapılması gereken şeyin, kırılan eski bürokratik mekanizma yerine, bürokrasiyi son tahlilde yok edecek bir mekanizmayı kurmak olduğunu görmüştür. Lenin, **«merkezî devlet iktidarının özge, ayrılmaz bir kurumu olan bürokrasinin yerini, giderek, işçilerin kendi kendilerini yönetmelerinin alması»** şeklinde özetleyebileceğimiz görüşünün uzantısı olarak, (1) her yurttaşa, belirli zamanlarda, devlet makinesinin belirli bir kademesinde, yönetime katılması için çağrıda bulunulmasını ve (2) gerek kademelerin, gerekse görev konularının değişmeli olması, böylece yönetime katılanların yönetimin her dalı hakkında bilgi sahibi olmalarının sağlanmasını önermiştir. Böylece, kitlelerin içinden çıkan ve imtiyazlı kişiler olarak münhasıran yönetmek için kitlelerin üstünde yer alan bürokratların, bu niteliklerini yitirecekleri öngörülmüştür.

Marksist-leninist teoriye göre, merkezî devlet iktidarının bürokrasiyi izleyen diğer özge kurumu **polis örgütü** ve **daimî ordudur.** Paris Komünü denemesini değerlendiren Marx, anti-demokratik yapıları ve sınıflı toplumları koruyucu nitelikleriyle, bu iki kurumun, bürok-

rasiye ilişkin tedbirlerin benzerlerine gidilmediği sürece, karşı devrimin saflarında yer alabileceğini söylemiştir. Marx'ın gözlemlerinden hareketlenen Lenin ise, «...**Komün'ün ilk yaptığı iş, daimî ordunun tasfiyesi ve yerini silâhlı halkın alması olmuştur**...» (**S. R.**, s. 183 - 184) demektedir.

Burjuva devlet makinesinin kırılması işini tamamlayacağı söylenen diğer tedbirler, (1) kapitalist düzenin sinir merkezi olan bankaların devletleştirilmesi, (2) ocak ve fabrikaların devletleştirilerek işçi kontrolu altına sokulması, (3) her türlü yiyecek maddesinin, sanayi için gerekli ham maddelerin vb. sağlanması ve dağıtılması işinin devletle özdeşleşen işçi sınıfının tekeline alınmasıdır. Böylece kırılan burjuva devlet makinesinin yerini marksist öğretiye göre ne alacak, sosyalist devrimin gerçekleşmesinden sosyalist toplum düzeninin kurulmasına kadar uzanan geçiş döneminde işçi sınıfının devlet örgütü ne olacaktır? Bu soruya Marx şu cevabı getiriyor:

> Kapitalist toplumla komünist toplum arasında, birincisinin ikincisine dönüştüğü devrimci bir dönem uzanmaktadır. Buna tekabül eden bir de siyasal geçiş dönemi vardır ki, o, proletaryanın devrimci diktatörlüğünden gayrısı olamaz (**C. G. P.**, s. 168 - 169).

Soru 17 : Proletarya diktatörlüğü nedir?

Proletarya diktatörlüğü, işçi sınıfının, siyasal iktidarı ele geçirip burjuva devlet makinesini kırmasından sonra kurduğu devlet örgütüdür. İşçi smıfı, bu siyasal üstünlüğünü, Marx ve Engels'in deyimiyle, «...**giderek, bütün sermayeyi burjuvazinin elinden çekip almak ve üretim araçlarını devletin, yani egemen sınıf olarak örgüt-**

lenmiş olan proletaryanın, elinde toplamak, toplam üretici güçleri imkân dahilindeki en büyük hızla artırmak için kullanır...» (M.C.P., s. 34). Marksist-leninist öğretiye göre, proletarya diktatörlüğü, yalnızca gerici sınıfların direnişini kırmaya yönelen bir baskı ve şiddet aracı olarak kalmaz; aynı zamanda, yeni bir toplum düzenini, sosyalizmi kurar. Stalin, işçi sınıfının devlet örgütünün bu ikili niteliğini şöyle açıklamaktadır:

> Proletarya diktatörlüğü, önce, alaşağı edilmiş sömürücülerin direnişini kırmak ve proleter devriminin başarılarını pekiştirmek, sonra da, proleter devrimini sonucuna, yani sosyalizmin kesin zaferine götürmek amacıyla doğmuştur. Devrim, gelişmesinin belirli bir aşamasında, temel dayanağı olarak, proletarya diktatörlüğü şeklini alan özel bir organ yaratmadıkça, burjuvazinin direnişini kırmak, kazanılanları korumak ve sosyalizmin kesin zaferine doğru hızla yol almak mümkün değildir...
>
> Bunu sağlamak için... ekonomik faaliyetin, bütün emekçileri proletarya etrafında toplayacak ve çalışmanın sınıfları ortadan kaldıracak bir çizgide gelişmesini sağlayacak şekilde örgütlenmesi gerekmektedir...
>
> Bu tarihsel dönem, yalnızca sosyalizmin kesin zaferinin ekonomik ve kültürel ön-şartlarını oluşturmak değil, aynı zamanda, proletaryaya, kendini yetiştirme ve ülkeyi yönetebilecek bir güç haline gelme... imkânını vermek amacını da gütmektedir (W., VI, s. 112-115).

Proletarya diktatörlüğü, açıklanan bu nitelikleriyle, (1) işçi sınıfının egemen sınıf olarak örgütlenmesi, (2) bir yandan eski düzenin kalıntılarını tasfiye ederken, öte yandan, yeni toplum düzenini kuran bir araç olarak tanımlanabilir.

Soru 18: Proletarya diktatörlüğü ne değildir?

Sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin maddî, teknik ve kültürel temelinin atılmasına araçlık eden ve

bundan sonra da tarihsel görevini tamamlayan proletarya diktatörlüğünün, marksist-leninist öğretiye göre, **ne olmadığını** görmek, zihinlerdeki bazı sorulara açıklık getirmek bakımından yararlı olacaktır.

Marksist teoriye göre, **proletarya diktatörlüğü, tarihteki anlamıyla devlet değildir.** Bundan önceki sorularda, devletin, özel mülkiyetle birlikte ve mülkiyeti korumak için tarih sahnesine çıkan, toplumun içinden çıkarak toplumun üstünde yer alan ve giderek ona yabancılaşan bir baskı ve şiddet makinesi olarak tanımlandığını görmüştük. Oysa, (1) proletarya diktatörlüğünün, toplumun büyük çoğunluğu adına devlet olarak giriştiği ilk iş, yani üretim araçlarını toplum adına tekeline alması, aynı zamanda, onun, devlet olarak giriştiği son bağımsız eylemdir; devlet, bu icraatıyla, kendi varlık nedenini kendi eliyle ortadan kaldırmaktadır; (2) proletarya diktatörlüğü, tarihteki bütün devletler gibi, bir sınıf muhtevası taşımakla birlikte, artık, sömürülenleri baskı altında tutmak için varolan bir kurum değil, sömürüye son vermek için kullanılan bir silâhtır; (3) proletarya diktatörlüğü, bürokrasinin tasfiyesi yönünde getirdiği tedbirlerle, devletin topluma yabancılaşması sürecini tersine çeviren ve devleti giderek topluma yakınlaştıran bir organdır.

Marksist teoriye göre, **proletarya diktatörlüğü, aynı zamanda, proletarya demokrasisidir.** Bundan önceki sorularda, tarihteki bütün devlet biçimlerinin, ekonominin egemen sınıfının içe dönük bir demokrasisi ve dışa dönük bir diktatörlüğü olarak nitelendirildiğini görmüştük. Bu durumda, demokrasiyle diktatörlük arasındaki ayrım gerçekliğini ve dolayısıyle geçerliğini yitirmekte; tarihin belirli dönemlerinde, egemen sınıf bölünmesine göre belirli sınıflar, kendi aralarında girişecekleri en demokratik düzenlemelerle, bu diktatörlük mekanizmasını toplumun diğer sınıflarına (sömürülen sınıflara) karşı kullanmak-

tadırlar. Marksist teoriye göre, bu durum, proletarya diktatörlüğü için hem farklıdır, hem farklı değildir. **Farklı değildir çünkü**, devlet, tarihte görülen bütün devletler gibi, bir sınıfın, kendi içinde eşit haklarla, başka bir sınıfa karşı kullandığı bir baskı aracıdır; **farklıdır çünkü**, tarihte ilk kez, devlet, sömürülenler tarafından sömürünün tasfiye edilmesi için kullanılmakta ve sömüren bir azınlığın değil, sömürülen çoğunluğun devleti olarak belirmektedir. Bu noktaya ilişkin olarak Stalin şöyle diyor:

> Bugüne kadarki bütün sınıf devletleri, sömürücü bir azınlığın sömürülen çoğunluk üstündeki diktatörlüğü olmuştur... Kapitalist toplumlarda hükümetleri, halk değil, Rothschild'ler ve Morgan'lar, Rockefeller'lar ve Stinnes'lar kurar. Kapitalizmdeki demokrasi kapitalist demokrasidir, sömürülen çoğunluğun haklarının kısıtlanmasına dayanan ve bu çoğunluğa karşı işleyen bir sömürücü azınlık demokrasisi. Proletarya diktatörlüğünde demokrasi proleter demokrasisidir, sömüren azınlığın haklarının kısıtlanmasına dayanan ve bu azınlığa karşı işleyen, sömürülen çoğunluğun demokrasisi (**W.**, VI, s. 118-119).

Marksist-leninist öğretiye göre, **proletarya diktatörlüğü, yalnızca proletaryanın diktatörlüğü değildir.** Proletarya diktatörlüğünün münhasıran işçi sınıfının diktatörlüğü olduğu yönündeki görüş yanlıştır. Tarihteki görünüşüyle proletarya diktatörlüğü, zaman içinde değişen **fakat her zaman işçi sınıfının belirleyici siyasal ve ideolojik önderlik damgasını taşıyan** bir sınıf ittifakıdır. Proletaryaya hangi sınıfların müttefik olacağı konusu, ilgili ülkenin somut sosyal ve tarihsel şartları, üretim güçlerinin gelişkinlik seviyesi, ülke içi ve ülkelerarası sınıf dengesi vb. tarafından belirlenir. Proletarya diktatörlüğünün sınıf tabam, sosyalist toplum düzenini kurma süreci içinde, değişmelere uğrar ve başlangıçtaki sınıf ittifakları yerlerini yenilerine bırakır. Gelgelelim, proletarya dikta-

törlüğünün belirleyici unsuru, proletaryanın kayıtsız şartsız siyasal ve ideolojik hegemonyasıdır. Bu konuyu daha da açmak için proletarya diktatörlüğünün tarihte büründüğü biçimlere, bu kurumun değişik ülkelerin özgül şartlarınca belirlenen varyantlarına bakmakta yarar vardır.

Soru 19 : Tarihteki proletarya diktatörlükleri hangi sınıf ittifaklarına dayanmıştır?

Tarihte görülen ilk proletarya diktatörlüğü 1871 Paris Komünüdür. Komün yöneticilerinin büyük çoğunluğunun ideolojik planda küçük burjuva sosyalizmine yönelmesine rağmen, Paris Komünü, girdiği nesnel gelişme çizgisiyle, yani burjuva devlet makinesine el koymakla yetinmeyip onu kırmaya yönelmekle, proletarya diktatörlüğünün proto tipi olmuştur. 12 Nisan 1871 tarihinde, Marx, Kugelmann'a şöyle yazıyordu:

> Tekrar okursan göreceksin ki, **18 Brumaire**'in son bölümünde, Fransa'da bundan böyle gelecek ihtilâl girişiminin, şimdiye kadar olduğu gibi, bürokratik ve askerî makineyi başka ellere geçirmeye değil, onu **kırmaya** dayanmak gerektiğini not ediyorum... Bu, Avrupa'daki bütün gerçek halk devrimlerinin ilk şartıdır. Kahraman Paris'li yoldaşlarımızın girişmiş bulundukları şey de budur (**S.R.**, s. 180).

Komünar'lar bir şeyin daha bilincine varmışlardı: Lenin'in deyimiyle, proletarya, 1871 Avrupa'sında, nüfus çoğunluğunu meydana getirmiyordu; bu nedenle, herhangi bir devrimin gerçekten halk devrimi olabilmesi için, proletaryanın öncülüğü ve önderliği altında proletaryayla köylünün ittifakına dayanması zorunluydu. Komün denemesi, düşünce planından öteye geçirilemeyen bu ittifakı gerçekleştiremeden, **aslında gerçekleştiremediği için,** kanlı bir şekilde bastırıldı.

Proletarya diktatörlüğünün tarihte görülen ikinci biçimi, Rusya'daki 1905 - 1907 ve Şubat 1917 burjuva-demokratik devrimleri sırasında doğan ve kökleşen «İşçi, Köylü ve Asker Sovyetleri»dir. Sovyet uygulaması, Paris'li komünarların tasarladıkları ama başaramadıkları işçi-köylü ittifakını gerçekleştirmiş ve bu ittifak 1917 Ekim Devrimi'ni başarıya götürmüştür.

Proletarya diktatörlüğünün bir üçüncü şekli de, emperyalizmin güçsüz düştüğü ve ülkelerarası güç dengesinin sosyalist ülkelerden yana dönmeye başladığı bir dönemde, İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasmda, bazı Doğu Avrupa ve Asya ülkelerinde kurulan «Halk Demokrasileri»dir. Uzun demokratik mücadelelerin sonucu ve proletarya diktatörlüğünün bir varyantı olarak gelişen halk demokrasileri, ilk planda, emperyalist ülkeler ve onun yerli işbirlikçilerinin koalisyonuyla proletaryanın siyasal ve ideolojik öncülüğündeki diğer sınıfların geniş ittifakı arasındaki çelişkiyi çözmeyi amaçlar. Üretim araçlarının millîleştirilmesi şekline bürünen anti - kapitalist tedbirler, gerçekleştirilen köklü demokratik dönüşümler, burjuvazinin ekonomik gücünün giderek kısıtlanması vb. sonucunda, halk sınıflarının demokratik diktatörlüğü gibi görünen **fakat aslında aynı egemen sınıfın (işçi sınıfı) değişik ittifaklarına dayanan** halk demokrasileri, bir noktadan sonra, proletarya diktatörlüğünün aslî görevlerini öncelikle yerine getirmeye başlar.

Halk demokrasilerinin özellikleri, (1) proletaryanın siyasal ve ideolojik öncülüğünde kurulması, (2) dayandığı sınıf ittifakının, proletarya ve köylüyle birlikte, burjuvazinin belirli bazı kesimlerini de kapsaması, (3) burjuva parlemanterizminin yapısal biçimlerinden bir süre yararlanabilmesi, (4) çok-partili düzeni bazı hallerde sürdürmesi ve yine bazı hallerde burjuva hak ve özgürlüklerine dokunmaması, (5) burjuva devlet makinesinin kı-

rılması işini, anında değil, belirli bir geçiş döneminin sonunda gerçekleştirmesidir.

Kapitalizmden sosyalizme uzanan geçiş döneminin siyasal biçimi olan proletarya diktatörlüğünün tarihteki örneklerinin incelenmesinden çıkarılabilecek ilginç bir gözlem, kapitalizmin emperyalizme dönüşmesine ve toplumsal gelişkinlik bakımından geri kalmış ülkelerin halklarının çifte bir sömürünün kıskacına girmelerine bağlı olarak, proletarya diktatörlüğünün sınıf tabanının (yani proletaryanın siyasal ve ideolojik hegemonyası altındaki sınıf ittifakının) genişleme eğilimi gösterdiğidir.

SOSYALİST EKONOMİK OLGUNLAŞMA SÜRECİ

Soru 20: Sosyalist ekonomik olgunlaşma süreci nedir?

İşçi sınıfının, müttefikleriyle birlikte, burjuva devlet makinesini kırıp yerine kendi devletini kurmasını (yani sosyalist devrimi) izleyen ve getirdiği tedbirlerle sınıfsız toplumu yaratmanın maddî, teknik ve kültürel temelini atan **devrimci dönüşümler dönemine**, marksist-leninist teoride, **sosyalist ekonomik olgunlaşma süreci** denmektedir. Marx'a göre, bu geçiş dönemi, en ileri kapitalist ülkelerde, iki evreye ayrılır: ilk ve alt evre sosyalizm, ikinci ve üst evre komünizmdir. Yine Marx'a göre, bu iki evre, ekonomik (maddî ve teknik) ve kültürel gelişkinlik seviyelerinin farklılığıyla birbirlerinden ayrılmaktadırlar.

Sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin alt evresinden üst evresine geçişin üç temel sorunu, (1) gerekli

maddî ve teknik temelin atılması, (2) en ileri düzeyde toplumsal ilişkilerin geliştirilmesi ve (3) yeni bir insan tipinin yaratılmasıdır. Bu devrimci dönüşümler döneminin siyasal örgütü olan proletarya diktatörlüğü, bir yandan bu sorunların çözümü için gerekli tedbirleri alırken, öte yandan, tarihteki bütün devletler gibi, eski düzenin sınıflarının direnişini kırmak için bir «baskı aracı» olarak işler. İzleyen sorularda sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin evreleri ayrıntılı olarak ele alınacağı için, burada, iki evreyi birbirine bağlayan gelişme çizgisini kısaca tanımlamakla yetinmek mümkündür. Marksist teoriye göre, bu dönemin genel gelişim çizgisi, yaratıcı ve yapıcı şekilde, üretimin sosyal niteliğiyle üretim ilişkilerinin özel niteliği arasındaki çelişkinin çözülmesi, yani üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin ve buna bağlı olarak insanın insan tarafından sömürülmesinin, son tahlilde de sınıfların tarih müzesine gönderilmesidir.

Soru 21 : Sosyalist toplumun özellikleri nelerdir?

Sosyalizm, üretim araçlarının giderek kamu mülkiyetine alınması temeli üzerinde yükselen bir toplum düzenidir. Sosyalizm, en ileri kapitalist ülkelerde proletarya diktatörlüğünün kurulması ve kapitalist üretim biçiminin tasfiye edilmesiyle **hemen**, iç ve dış etkiler yüzünden kapitalist gelişmelerinin ilk evrelerinde bulunan toplumlardaysa sosyalizme geçebilmenin maddî şartlarının yaratıldığı, gelişkinlik düzeyine bağlı olarak kısa ya da uzun, **bir geçiş dönemi sonunda** kurulur. Sosyalist toplumlarda, (1) devlet mülkiyeti ve (2) kooperatif mülkiyet şeklinde ikileşen bir mülkiyet biçimi, uzun süre, bir arada yaşar.

Marksist teoriye göre, burjuva devlet makinesinin

ele geçirilip kırılmasının ve yerine proletarya diktatörlüğünün kurulmasının zorunlu sonuçlarından birinin, belki de birincisinin, eski egemen sınıfları etkisiz duruma getirmek olduğunu daha önce görmüştük. Devlet mülkiyetinin hızla özel mülkiyet zararına genişletilmesi, bir yandan eski düzenin sınıflarının direnme imkânlarını ortadan kaldırırken, öte yandan da, son hedefe uygun olarak, sınıflar arasındaki karşıtlıkları yok eder. Sosyalist toplumda, yine de, köyle şehir, fikir emeğiyle kol emeği arasında çelişki vardır; gelgelelim, bunlar arasındaki ilişkiler karşıttır ama uzlaşmaz değildir, sosyalist toplumun kurulmasıyla birlikte barışçı bir çözülme çizgisine girmişlerdir.

Sosyalist toplumun ayırdedici özelliklerinden biri, kapitalizmi çökerten üretim anarşisini yok etmiş olmasıdır. Üretim araçları mülkiyetinin devlet tekelinde bulunması, üretim faaliyetinin düzenli ve planlı bir biçimde yürütülmesine imkân vermektedir.

Marksist teoriye göre, sosyalizm, geniş emekçi kitlelerinin artan ölçüde devlet yönetimine katılmalarını sağladığı, yine geniş emekçi kitlelerine yaygın sosyal haklar getirdiği ve kapitalist toplumlarda kâğıt üstünde kalan siyasal özgürlüklere gerçeklik verdiği için, insanlık tarihinin, «halkın, halk tarafından ve halk için yönetilmesi» tanımına en çok yakınlaşan siyasal biçimidir.

Sosyalist toplumda, üretim güçleri, yokluğu yok edecek kadar gelişmediği, yani bolluğu gerçekleştirecek bir gelişkinlik düzeyine ulaşamadığı ve toplumun bütün üyeleri için, çalışmanın, hayatın temel bir gereği haline gelmediği nedeniyledir ki, toplumun maddî zenginlikleri, **herkesten yeteneklerine göre, herkese çahşmasına göre** ilkesi çerçevesinde bölüşülür.

Soru 22 : Proletarya diktatörlüğünün ödevleri nelerdir?

Marksist - leninist öğretiye göre, ikili bir niteliği bulunan, bir yandan eski üretim biçiminin kalıntılarını tasfiye edip gerici sınıfları baskı altında tutarken, öte yandan sosyalist toplum düzeninin kurulmasına araçlık eden proletarya diktatörlüğü (yani siyasal yapı) ile sosyalist toplum düzeni (yani ekonomik yapı) arasındaki ilişkilerin kaynaşıklığı, sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecine damgasını vuran devrimci dönüşümler dizisinde cisimleşmektedir.

Proletarya diktatörlüğünün bu geçiş dönemindeki ödevlerinin neler olacağı, kuşkusuz, ülkelerin nesnel ve öznel gelişkinlik seviyelerine göre farklılıklar gösterecektir. Örnekse, proletarya diktatörlüğünün «halk demokrasisi» adını verdiğimiz varyantında, bir süre, sosyalist üretim ilişkilerinin oluşturulmasının yanısıra, iç ve dış nedenler yüzünden burjuvazinin gerçekleştiremediği burjuva - demokratik ödevler yerine getirilecektir. Gelgelelim, proletarya diktatörlüğünün temel ödevleri, genellikle şu şekillere bürünür: (1) sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin alt evresinin maddî ve teknik temelinin atılması ve, bunun, geliştirilerek üst evrenin maddî ve teknik temeline dönüşmesinin sağlanması; (2) sanayi ve tarım kesiminde, üretim araçları üzerinde, işçi ve köylü kontrolunun kurulması; (3) köyle şehir, fikir emeğiyle kol emeği arasındaki çelişkinin çözülmesi için gerekli nesnel ve öznel şartların oluşturulması; (4) müterakki ve ağır bir gelir vergisinin uygulanmasıyla kapitalist mülkiyetin giderek kaldırılması; (5) miras hakkının, kapitalist özel mülkiyete ilişkin alanlarda, kaldırılması; (6) kredi kurumlarının devlet elinde merkezîleştirilmesi ve başta bankacılık olmak üzere, bütün kre-

di faaliyetlerinin devlet tekellerince düzenlenmesi ve yürütülmesi; (7) karşı devrimci unsurların mülkiyet haklarının kaldırılması; (8) sanayi sektöründe devlet tekellerinin kontrol alanını giderek yaygınlaştırırken, tarım sektöründe yeni alanların ekine açılması ve üretim tekniklerinin hızla geliştirilmesi; (9) haberleşme, taşın ve ulaşım araçları üzerinde devlet tekellerinin kurulması.

Yukarıda sıralanan ve ülke şartlarına göre azaltılabilecek ya da artırılabilecek olan bu tedbirler arasında, en önemlileri, kuşkusuz, sosyalist ekonomik olgunlaşmanın maddî ve teknik temelinin atılması, şehirle köy ve fikir emeğiyle kol emeği arasındaki çelişkinin çözülmesidir.

Soru 23: Sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin maddi ve teknik temeli nedir?

Marksist teoriye göre sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin, alt ve üst olmak üzere, iki evreye ayrıldığını, alt evreden üst evreye geçişin nesnel şartlarının, siyasal görünüşü proletarya diktatörlüğü olan bir devrimci dönüşümler döneminde oluştuğunu daha önce görmüştük. Bu devrimci dönüşümler döneminin gelişme çizgisi, bolluk ekonomisine geçişin maddî ve teknik temelinin atılmasıdır.

Tarihte görülen bütün üretim biçimlerinin ayırdedici, kendine özgü bir **maddî ve teknik temeli** olmuştur. Maddî ve teknik temel deyimi, burada, herhangi bir üretim biçimi çerçevesinde, **bir ileri üretim biçimine geçişi gerçekleştirebilmek için üretim güçlerinin ulaşmak zorunda olduğu gelişkinlik düzeyi, o toplumun varlık ve gelişmesinin maddî tabanı** karşılığında kullanılmaktadır.

Örnekse, kapitalizmin maddî ve teknik temeli, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet ve insanın insan tarafından sömürülmesi üstüne bina edilen geniş çapta sanayi üretimidir. Sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin ilk ve alt evresi alan sosyalizmin maddî ve teknik temeli, ekonominin her dalında planlı ve geniş çapta sanayi üretimi, üretim araçlarının devlet mülkiyetinde bulunması ve insanın insan tarafından sömürülmesine son verilmiş olmasıdır.

Sosyalist ekonomik olgunlaşma süreci içinde, sosyalizmin yukarıda tanımlanan maddî ve teknik temeli, giderek, üst evrenin, marksist teoriye göre komünizmin, maddî ve teknik temeline dönüşür. «Bolluk ekonomisi» ne geçişin maddî tabanı şöyle tanımlanmaktadır:

> Ülkenin baştan aşağı elektrifikasyonu; üretim faaliyetinin giderek makineleştirilmesi ve sonra da kademeli şekilde otomatikleştirilmesi; ulusal ekonomide kimya biliminin yaygın biçimde kullanılması; ekonomik etkinliği olan yeni üretim kollarının, yeni enerji kaynaklarının ve yeni gereçlerin geliştirilmesi; doğal, maddî ve emekgücü kaynaklarının geniş çapta ve rasyonel şekilde kullanılması; bilim ve üretim arasında organik bir kaynaşmanın, hızlı bir bilimsel ve teknik gelişmenin sağlanması; çalışanların yüksek bir teknik ve kültürel seviyeye ulaşması (**D. o. P.**, s. 271).

Marksist teoriye göre, üst evrenin maddî ve teknik temelinin oluşturulması, (1) sosyalist toplum ilişkilerinden komünist toplum ilişkilerine geçişin, (2) insanların yaşayışında köklü değişmelerin meydana gelişinin ve (3) yeni bir insan tipinin yaratılmasının temeli olacak ve maddî mal üretimi öylesine yüksek seviyeye ulaşacaktır ki, bu yeni seviye, toplumun, «herkese ihtiyacına göre» ilkesini gerçekleştirmesine imkân verecektir.

Soru 24: Köy - şehir çelişkisi nasıl çözülecektir?

Şehirle köy arasındaki çelişki, bir yandan köy emekçileriyle egemen sömürücü sınıflar arasındaki çelişkiyi, öte yandan köyün, şehirlere kıyasla, ekonomik ve kültürel geriliğini yansıtmaktadır. Marksist teoriye göre, bu çelişkiyi çözme görevini, tarih, proletaryaya vermiştir. Şehirle köy arasındaki çelişkinin sosyalist toplumda nasıl çözüleceğini anlamak için, bu çelişkinin nasıl ve hangi tarihsel nedenler sonucu doğduğunu görmek gereklidir.

Köy - şehir çelişkisi doğrudan doğruya sosyal işbölümünün bir ürünüdür; köylünün sömürülmesi ve giderek yoksullaşması bu çatışıklığın ekonomik temelini meydana getirmektedir. Sosyalist toplum, (1) insanın insan tarafından sömürülmesine son vererek, (2) tarım kesiminde sosyalist üretim ilişkilerini egemen kılarak, (3) tarımsal emekgücünün niteliğini giderek değiştirip sınaî emekgücüne özdeşleyerek ve (4) köysel bölgelerin kültür seviyelerini hızla yükselterek, köy - şehir çelişkisini, **zaman içinde**, tasfiye eder. Sosyalist mülkiyetin ikili niteliği (bu konuya ileride ayrıntılı olarak girilecektir), yani mülkiyet yapısının devlet mülkiyeti ve kooperatif mülkiyet şeklinde ikileşmesi, şehirle köy arasındaki belirgin bir farklılığın süregitmesine yol açmaktadır. Bu çelişkinin çözülebilmesi için, mülkiyet yapısındaki ikiliğin giderilmesi ve işçi sınıfıyla kooperatif çiftlik köylüsü arasındaki farkın ortadan kaldırılması gereklidir. Şöyle ki,

> burada yapılacak olan şey... kooperatif mülkiyetin giderek kamu mülkiyetine dönüşmesini sağlayan temelin... atılması; tarımsal emekgücünün sınaî emekgücüne dönüşmesinin sağlanması; köysel alanlardaki ekonomik ve sosyal yaşayış şartlarının, şehirlerdeki yaşayış şartlarına uyacak şekilde yükseltilmesidir (**D.o.P.**, s. 26-27).

Soru 25: Kol emeğiyle fikir emeği çelişkisi nasıl çözülecektir?

Fikir emeğiyle kol emeği arasındaki çelişki her zaman varolmamış, toplumların gelişmesinin belirli bir aşamasında, köleci toplumla birlikte belirmiştir. Bu çelişkinin sınıfsal görünüşü, bir grup insanın, **toplumun içinden çıkarak münhasıran yönetmek için toplumun üstünde yer alması,** yani toplumun ilk kez sınıflara bölünmesi ve devletin doğmasıdır. Bu nedenle, fikir emeğiyle kol emeği arasındaki çelişkinin çözülmesi, proletarya diktatörlüğünün en önemli görevlerinden biri ve sınıfsız topluma geçişin ön-şartı olarak belirmektedir. Bu çelişkinin nasıl çözüleceğinden önce, nasıl doğduğunu görelim:

> Bu çelişki köleci toplumun ilk evresinde ortaya çıkar. Genellikle işbölümü ve özellikle fikir emeğinin kol emeğinden ayrılması, bazı insanların yorucu kol çahşmalarmdan kurtulup bilimin, kültürün vb. geliştirilmesine yönelmesi bakımından, zamanına göre, ilerici bir olaydı. Özünde çatışma barındıran sosyo-ekonomik biçimlerde, bu ayrım, sınıf çatışması görünüşüne bürünmektedir: fikrî emek faaliyeti egemen sınıfların bir imtiyazı haline gelirken, sömürülen sınıfların payına kol emeği raslamaktadır (**D. o. P.,** s. 26).

Sosyalist toplum, fikir emeğiyle kol emeği arasındaki çelişkiyi çözmek için, (1) insanın insan tarafından sömürülmesine son verilmesi, (2) devlet ve kültür işlerine geniş halk kitlelerinin katılmasının sağlanması, (3) emeğin artan ölçüde yaratıcı emeğe dönüştürülmesi ve böylece (4) kol faaliyetleriyle fikir faaliyetlerinin özdeşleştirilmesi yönünde tedbirler almak durumundadır. Fikir emeğiyle kol emeği arasındaki farklılık bir çırpıda ortadan kaldırılamaz; bunun başlıca nedeni, bir yanda fikir emekçileri, öte yanda işçi sınıfı ve köylü arasındaki kül-

türel ve teknik gelişkinlik farkı, yaptıkları işin farklı niteliğidir. Bu farkın giderilmesi için, her şeyden önce, ileri evrenin maddî ve teknik temelinin oluşturulması, yorucu kol çalışmasının yerini makinelerin almasıyla emeğin öz niteliğinin değiştirilmesi gerekmektedir. En ileri tekniklerle yürütülen bir üretim faaliyeti, yüksek bir teknik bilgi ve kültür seviyesinde bulunan, örnekse, mühendis - teknisyen niteliğinde, işçilerin istihdamını zorunlu kılmaktadır. Bu kademenin nasıl aşılacağı konusuna, marksist teori şu cevabı getirmektedir:

> İşgününün kısalması, insanın maddî ve manevî gelişmesi için bol miktarda boş zaman yaratacaktır. İnsanı belirli bir uzmanlık koluna bağlayan eski işbölümü ortadan kalkacak, ileri bir eğitimden geçmiş bulunan bütün insanlar, mesleklerini serbestçe seçebilecekleri gibi, istedikleri zaman, meslek değiştirebileceklerdir. Bütün bunlar, fikir emeğiyle kol emeğinin kaynaşmasını sağlayacaktır (**D. o .P.**, s. 26).

Soru 26: Sosyalizmin alt evresinden üst evresine nasıl geçilir?

Sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin alt evresinden üst evresine geçişin ön-şartlarının neler olduğunu ve bu geçişi gerçekleştirmede proletarya diktatörlüğüne düşen görevleri böylece gördükten sonra, şimdi, bir bakıma bundan önce söylenenlerin tekrarı olacak şekilde, geçiş mekanizmasını kaba çizgileriyle görelim. Marx der ki,

> üstün bir aşamada, bireylerin işbölümüne köleleştirici bağımlılığı ve onunla birlikte kol ve fikir emeği arasındaki karşıtlık kaybolacağı zaman; çalışmanın sadece bir yaşama aracı olmaktan çıkıp, bir ilk hayatî ihtiyaç haline ge-

leceği zaman; bireylerin çok yönlü gelişmesiyle, üretim güçlerinin de artacağı ve bütün kollektif zenginlik kaynaklarının bollukla fışkıracağı zaman; ancak o zaman burjuva hukukunun sınırlı ufku kesin olarak aşılabilecek ve toplum, bayrakları üstüne «herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre» diye yazabilecektir. (C. G. P., s. 160).

Sosyalizmin alt ve üst evresine ilişkin olarak, bütün bu açıklamalardan ortaya çıkan genel görünüş şudur: (1) alt evre, üretim araçlarının özel mülkiyetine son verdiği için, bu noktada, üst evreyle aynılaşmaktadır; (2) alt evrede, üretim araçları üstündeki mülkiyet, i. devlet mülkiyeti, ii. kooperatif yapısının yerini tek bir mülkiyet biçimi, yani kamu mülkiyeti ya da üretim araçlarının fiilî sosyalizasyonu, aldığı için iki evre farklılaşmaktadır; (3) alt evrede, işçi sınıfıyla kooperatif çiftlik köylüleri, fikir emeğiyle kol emeği, şehirle köy arasındaki çelişkilerin süregitmesine karşılık, üst evrede, bu çelişkiler iyiden iyiye tasfiye olma çizgisine girmekte ve iki evre bu açıdan da farklılaşmaktadırlar; (4) alt evre, üretim güçlerinin gelişkinlik seviyesi bakımından daha geri bir toplum düzeni olduğu için, orada, bölüşüm ilişkileri, **«herkese yaptığı işin niceliğine ve niteliğine göre»** ilkesine dayanmakta, buna karşılık, üst evrede, **«herkese ihtiyacına göre»** ilkesi egemen kılındığı için, iki evre farklılaşmaktadır; (5) üst evreye geçildiğinde, sosyalist toplumda varolan mal - para ilişkilerinin yerini, ürünlerin doğrudan doğruya bölüşüldüğü bir uygulama almaktadır; (6) ekonomik yapıdaki bu değişmelere bağlı olarak, hukuk, ideoloji, devlet, gelenekler, alışkanlıklar gibi üst yapı kurumları önemli dönüşümlere uğramakta, en önemlisi, bir baskı aracı olarak sınıflı toplumlarla birlikte tarih sahnesine çıkan devlet, sınıfların yokolmasına bağlı olarak, ömrünü tüketmektedir.

Soru 27 : Komünist toplum düzeni nedir?

Marksist teoriye göre, komünizm, sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin ikinci ve en yüksek evresidir. Bu ileri evrenin özelliklerinin ayrıntılı bir anlatımma girişmek, marksist bilimin temelden reddettiği bir tutumdur. Bunun nedenlerini şöylece özetleyebiliriz: (1) Marksizm, bir «falcılık» ya da «kehanet» aracı değil, tabiatın ve toplumların hareket kanunlarını araştıran, somut verilere dayanarak, bir yapınm nereden gelip nereye gittiğini somut verilerin elverdiği ölçüde tesbit eden bir bilimdir; (2) sosyalist toplum düzeninin kurulmasına ve hareketi yaratan çelişkilerin belirmesine bağlı olarak, sosyalizmi izleyecek olan evrenin önce ana çizgileri ve sonra da ayrıntılı yapısı belirecektir; (3) tarihte görülen sosyalist uygulamalar, henüz, sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin başlarında olduğu gibi, eldeki veriler, ayrıntılı bir çözümleme yapmaya yetmemektedir. Gelgelelim, insan toplumlarının tarih içinde nasıl bir gelişme gösterdiği ve nereden gelip nereye yöneldiği bilinmekte, bunun sonucunda, marksist teorisyenler, üst evrenin şimdiden görülebilen özelliklerini şu başlıklar altında toplamaktadırlar: (1) sınıfsız bir toplum düzeni olması, (2) üretim araçları üzerinde tek bir mülkiyet biçiminin, kamu mülkiyetinin, bulunması, (3) toplumun hiçbir üyesini dışarıda bırakmayan bir sosyal eşitliğin gerçekleşmesi, (4) insanın gelişme çizgisiyle üretim güçlerinin gelişme çizgisinin kaynaşması, (5) bölüşüm ilişkisi olarak «herkesten yeteneklerine göre, herkese ihtiyaçlarına göre» ilkesinin egemen kılınması, (6) özgür ve yüksek sosyal-bilinçli bireylerden meydana gelmesi, (7) üretim faaliyetinin en yüksek bir örgütlenme düzeyine ulaşmış olması ve otomatikleşmesi, (8) çalışmanın, bir geçim kay-

nağı olmaktan çıkarak, yaşamanın bir temel gereği haline gelmesi.

SOSYALİST EKONOMİK OLGUNLAŞMANIN SİYASAL GÖRÜNTÜSÜ: DEVLETİN KURUYUP GİTMESİ

Soru 28 : Devletin «kuruyup gitmesi» ne demektir?

Marksist teoriye göre, toplumların gelişmesinin belirli bir aşamasında, toplumun sınıflara bölünmesinin sonucu ve ekonominin egemen sınıfının sömürülen sınıflara karşı kullandığı bir «baskı aracı» olarak doğan devlet, tarihte nasıl kaçınılmaz olarak ortaya çıkmışsa, aynı şekilde, insanın insan tarafından sömürülmesinin ve sınıfların yokolmasıyla birlikte, kaçınılmaz olarak yok olacak ve toplum, onu, Engels'in sözleriyle, «...**bir kenara atacaktır: âsâr-ı atika müzesine, çıkrık ve tunç baltanın yanına**...» (**A.Ö.M.D.K.**, s. 244).

Devlet makinesinin bir kenara itilmesi nasıl olacaktır? Bir baskı aracı olarak tarih sahnesine çıkan devletin tarih sahnesinden çekilmesinin nesnel şartları ve mekanizması nedir? Marksist devlet anlayışı, devleti «bir gecede yok etmeyi» düşünen anarşistlerden ne şekilde farklıdır? Lenin, «...**Devlet varoldukça özgürlük olamaz. Özgürlük olunca, devlet olmayacaktır**...» (**S.R.**, s. 232) derken neyi kasdetmiştir? Engels'in Eugen Dühring'le polemiği, marksist öğretinin bütün bu sorulara verdiği en özlü cevabı içermektedir:

Baskı altında bulundurulacak olan bir toplum sınıfı mevcut olmadıkça, sınıf hakimiyeti ve şimdiye kadarki üretim anarşisi yüzünden meydana gelen kişilerin hayat mücadelesi ile bundan çıkan ihtilâflar ve aykırılıklar giderilince, artık baskı altına alınacak bir şey kalmaz, ve özel bir baskı kuvveti, yani devlet artık gerekli değildir. Devletin gerçekten toplumun tüm olarak temsilcisi sıfatıyla yaptığı ilk eylem, toplum adına üretim araçlarının mülkiyetini ele alma, aynı zamanda, devlet olarak onun son bağımsız eylemidir. Devlet iktidarının toplumsal ilişkilere el koyması, birbiri arkasından ayrı sahalarda artık gereksiz hale gelir ve bundan sonra kendi kendine uykuya dalar. Kişilerin yönetilmesinin yerine, eşyanın idaresi ve üretim sürecinin yönetilmesi geçer. Devlet «ortadan kaldırılmaz», o **kuruyup gider** (**A. D.**, s. 410).

Soru 29 : Devletin kuruyup gitmesiyle «tek ülkede sosyalizm» bağlantılı mıdır?

Tarih, üretim biçimlerinin toplumdan topluma bir-örneklik göstermemesinden tutun da işçi sınıfının yeterince örgütlenememiş olmasına kadar çeşitli nedenlerden dolayı, **dünya proletaryasının, dünyanın her yerinde, aynı anda, burjuva devlet makinesine el koyamayacağını göstermiştir.** Günümüzde, her ülkenin proletaryası, kendi ülkesinde sosyalist devrimini gerçekleştirmekte ve böylece, sosyalist toplumlar, bir yandan dünya yüzüne yayılırken, öte yandan da kapitalist toplumlarla yan yana varolmaktadırlar. Lenin ve Stalin'in **«tek ülkede sosyalizm»** diye niteledikleri bu durum, devletin kuruyup gitmesi olayını, bir tek kapitalist ülke kalmamacasına dünya sosyalist sisteminin kurulmasına kadar ertelemiştir. Bunun nedenleri açıktır.

Marksist teoriye göre, merkezî devlet iktidarının en önemli ögelerinden biri olan ordu, ikili bir göreve sahiptir: (1) sömürülen sınıfları ya da, sosyalist toplum-

lardaki gibi, eski düzenin gerici sınıflarını baskı altında tutmaya ilişkin **ülke içi güvenlik** görevleri; (2) sosyalizm öncesi toplumlarda olduğu gibi, savaşlardan galip çıkacak ülkelerin egemen sınıflarınca dünya zenginliklerinin yağmalanmasına karşı direnen ya da ona araçlık eden, sosyalist toplumlardaki gibi, emperyalist ülkelerden gelebilecek saldırılara karşı sosyalist toplum düzenini koruyan **dış güvenlik görevleri.** Burjuvazi, bugüne kadar, iktidarı elden bırakmamak için, tek tek ülkelerde nasıl mücadele etmişse, aynı şekilde, dünya sosyalist sisteminin kurulmasına karşı da direnecektir. Bu nedenle, proletarya, kendi ülkesinde kurduğu diktatörlüğünü, ülke içinde ve dünya çapında kapitalizmin kesin tasfiyesine kadar sürdürmek durumundadır. Özetlersek, marksist teoriye göre, kapitalist ülkelerle sosyalist ülkelerin varoldukları bir dünyada, ordunun ülke içi güvenlik görevleri tamamlansa bile, «savunma» diye bir sorun kaldıkça, yani dünyanın sosyo-ekonomik bütünleşmesi «savunulması gerekli» ulusal sınırları rafa kaldırmadıkça, devlet, kuruyup gidemeyecektir.

Soru 30: Sosyalizmin üst evresinde devlet olacak mıdır?

Sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin üst evresine girilmesiyle devletin kuruyup gitmesi sürecinin tamamlanacağını ve sınıflarla, sınıflı toplumlarla birlikte tarih sahnesine çıkan devletin böylece ömrünü tüketeceğini gördükten sonra, sosyalizmin üst evresinde devletin olup olmayacağı şeklindeki bir soru, ilk bakışta, çelişkili gelebilir. Oysa, ortada çelişen bir durum yoktur.

Sosyalizmin üst evresinde yönetsel yapının ne olacağı konusundaki ilk önemli ipucunu, Engels'in **Anti-**

Dühring'den (tam adıyla **Bay Eugen Dühring'in Bilimde Devrimi**) alınmış şu sözleri vermektedir: **Kişilerin yönetilmesinin yerine, eşyanın idaresi ve üretim sürecinin yönetilmesi geçer.** Bu sözlerden anlaşılması gereken, bir «baskı ve şiddet aracı» olarak doğan devletin (siyasal devletin) yok olup gideceği, buna karşılık, sosyalist toplumun üst evresinde bile, ekonomiyi ve ekonomik faaliyeti düzenleyecek ve koordine edecek bir kuruma gerek duyulacağıdır.

Bu düzenleyici kurumun niteliğinin ne olacağı konusundaki ikinci ipucunu yine Engels veriyor: «...**üreticilerin özgür ve eşitçi bir birlik temeli üzerinde, üretimi yeniden-düzenleyecek olan toplum**...» (**A.Ö.M.D.K.**, s. 244). Lenin, toplumların tarihinde, toplumun içinden çıkıp toplumun üstünde yer alan ve giderek topluma yabancılaşan bürokratik devlet mekanizmasının kitlelere yeniden yaklaştırılması yönünde öngördüğü tedbirlerle (bkz. **Soru 16**) bu çözümlemeyi bir adım daha öteye götürmüştür. Lenin şöyle demektedir:

> «İlkel» demokrasiye belirli ölçüde bir dönüş olmaksızın kapitalizmden sosyalizme geçmek imkânsızdır. Aksi takdirde, devlet görevlerinin çoğunluk tarafmdan, halkın tümü tarafmdan yapılması nasıl mümkün olur (**S.R.**, s. 186).

«İlkel demokrasi»den herkesin yöneticilik görevleri üstlendiği bir düzenlemeyi anlayan Lenin, böylece, sosyalist toplumda ilkel demokrasinin büyük ölçüde canlanacağını, geniş halk kitlelerinin günlük yönetim işlerine katılacağını, herkesin sırası geldikçe yönetmesi ve böylece yönetme alışkanlıkları edinmesi sonucu, toplumun belirli kimseler tarafından yönetilmesi gereğinin kendiliğinden kalkacağını öngörmüştür.

Özetlersek, (1) devletin tarihsel, yani siyasal, nite-

liğinin «kuruyup gitmesi», (2) bürokrasinin tasfiye edilmesi, (3) geniş halk kitlelerinin yönetme alışkanlığını edinmeleri sonucunda, **kişilerin yönetiminden eşyanın ve üretim sürecinin yönetilmesine geçilmesi**, sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin üst evresinde, devletin (siyasal devletin) yerini, özgür ve eşit insanların birliğinden oluşan, ekonomiyi ve ekonomik faaliyeti koordine eden bir üst düzenleyici kurumun alacağını göstermektedir. **Bilim** ve tekniğin gelişme çizgisi, bu düzenleme işinin, elektronik beyinlerce yapılacağı kanısını kuvvetlendirmektedir.

MARKSİST DEVLET TEORİSİ VE BAZI ÖZEL SORUNLAR

Soru 31 : «Bütün Halkın Devleti» ve «Komünist Kamusal Kendiliğinden Yönetim» ne demektir?

Sosyalizmin ekonomik olgunlaşması süreci içinde, siyasal yapı olarak, proletarya diktatörlüğünü, sırasıyla, **Bütün Halkın Devleti** ve **Komünist Kamusal Kendiliğinden Yönetim**'in izleyeceği görüşü, Sovyet düşünürleri tarafından, Khrushchev döneminde ortaya atılmıştır. Bu «teoriyi geliştirme» çabası, başta Çin olmak üzere, birçok sosyalist ülkenin sert tepkisine yol açmış ve uzun süre polemik konusu olarak kalmıştır.

Sovyet görüşüne göre, **Bütün Halkın Devleti**, sınıfların ortadan kalkmasıyla beliren ve bütün halkın çıkarlarını temsil eden bir devlet biçimidir. Bu devlet biçimi,

Sovyetler Birliği'nde, sosyalizmin kesin bir zafere ulaşmasından sonra, sosyalizmden komünizme geçişi hızlandırmak için, proletarya diktatörlüğünün yerini almıştır; bu devlet, sınıfsız bir toplumun temelleri üstünde yükselir. **Bütün Halkın Devleti**, proletarya diktatörlüğünü **Komünist Kamusal Kendiliğinden Yönetim**'e götüren dönemin geçici devlet biçimidir. Bu tezlerin ilk kez ortaya atıldığı dönemde, adı geçen devlet biçiminin görevleri, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin programında şöyle tanımlanıyordu: (1) bütün ülke halkının iradesini ve çıkarlarını temsil etmesi, (2) sosyalizmin üst evresine geçişin maddî ve teknik temelini oluşturma çabalarını örgütlemesi, (3) sosyalist ilişkilerin daha ileri ilişkilere dönüştürülmesi için gerekli tedbirleri alması, (4) ulusal ve kişisel düzeyde üretim ve tüketim hesaplarını tutması, (5) halkın refahını geliştirmesi, (6) yurttaşların hak ve özgürlüklerini, sosyalist hukuk düzenini vb. koruması, (7) insanların bilinçli bir disipline girmelerini ve çalışmaya karşı yaratıcı bir tutum takınmalarını sağlaması, (8) ülkenin savunmasını ve güvenliğini garanti altına alması, (9) sosyalist ülkelerle ilişkileri geliştirmesi, dünya barışının korunmasına katkıda bulunması ve bütün ülkelerle normal ilişkiler kurması.

Yine Sovyet görüşüne göre, **Komünist Kamusal Kendiliğinden Yönetim**, sosyalizmin dünya çapında egemen kılınmasından sonra, sosyalizmin üst evresine geçişin maddî, teknik ve kültürel temelini atmış bulunan ülkelerde, Bütün Halkm Devleti'nin yerini alacaktır. Bu evrenin özelliği, devletin organ ve fonksiyonlarının hiçbir siyasal niteliğinin bulunmaması, yönetimin özel uzmanlaşma gerektiren bir iş olmaktan çıkmasıdır. Sovyet düşünürleri, bu biçimin belirebilmesinin ön-şartlarını şöylece tanımlamaktadırlar: (1) üst evreye geçişin maddî ve teknik temelinin kurulmuş olması, (2) üst evreye özgü top-

lum ilişkilerinin pekleşmiş bulunması, (3) yeni bir insan tipinin ortaya çıkması, yani toplumun bütün üyelerinin tek bir ahlâk yasası etrafında birleşebilecekleri bir bilinç seviyesine ulaşmaları. Bu biçimin gelişmesine damgasını vuran en önemli eğilim, sosyalist demokrasinin giderek yaygınlaşması ve bütün yurttaşların sosyal yönetime katılmasıdır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için, kitlelerin maddî ve kültürel yaşayış seviyesinin sürekli olarak yükseltilmesi, temsil sisteminin en yüksek katılmayı sağlayacak şekilde geliştirilmesi, yeni toplum ilişkilerinin kurulmasında karşılaşılan sorunların ülke çapında halkoyuna sunulması, yönetim organları üstünde geniş bir kitle denetiminin oluşturulması ve devlet iktidarı organlarının yerini kamusal kendiliğinden - yönetim organlarının alması gerekmektedir.

Soru 32 : Geri kapitalist ülkelerde geçiş dönemінin yarattığı sorunlar nelerdir?

Tarihteki uygulamaların ön plana çıkardığı bir gözlem, sosyalist devrimin, en ileri kapitalist ülkelerden önce, üretim güçlerinin gelişkinlik seviyesi bakımından sosyalizme geçişin nesnel temelini henüz kuramamış olan ülkelerde, yani kapitalist ülkeler zincirinin en zayıf halkalarında gerçekleştiğidir. İşçi sınıfının, müttefikleriyle birlikte, devlet makinesinin sınıf niteliğini değiştirdiği bu geri kapitalist ülkelerde, o ülkelerin burjuvazisi, iç ve/veya dış nedenlerden dolayı, tarihsel görevini yerine getirememiş ve burjuva - demokratik ödevlerin tamamlanması da proletarya diktatörlüğüne düşmüştür. Bu durum, bazı Asya ve Doğu Avrupa ülkelerinde, tarihteki proletarya diktatörlüklerinin en geniş sınıf tabanlısına, «halk demokrasileri» ne yol açmıştır.

Sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecine derhal girilmesine elverişsiz bir toplum temeli yüzünden, bu ülkeler, sosyalist devrimlerini gerçekleştirdikten (yani işçi sınıfının siyasal ve ideolojik önderliği altında devlet makinesine el konduktan) sonra, kahn çizgileriyle, (1) burjuva - demokratik ödevlerin tamamlandığı ve sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecine geçebilmenin maddî ve teknik temellerinin atıldığı, (2) sosyalizmin alt evresinden üst evresine geçildiği **iki kademeli bir geçiş dönemi** yaşamaktadırlar. Bu geçiş dönemlerinin uzunluğu ya da onlara damgasını vuran sınıf ittifakları ne olursa olsun, devlet biçimi, işçi sınıfının (ya da işçi sınıfının partisinin) siyasal ve ideolojik hegemonyasındaki bir sınıf ittifakı, yani proletarya diktatörlüğüdür. Birkaç örnek vermek gerekirse, böylesine toplumlarda kurulan proletarya diktatörlüklerinin ilk kademedeki ödevleri, (1) emperyalist ülkelerle bağların bütün bütün koparılması, (2) feodal mülkiyet ilişkilerinin bulunduğu yerlerde toprak mülkiyetinin yaygınlaştırılması, (3) sanayi sektöründe, bir yandan devlet tekellerinin özel işletmelerin zararına genişlemesinin, öte yandan üretim üzerinde işçi kontrolunun sağlanması, (4) demokratik hakların genişletilmesi ve yaygınlaştırılması sonucu, kitlelerin devlet işlerine geniş ölçüde katılmasının gerçekleştirilmesidir. Toplumdaki üretim güçlerinin gelişkinlik seviyesine bağlı olarak proletarya diktatörlüğünün bu ilk kademedeki ödevleri artmakta ya da azalmakta, sosyalizme geçişin nesnel şartları oluştukça, proletarya diktatörlüğü, bir yandan sınıf tabanını giderek daraltırken, öte yandan da ağırlığı gerçek tarihsel görevlerine vermeye başlamaktadır.

ÖZET

Soru 33 : Sosyalist devlet teorisinin ana çizgileri nelerdir?

İşçi sınıfının devleti nasıl gördüğü ve devlet karşısındaki görevlerinin hangileri olduğu, marksist - leninist teori ve pratiğin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu devlet anlayışının teorik çerçevesini belirleyen belli başlı eserler, Friedrich **Engels'in Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, Karl Marx'ın **Gotha Programı'nın Eleştirisi** ve Lenin'in **Devlet ve İhtilâl**'idir. Marksist - leninist öğretiye göre, devlet, bir yandan toplumun sınıflara bölünmesi ve diğer yandan sınıf karşıtlıklarının frenlenmemesinin sonucunda doğmuştur. Devlet, bu durumda, toplumun içinden çıkıp toplumun üstünde yer alan ve giderek topluma yabancılaşan bir üst-yapı kurumu, ekonominin egemen (sömürücü) sınıflarının siyasal örgütü, sömürülen sınıfları baskı altında tutmak için egemen sınıfların kullandıkları bir makinedir.

Marksist - leninist anlayışa göre, işçi sınıfının tarihte geçirmiş olduğu devrimci tecrübeler, ona, burjuva devlet makinesine el koymakla yetinemeyeceğini, bu makineyi kırıp yerine kendi devletini kurmadıkça eski mekanizmayı kendi çıkarları doğrultusunda işletemeyeceğini göstermiştir. Burjuva devlet makinesinin kırılmasıyla boşalan yeri, böylece, proletarya diktatörlüğü almaktadır. İşçi sınıfının siyasal ve ideolojik önderliğindeki bir **sınıf ittifakı** olan proletarya diktatörlüğü, ikili bir niteliğe sahiptir: (1) eski düzenin kalıntılarını tasfiye etmek ve gerici unsurların direnişini kırmak, (2) sosyalist üretim ilişkilerini kurarak, sosyalist ekonomik olgunlaşma sü-

recinin alt evresinden üst evresine geçişi sağlamak. İşçi sınıfının sosyalist devrimi gerçekleştirdikten sonra yaptığı ilk iş, yani kapitalist özel mülkiyete son vererek üretim araçlarının mülkiyetini tekeline almak, aynı zamanda, proletarya diktatörlüğünün **tarihsel anlamıyla devlet** (yani özel mülkiyetin koruyucusu) **olarak** giriştiği son bağımsız eylemdir. Kapitalist özel mülkiyetin giderek kaldırılması, marksist teoriye göre, önce **insanın insan tarafından sömürülmesini** ve sonra da **sınıfları** tarih sahnesinden uzaklaştırır. Toplumun sınıflara bölünmesinin ve sınıf karşıtlıklarının frenlenememesinin sonucunda tarih sahnesine çıkan devlet, böylece, sınıfların tarih sahnesinden kalkmasıyla birlikte, ömrünü tüketir, kuruyup gider.

III

SOSYALİST DEVLETİN ÖRGÜTLENMESİ

BAZI GENEL BİLGİLER

Soru 34: Sosyalist devlet nedir?

Sosyalist devlet, sosyalizmin ekonomik temeli üzerinde yükselen bir devlet biçimi, Marx ve Engels'in ortak deyişleriyle, burjuva devlet makinesinin kırılmasından sonra «... **işçi sınıfının egemen sınıf olarak örgütlenmesidir**...» (**M. C. P.**, s. 34).

Sosyalist devrimin (tanım için bkz. **Soru 7**) gerçekleştirilmesinden sosyalizmin üst evresine geçişin maddî, teknik ve kültürel temelinin atılmasına kadar geçen sürede, sosyalist devlet, proletarya diktatörlüğüdür. Marksist - leninist öğretiye göre, proletarya diktatörlüğü, tarihteki bütün devlet biçimleri gibi, egemen sınıfların içe - dönük bir demokrasisi, dışa, yani toplumun diğer sınıflarına, dönük bir diktatörlüğüdür. Bir farkla ki, proletarya diktatörlüğü, sınıflı toplumların tarihinde ilk kez, sömürücü azınlığın değil, sömürülen çoğunluğun devletidir. Bir yandan bu niteliğiyle ve öte yandan sosyalizmi kurmaya yöneldiği için, proletarya diktatörlüğü, sosyalist bir devlettir. Sosyalist devletin iki görevi vardır: (1) es-

ki düzenden kalma gerici sınıfların direnişini kırmak, (2) eski düzenin kalıntılarını tasfiye ederek sosyalist toplum düzenini kurmak. İnsanın insan tarafından sömürülmesinin ve buna bağlı olarak sömürücü sınıfların yokolmasıyla, ilk görev, giderek yerini ikincisine bırakır.

Sosyalist devletin sınıf tabanı, işçi sınıfının siyasal ve ideolojik hegemonyasında bulunan, her toplumun özge şartlarına göre daralan ya da genişleyen bir sınıflar ittifakıdır. İşçi sınıfı, proletarya diktatörlüğünde cisimleşen devlet (sınıf) iktidarını, belirli şekillerde ve belirli organlar yoluyla uygular.

Soru 35: İşçi sınıfı devlet iktidarını nasıl uygular?

İşçi sınıfının devlet iktidarının uygulanmasına katılması, sosyalist toplumda, genel olarak, şu şekillere bürünmektedir: (1) **İktidarın Uygulanmasına Doğrudan Doğruya Katılma:** Bu katılma biçiminin somut örnekleri mahallî düzeyde, devlet örgütünün temel birimlerinde görülür. Sosyalist devletin tabanını meydana getiren bu temel örgütlenme birimlerinde, işçi sınıfı, bir yandan üretimi doğrudan doğruya kontrol ederken, öte yandan da dönmeli şekilde yönetime katılarak yönetme işlerine yatkınlık kazanmaktadır. Bu katılma şeklinin geliştirilip yaygınlaştırılmasında güdülen amaç, kuşkusuz, herkese yönetme yetisi kazandırarak yönetilme gereğini tasfiye etmektir. (2) **Seçilmiş Temsilciler Yoluyla İktidarın Uygulanması:** İşçi sınıfı, iktidarının uygulanması sırasında, mahallî birimlerin imkânlarını aşan ve ulusal seviyede ele alınması gereken çok sayıda sorunla karşılaşır. Böylesine durumlarda, işçiler, kendi aralarından, hükümet ve toplum sorunlarını çözme tam yetkisiyle, en bilinçli ve yetişkin temsilcilerini seçerler, üst organlarda görev-

lendirirler. (3) **Teknisyenler Aracılığıyla İktidarın Uygulanması:** İşçi sınıfı, sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin ilk evresinde, ileri teknik bilgileri ve becerileri gerektiren bazı işlerin üstesinden gelecek yetişkinliğe henüz ulaşamamıştır. Oysa, planlama ve mühendislik gibi ileri teknik bilgilere dayanan faaliyetler, işçi sınıfı iktidarını pekiştirip güçlendirmenin önemli (hatta ayrılmaz) araçları arasındadır. Şartların zorunlu kıldığı bu durumda, proletarya, iktidarını, i. seçimle gelen, ii. yetersizliği görüldüğünde görevinden alman, iii. ortalama bir işçiden fazla olmamak üzere ödeme gören devlet görevlileri aracılığıyla uygular. Karşılaşılan en önemli sorun, bu uygulama biçimlerinden biri ya da diğerinin ötekilere ağır basmasını önleyecek şekilde dengenin tutturulmasıdır. Örnekse, iktidarın devlet görevlileri eliyle uygulanmasına gereğinden fazla ağırlık verilmesi, «bürokratik sapma» denen duruma yol açabilmektedir.

Soru 36: Merkezden yönetim ya da yerinden yönetim tercihi nasıl yapılır?

Sosyalist devletin örgütlenmesi sırasında karşılaşılan ve ivedi çözümlerin getirilmesini zorunlu kılan bir sorun, **merkezden yönetim** (merkeziyetçilik) ile **yerinden yönetim** (ademi merkeziyetçilik) arasındaki dengenin ne şekilde ve hangi ölçüler içinde tutturulacağı sorunudur. Bütün sorunlar gibi, bunun da cevabı, ilgili toplumun nesnel gelişkinlik seviyesinde yatmaktadır.

Bazı örnekler konuyu açmamıza yardımcı olacaktır. Sosyalist devrim ileri bir kapitalist ülkede gerçekleşmişse, (1) üretim araçlarının devlet mülkiyetine devredilmesi, (2) eski düzenden kalma gerici sınıfların direnişlerinin kırılması ve (3) işçi sınıfının, belirli ölçüler için-

de, kendi kendini yönetme yetisini kazanmasından sonra, **sosyalist devlet, dengeyi yerinden yönetim lehine bozacak şekilde, merkezî organların yetkilerini mahallî organlara devretmek zorunluluğunu duymaktadır.** Yok, sosyalist devlet, sosyalist devrimin gerçekleşmesinden sonra, sosyalizme geçişin maddî ve teknik şartlarını yaratmak durumunda bulunuyorsa, o zaman, hem geçiş dönemi uzamakta ve hem de katışıksız bir merkezcilik zorunlu duruma gelmektedir. Bunun nedeni, sınırlı kaynakları, en yüksek verimi sağlayacak ve sosyalist toplum düzenini kurmaya doğrudan doğruya katkıda bulunacak bir şekilde, **tekelden (merkezden) değerlendirme gereğidir.**

Özetlersek, sosyalist devrimin hemen sonrasında, üretim güçlerinin gelişkinlik seviyesine bağlı olarak uzun ya da kısa süren bir merkezcilik uygulaması yaşanacak; sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin alt evresinden üst evresine geçerken, merkezden yönetim uygulaması, yerini giderek yerinden yönetim uygulamasına bırakacaktır.

Soru 37 : Sosyalist devletin ilk eylemi nedir?

Sosyalist devletin ilk eylemi üretim araçlarının mülkiyetini devlet tekeline almasıdır. Sosyalist toplum düzenini kurmanın en güçlü aracı nasıl ekonominin ve ekonomik faaliyetin tek bir merkezden planlanmasıysa, aynı şekilde, ekonomiyi ve ekonomik faaliyeti planlıyabilmenin de ön-şartları, (1) **kaynakların kesin bir dökümünün yapılarak neyin, nerede ve ne miktarda üretildiğinin bilinmesi,** (2) **kaynaklar üzerinde devletin mutlak tasarrufunun bulunmasıdır.**

Bu açıklamalar ışığında diyebiliriz ki, (1) sosyalist

devletin sinir merkezi, ekonomik faaliyetin planlanmasını mümkün kılan ve planlama örgütüne bağlı olarak çalışan bir merkezî istatistik bürosu, (2) bu faaliyetin başarılı bir şekilde yürütülebilmesinin ön-şartı da, tabandaki ekonomik birimlerden başlayarak her yerde, kayıt ve kontrol işlemlerinin eksiksiz yerine getirilmesidir. Bu noktanın önemini Lenin şöyle açıklıyor:

> Kayıt tutma ve denetim: komünist toplumun ilk evresinin düzgün ve doğru işleyebilmesi için aslolan bunlardır... Bu alandaki kayıt ve denetim işlemleri, kapitalizm tarafından son derece basitleştirilmiştir. Öylesine basitleştirilmiştir ki, bu işleri, en basit gözetim, kayıt tutma ve gerekli makbuzların kesilmesi işlemlerine indirgemiş, herşeyi, okur-yazar ve aritmetiğin dört işlemini bilir herhangi birinin yapabileceği bir hale getirmiştir (**S.R.**, s. 237).

Marksist-leninist öğretiye göre, üretim güçleri sosyalizmin üst evresinin maddî ve teknik temelini oluşturma yönünden geliştikçe ve devletin başlıca görevleri işçiler tarafından kolayca yerine getirilen böylesine kayıt ve kontrol işlemlerine indirgendikçe, sosyalist devlet, siyasal bir organ olmaktan çıkmakta, kamu görevleri de siyasal niteliklerini yitirerek basit yönetim görevleri durumuna dönüşmektedirler. Kayıt ve kontrolun önemi bu kadarıyla da kalmamaktadır. Sosyalist toplum düzeninin bölüşüm ilişkileri, bilindiği gibi, **«herkesten yeteneklerine göre, herkese çalışmasına göre»** ilkesi üzerine kurulmuştur. Kayıt ve kontrol, bu ilkenin gerçeklik ve uygulanabilirlik kazanması için, eşderecede zorunludur.

Soru 38: Sosyalist devletin temel organları nelerdir?

Yukarıdanberi marksist teori çerçevesinde yapılan

açıklamalar, sosyalist toplum temeli üstünde yükselen devlet örgütünün başlıca organları hakkında bazı ipuçları getirmektedir. Üretim güçlerinin gelişkinlik seviyesine, tarihsel özelliklere, geleneklere vb. göre toplumdan topluma farklı görünüşlere bürünen fakat yine de özde aynı kalan devlet iktidarı organlarını şöylece sıralayabiliriz: (1) işçi sınıfını ve onun müttefiklerini doğrudan doğruya temsil eden, katılmayı temel örgütlenme birimlerinde doğrudan ve üst organlarda da seçilmiş temsilciler aracılığıyla gerçekleştiren **temsilî kuruluşlar;** (2) sosyalist devlet iktidarını, i. işçi sınıfının ve onun müttefiklerinin seçilmiş temsilcileri, ii. yüksek uzmanlık bilgisi gerektiren konularda devletin ücretli görevlileri aracılığıyla uygulayan **üst yürütme - yönetme organları;** (3) işçilerin bir yandan katıldıkları, diğer yandan sıkı bir kontrol ve gözetim altmda bulundurdukları **örgüt, işletme, kurum vb. yönetim kurulları;** (4) işçi sınıfı iktidarının aksaksız uygulanmasını gözetmekle görevli olan her düzeydeki **kontrol organları;** (5) ekonomiyi ve ekonomik faaliyeti düzenleyen, koordine eden ve planlayan, bunu yapabilmek için gerekli bütün çalışmaları (veri toplama gibi) yapan **ekonomik organlar;** (6) sosyalist toplum ve hukuk düzenini koruyan **yargı organları.**

Soru 39: Sosyalist hukuk düzeninin özellikleri nelerdir?

Marksist teoride hukuk, «... **ekonominin egemen sınıfının, kendi özgül hukuk sisteminde cisimleşen ve bir yandan sınıfsal çıkarları, diğer yandan içinde bulunduğu maddî şartlar tarafından belirlenen iradesi...**» **(D. o. P**, s. 239) olarak tanımlanmaktadır. Hukukun gerçek anlamıyla hukuk olabilmesi için, onu uygulayacak bir devlet iktidarının bulunması gerekmektedir. İşçi sınıfının

iradesi, marksist-leninist öğretiye göre, kapitalist özel mülkiyete ve böylece insanın insan tarafından sömürülmesine son verilmesi; bu iradenin uygulayıcısı da proletarya diktatörlüğüdür.

Toplumların sınıflara bölünmesiyle tarih sahnesine çıkan hukuk, bu niteliğiyle, kurulu üretim ilişkilerini olduğu gibi tutmayı amaçlayan duragan bir görünüş taşır. Sosyalist toplum düzenindeki hukuk anlayışının farklı olması gerekmektedir. Şöyle ki, sosyalist hukuk sistemi, (1) sosyo-ekonomik ve siyasal yapıyı, (2) devlet organlarının örgütlenme ve işleyiş ilkelerini, (3) toplumsal kuruluşların hukukî durumlarını ve yurttaşların hak ve ödevlerini, (4) işçi sınfının amaçlarıyla toplumun ve devletin gelişme eğilimlerini tanımlamak durumundadır. Sosyalist hukuk sistemi, bu son özelliğiyle, duragan bir yapı olmaktan çıkarak toplumsal gelişmeye bağlı olarak gelişen bir nitelik kazanmaktadır. Sosyalist hukuk sistemi, sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin neresinde bulunursa bulunulsun, devletin ödevleriyle devletin organları arasında dengeyi sağlar; tarihteki sınıflı toplumların aksine, toplumsal çelişkilerin çözülmesine ayak uydurduğu için, toplumsal gelişmeye bağlı olarak kendisini sürekli yeniler. Kanun koyucusu, toplum yaşayışındaki bütün devrimci gelişmeleri adım adım izlerken, aynı zamanda, toplum yaşayışını fazlaca aşmamaya dikkat etmek zorundadır; aksi takdirde, hukuk sistemi, işçi ve köylü kitleleri için, soyut, anlamsız, içinden çıkılmaz bir kurallar dizisi haline gelecek ve amacından uzaklaşacaktır.

Soru 40 : Sosyalist devlette «Kuvvetler Ayrılığı» var mıdır?

«Kuvvetler Ayrılığı» ilkesinin ilk belirtilerini Aris-

to'da görürüz. Padua'lı Marsilius ve John Locke'un katkılarıyla gelişen, Montesquieu'yle de kıvamını bulan bu devlet görüşü, özetle, en gelişkin devlet yapısının, **iktidarın yasama, yürütme ve yargı şeklinde bölünmesiyle oluşan ve böylece yurttaşların siyasal özgürlüklerini garanti altına alan devlet yapısı** olduğunu belirtmektedir. Uzlaşmaz sınıf ilişkilerinden özelliğini alan bir ortamda, bu bölünme, iktidarın, herhangi bir kişi ya da sosyal grup tarafından kötüye kullanılmasını önleyecektir.

Marksist - leninist öğretinin devlet iktidarı anlayışı ve bu iktidarın sınıfsal niteliği, «kuvvetler ayrılığı» ilkesini anlamsızlaştırmaktadır. Örnekse, **Paris Komünü** denemesini değerlendiren Marx, Komün'ün parlamenter bir kurum olmadığını, bir yandan yasaları yaparken diğer yandan onları uyguladığını, yani yasama ve yürütme yetkilerini tekeline aldığını söylemektedir. Lenin ise, proletarya diktatörlüğünün tarihteki ikinci varyantı olan Sovyet uygulamasını incelerken, **yasama ve yürütme görevlerinin, halkın seçilmiş temsilcilerinin şahsında birleşmesi** zorunluğundan söz etmektedir.

Marksist teoriye göre, sosyalizm, insanın insan tarafından sömürülmesine ve buna bağlı olarak sınıflara son verilmesi sürecinde, yaşanması zorunlu bir aşamadır; bu nedenle, proletarya diktatörlüğü, sınıfları tarih sahnesinden kaldırmaya yönelen her tedbiriyle «devlet» olmaktan giderek çıkmakta ve böylece tarihte bir örneği daha olmayan bir iktidar yapısını gerçekleştirmektedir. Sosyalist devletin bu niteliği, «kuvvetler ayrılığı» ilkesine son vermekte, onun yerine, toplum yapısının giderek karmaşıklaşmasının zorunlu sonucu olarak, **görevler ayrılığı** ya da **devlet organları arasında işbölümü** uygulamasını getirmektedir. Sosyalist devlet örgütünün farklı ödevleri olan organlardan meydana gelmesi ve bunun **görünüşte**

eski düzenin devlet yapısını andırması, bu nedenle, «kuvvetler ayrılığı» ilkesiyle karıştırılmamalıdır.

SOSYALİST DEVLETİN TOPLUMSAL TEMELLERİ

Soru 41 : Sosyalist toplum düzeni nedir?

Sosyalist toplum düzeninin kurulması, burjuva devlet makinesinin kırılıp yerine proletarya diktatörlüğünün konmasıyla işlemeye başlayan bir süreçtir. Sosyalist devlet, ilk hamlede, insanın insan tarafından sömürülmesine son vermek, sınıflı toplumları tarih sahnesinden uzaklaştırmak, eski düzenin sömürücü sınıflarının direnişini kırmak, toplumun sosyalist örgütlenmesini sağlamak vb. için, (1) üretim araçları üzerindeki özel mülkiyete, kapitalist özel mülkiyete, son verir; (2) başta bankacılık olmak üzere, bütün kredi kurumlarını ve faaliyetlerini tekeline alır; (3) üretim süreci üzerinde sıkı bir işçi kontrolu gerçekleştirir; (4) sömürüye son verebilmek için, çalışmayı, yalnız bir hak olmaktan çıkarıp, **çalışmayan yiyemez** ilkesine uygun olarak, bir ödev, bir zorunluluk haline getirir.

Sosyalist devlet iktidarının gerçekleşmesini izleyen bu ilk tedbirler, (1) eski düzenin sömürücü sınıflarına karşı sistemli bir mücadelenin yürütülmesini, (2) sosyalist üretim ilişkilerinin oluşturulmasını ve yaygınlaştırılmasını, (3) kitlelerin oluşan üretim ilişkilerine uygun bir şekilde yeniden eğitilmelerini amaçlamaktadır. Bir başka deyişle, bir yandan sosyalist devlet iktidarı pekleştirilirken, öte yandan sosyalist üretim ilişkileri planlı şe-

kilde ve giderek yaygınlaştırılmaktadır. Devlet, bu niteliğiyle, sosyalist devlettir. Lenin'in defalarca belirttiği gibi, «sosyalist devlet» deyimi, ekonominin egemen yönünün sosyalizm olmasını değil, devlet iktidarının kapitalizmden sosyalizme geçişi gerçekleştirmek azmini yansıtmaktadır.

Sosyalist devletin toplum temellerini şu ana başlıklarda toplayabiliriz: (1) her şeyin temeli olarak hızlı bir sosyalist sanayileşmenin benimsenmesi, (2) tarım sektörüyle sanayileşme çabaları arasında organik bağların kurulması, (3) sosyalist ekonomi ve mülkiyet biçimlerinin giderek egemen kılınması, (4) bir yandan kapitalist ilişkilerin tasfiyesi ve öte yandan sosyalist ekonominin kurulması çabalarının uzun vadeli ekonomik planlar çerçevesinde yürütülmesi, (5) işçi sınıfı iktidarının, doğrudan doğruya ya da toplumun en bilinçli ve yetişkin üyelerinden oluşan temsilî organlar eliyle uygulanması, (6) bütün üretim araçlarının, planlamayı mümkün kılacak şekilde, devlet mülkiyetinde ve/veya işçi sınıfının sıkı kontrolu altmda bulunması, (7) insanın insan tarafından sömürülmesine son vererek, toplumun, çalışmayı bir hak ve ödev sayan emekçilerden oluşmasının sağlanması, (8) kişisel ve kamusal çıkarları özdeşleşen emekçi kitlelerinin tüm hak ve özgürlüklerinin kanunlar tarafından güven altına alınması, (9) bir yandan gelişmenin maddî ve teknik temellerini atarken, öte yandan toplum üyelerinin maddî ve manevî gelişmesini önleyen engellerin yok edilmesi, böylece sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin alt evresinden üst evresine geçiş hazırlıklarının yapılması.

Soru 42 : Sosyalist devletin sınıf muhtevası nedir?

Marksist - leninist öğretiye göre, proletarya diktatör-

lüğünün tabanını meydana getiren sınıflar ittifakının, çeşitli tarihsel nedenlerle, toplumdan topluma birörneklik göstermediğini fakat bu devlet biçiminin ayırdedici özelliğinin, ne olursa olsun, işçi sınıfının siyasal ve ideolojik hegemonyası olduğunu daha önce görmüştük. Bu durumda, sosyalist devletin sınıf yapısı, büyük ölçüde, bir toplumsal örgütlenme meselesi olmaktadır.

Marksist - leninist öğretinin bu sorunu ele alırken benimsediği temel hareket noktaları, (1) sosyalist devletin temel görevinin sınıfsız topluma geçişin nesnel şartlarını yaratmak olduğu, (2) sosyalist ekonomik olgunlaşma süreci boyunca sınıfların varolacağı ve ancak ikinci evrede tarih sahnesinden kalkacağı, (3) sosyalist topluma yön veren temel sınıf ittifakının işçi sınıfıyla yoksul köylüler arasında kurulacağı, (4) sömürücü sınıfların ve onların kalıntılarının, her zaman ve her yerde, işçi sınıfının ideolojisine ve eylemine düşman olduklarıdır. Bu noktalardan herhangi birinin gözden kaçırılması, proletarya diktatörlüğünü, tarihsel görevini yerine getirmekten alıkoyabilir.

Marksist teoriye göre, feodal kalıntılara ve kapitalist işletmecilere karşı tarım sektöründe yürütülecek mücadelenin vurucu gücü, kuşkusuz, işçi - köylü ittifakıdır. Toprak üzerinde her türlü özel mülkiyete son verilmesiyle bu mücadele tam başarıya ulaşmaktadır. Kapitalist işverenlere karşı sanayi sektöründe mücadele vermek, münhasıran, sosyalist aydınlardan yardım gören, işçi sınıfının işidir. Üretim araçlarının işçi sınıfı tarafından kontrol altına alınmasıyla işlemeye başlayan **«mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilmesi»** süreci, hiç değilse sanayi sektöründe, bütün fabrikaların ve ocakların mülkiyetinin devlet tekeline alınmasıyla son bulur. Böylece, sömürücü sınıfların sömürme imkânları ve dolayısıyle eski düzenin sömürücü sınıfları tasfiye edilmiş, geriye,

(1) işçi sınıfı, (2) köylüler, (3) sosyalist aydınlar ya da fikir emekçileri kalmış olmaktadır.

Gelişmenin bu noktasında, işçilerin, köylülerin ve fikir emekçilerinin durumu, sosyalist toplum düzenini kurma sürecinin başında olduğundan farklıdır. İşçi sınıfı, maddî ve kültürel bakımdan büyük gelişmeler göstermiş ve kitlelere önderlik görevini her geçen gün daha yetili bir biçimde gerçekleştirir olmuştur. Başlangıçta çoğunluğunu küçük üreticilerin meydana getirdiği köylü kitlesi, (1) tarım proletaryası, (2) kooperatif çiftlik köylüsü olarak, bir yandan sömürülmekten kurtulurken, öte yandan işçi sınıfıyla kaynaşmaya başlamışlardır. Eski düzende kapitalist işverenler hesabına çalışmaktan başka geçim yolu sağlayamayan fikir emekçileri, yeni toplum düzeninde, eşit hak ve ödevlere sahip kişiler haline gelmişlerdir. Bu durumda, sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin alt evresinden üst evresine gidildikçe, bu sınıflar arasındaki mesafe hızla kapanmakta, aralarındaki siyasal ve ekonomik çelişkiler çözülmektedir. Köyle şehir, fikir emeğiyle kol emeği arasındaki çelişkilerin çözülmesi (bkz. **Sorular 24-25**), bütün sınıf ayrılıklarına son verecek, köyle şehir, fikir emeğiyle kol emeği özdeşleşecek ve sınıflar tarih sahnesinden çekilecektir.

Soru 43 : Sosyalist devletin siyasal temeli nedir?

«Siyasal temel» deyiminden anlaşılması gereken, (1) hangi sınıfın ya da sınıfların devlet iktidarını elinde bulundurduğu ve (2) bu iktidarın hangi organlar yoluyla uygulandığıdır. Sosyalist devlet iktidarını cisimleştiren bu organların toplumdan topluma birörneklik göstermeyecekleri muhakkaktır. Marksist teoriye göre, her ülkenin proletaryası, giriştiği iktidar mücadelesinde, kendi

toplumunun özgül şartlarına uygun olarak, sınıf iktidarını uygulamaya en elverişli biçimleri bulmakta ve bunları zaman içinde geliştirmektedir. 1871 yılında kurulan **Paris Komünü**, 1905 - 1907 ve Şubat 1917 burjuva - demokratik devrimleri sırasında doğan **İşçi, Köylü ve Asker Sovyetleri**, bu biçimlerden belli başlı ikisidir. Farklı toplum yapılarının yarattığı örneklerden hareketle modeller kurmaya çalışmak, marksist bilim anlayışına göre sakıncalı ve yanlış olduğundan, tarihteki denemelerin beliren ortak görüntülerini vermek daha açıklayıcı olacaktır.

Temel örgütlenme biriminin niteliklerini şöylece sıralayabiliriz: (1) mahallî düzeyden, yani taban birimden, başlayarak işçi sınıfı iktidarına gerçeklik vermesi; (2) sanayi ve tarım işçilerini, kooperatif çiftlik köylülerini vb. bir araya getirerek emekçi halk kitlelerinin siyasal örgütü olması; (3) yalnızca sömürücü sınıfların üyelerine kapalı ve dil, din, ırk ayrımı gözetmeksizin bütün emekçi sınıflar üyelerine açık olması nedeniyle, halk çoğunluğunun iktidarını ve isteklerini yansıtması; (4) doğrudan doğruya emekçi sınıfların iktidarını temsil ettiği için yasama - yürütme görevlerini yapısında toplaması ve sosyalist meşrûiyet sınırları içinde yargı organlarını kontrol etmesi; (5) toplantılarının açık ve söz hakkının da kısıtlanmamış olması nedeniyle, yüksek bir katılma sağlaması; (6) i. yetki ve kontrol alanına giren işyerlerinin seçilmiş temsilcilerinden oluşması, ii. seçilmiş temsilcilerin yetersiz görülmeleri halinde (kendilerini seçenler tarafından) geri alınabilmeleri, iii. temsilcilerin ücretlerini asıl çalıştıkları işyerlerinden almaya devam etmeleri ve böylece bazi bakımlardan imtiyazlı duruma gelmelerinin önlenmesi, iv. belirli bir süre sonunda temsilcilerin değişmesi ve yerlerini yenilerinin alması sonucu herkesin yönetime katılması, v. böylece, bütünüyle bürok-

ratik bir mekanizmanın yerini, sorumlu ve demokratik bir mekanizmanın alması; (7) en gelişkin bir demokrasiyi gerçekleştirmenin ötesinde, işçi sınıfının temel iktidar organı olarak, ekonomi ve ekonomik faaliyet üzerinde eksiksiz bir kontrol kurması.

Temel örgütlenme biriminin ödevleri ise, (1) sınıf düşmanlarını saf dışı tutmaktan başlayarak, çeşitli yollarla, eski düzenin sömürücü sınıflarının direnişini kırmak ve onları devlet örgütünün kilit noktalarından uzaklaştırmak; (2) işçi sınıfının siyasal ve ideolojik önderliği altında, proletarya diktatörlüğünün temel sınıf ittifakı olan işçi-köylü ittifakını pekiştirmek ve yaygınlaştırmak; (3) bilinçli üyelerinin yardımıyla, siyasal bilinç bakımından geride kalmış üyeleri eğitmek; (4) sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin alt evresinden üst evresine geçiş sırasında karşılaşılan sorunları ele almak ve çözüm yollarını araştırmak; (5) yetki ve kontrol alanlarına giren ekonomik birimlerin faaliyetlerini izlemek, denetlemek ve üst organlara iletilmek üzere gerekli kayıtları tutmaktır.

Temel örgütlenme birimiyle üst kuruluşlar arasındaki ilişkiler konusunda, kısaca, şunlar söylenebilir: üst organlarla kurulacak ilişkilerin niceliği ve niteliği, işçi sınıfının, sosyalizmin maddî temellerini de atmak durumunda bulunduğu (yani burjuvazinin tarihsel görevlerini de üstlendiği) toplumlarda özellikle büyük önem kazanmaktadır. Bir toplum, üretim güçlerinin gelişkinlik seviyesi bakımından ne kadar geri olursa, o toplumda, merkezî devlet organlarının sınıf iktidarını uygulamadaki ağırlığı mahallî organlara kıyasla o derecede artmakta ve temel örgütlenme birimiyle üst kuruluşlar arasında ilişkilerin ne şekilde düzenleneceği sorunu birinci plana çıkmaktadır. Bu durum, merkezî organlarla mahallî organlar arasında köprü kurmaya yarayacak ara ka-

demeleri gerektirmektedir. Örnekse, kasaba yönetiminde cisimleşen temel örgütlenme birimleri, doğrudan doğruya devletin merkezî organlarına değil, bir üst yönetsel kademedeki örgütlenme birimleri yoluyla merkezî kuruluşlara bağlanmaktadırlar. Böylece, temel örgütlenme birimleri, üst kuruluşlara gönderdikleri temsilcileri eliyle üst kuruluşları denetlerken, üst kuruluşlar da, bir üst kademedeki sorumlu kuruluş olarak, temel örgütlenme birimlerinin faaliyetlerini planlamak, koordine etmek ve denetlemek imkânına kavuşmaktadırlar. Üretim güçlerinin gelişmesine bağlı olarak merkezî yetkilerin giderek mahallî organlara devredileceği, mahallî organların ağırlık kazanmasına bağlı olarak da devletin merkezî organlarıyla temel örgütlenme birimleri arasında bağlantı kuran ara kademelerin giderek gereksizleşeceği açıktır.

Soru 44 : Sosyalist devletin ekonomik temeli nedir?

«Ekonomik temel» sözünden anlaşılması gereken, (1) ürünlerin üretilmesi ve bölüşülmesi şekli, (2) bu üretim ve bölüşüm ilişkilerine tekabül eden belirli bir mülkiyet biçimidir. Sosyalist devletin ekonomik temeli, tarihteki bütün sınıflı toplumların aksine, özel mülkiyetin (bu muhteva içinde, kapitalist özel mülkiyet) tasfiye edilmesi, üretim araçlarının devlet mülkiyetine geçmesi ve belirli bir süreç içinde insanın insan tarafmdan sömürülmesine son verilmesidir. Bu ekonomik temelin bazı önemli yanlarını ayrıntılara girmeden görelim:

Sosyalist ekonominin ve sosyalist mülkiyetin egemen kılınması. Sosyalist toplum düzeninin kurulması süreci içinde, sosyalist devlet, karşı - devrimci sınıfların direnişini kırmakla yetinmeyip, aynı zamanda, binlerce yıllık bir sınıflı toplumlar tarihinin kökleştirdiği alışkanlıkları

vb. yok etmek zorundadır. Bu ve benzeri nedenlerden, nesnel ve öznel şartlardan dolayı, sosyalist ekonomi ve mülkiyet biçiminin egemen kılınması kolay olmamakta, üretim güçlerinin gelişkinlik seviyesine bağlı olarak uzun ya da kısa bir süreç içinde gerçekleşmektedir. Tarihteki sosyalist devrimler, burjuvazinin gücünün kırılması ve sosyalist ekonominin temellerinin atılabilmesi için, her şeyden önce, (1) bankaların, demiryollarının, dış ticaretin, deniz ticaret filosunun ve madencilik, petrol, kimya, demir-çelik, makine yapımı gibi kilit sanayi kollarının devletleştirilmesi, (2) eski hükümetler tarafından alınan ve ülkeyi uluslararası malî sermayeye bağımlı kılan dış borçların ödenmemesi yoluna gidildiğini göstermiştir. Yine uygulamalar göstermiştir ki, ilk hamlede her türlü kapitalist özel mülkiyete son verilmemekte, işçi kontrolunun gerçekleştirilmesi ve bunun giderek devlet (kamu) mülkiyetine dönüştürülmesi yolu benimsenmektedir. Böylece, bir yandan planlı sosyalist ekonomi kapitalist üretim ilişkilerinin zararına genişlerken, öte yandan da sosyalist mülkiyet giderek kapitalist özel mülkiyetin yerini almaktadır. Sosyalist uygulamalar tarihinden bir örnek vermek gerekirse, Sovyetler Birliği'nde, sosyalist üretim ilişkilerinin kapsamına giren ekonomik faaliyetler, 1928 yılında millî gelirin yüzde 44'üne sahip çıkarken, bu oran, 1936 yılında yüzde 99.1'i bulmuştur.

Sosyalist toplumda mülkiyet yapısı. Kapitalist özel mülkiyete bir hamlede son vermek mümkün görülmediğine göre, sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin alt evresinden üst evresine geçiş sırasında, kapitalist özel mülkiyeti tam anlamıyla kamu mülkiyetine dönüştürecek bir «geçici» mülkiyet biçimine gerek duyulmaktadır. Bu geçici biçime, kısaca, **sosyalist mülkiyet** denilmektedir. Tarihteki sosyalist uygulamalara bakılırsa, sosyalist mülkiyet kavramı, ikili bir mülkiyet yapısını içermek-

tedir: (1) **devlet mülkiyeti,** yani üretim araçlarının mülkiyetinin devlet tekelinde olması, (2) **kooperatif mülkiyet,** yani üretim araçlarının kooperatif çiftliklere vb. ait olması. Bu iki mülkiyet biçiminden ilki, bir yandan kamu mülkiyetine yakınlaşırken, öte yandan da ekonomik faaliyetin merkezî ve kapsayıcı bir şekilde planlanmasına imkân vermektedir. Buraya bir nokta koymak ve zaman zaman yanlış anlamalara yol açan bir konuya dokunmakta yarar vardır. Bilindiği gibi, marksist - leninist öğretide, devlet, daha doğrusu sosyalist devlet, **işçi sınıfının egemen sınıf olarak örgütlenmesi** diye tanımlanmaktadır. Bazıları, işçi sınıfıyla sosyalist devlet özdeşleştiği için, sosyalist toplumda, devlet mülkiyetiyle **işçilerin mülkiyetinin** eşanlama geldiğini savunmaktadırlar. Bu yorum, onları, örnekse belirli bir fabrikadaki üretim araçlarının o fabrikada çalışan işçilere ait olduğunu, dolayısıyle o işçilerin o üretim araçları üzerinde mutlak tasarruf hakkına sahip bulunduklarını iddia etmeye kadar götürmektedir. Bu durum ise, uygulamada, **işletmelerin kendi içlerinden kontrolu** gibi hallere yol açabilmektedir. Marksist - leninist öğreti bu noktada son derece kesindir: sosyalist toplumda, devlet mülkiyeti, tek tek işçilerin ya da işçi gruplarının üretim araçları üzerindeki mülkiyeti değil, **işçi sınıfının sınıf olarak, devlet olarak mülkiyetidir.** Durumu böylesine değerlendirmeyen bir yorum, ister istemez, sosyalist ekonominin ayrılmaz unsuru olan merkezî planlama ve merkezî kontrola, işçi sınıfının ülke kaynaklarını sınıf olarak tekelden yönetmesi zorunluğuna ters düşmektedir.

Tarım sektöründeki yaygın mülkiyet biçimi kooperatif mülkiyettir. Bağımsız küçük üreticilerin kooperatif çiftliklerinde **ortak çalışma** amacıyla bir araya gelmesinden oluşan bu mülkiyet biçimi, giderek, önce devlet

mülkiyetine dönüşmekte ve sonra da, bir üst düzeyde, kamu mülkiyetine kaynaşmaktadır.

Sosyalist toplumda bireysel mülkiyet. Sosyalist toplumlarda, bireysel mülkiyet, genellikle, (1) emek gelirleri ve bu gelirlerden yapılan tasarruflar, (2) içinde yaşanılan konutlar ve yardımcı ev ekonomilerinin ürünleri, (3) kişisel kullanım için bulundurulan araçlar üzerinde tanınmaktadır.

Soru 45 : Ekonomi ve ekonomik faaliyet nasıl planlanır?

Ekonomik faaliyetin planlanması, sosyalist devletin bir numaralı ödevi ve sosyalist toplum düzeninin belirleyici özelliğidir. Sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin alt evresinden üst evresine geçiş, kapsayıcı ve bağlayıcı planlarla düzenlenir. Ekonomik faaliyeti planlayabilmenin ön şartları, (1) ülke kaynaklarının kesin bir dökümünün yapılması ve neyin, nerede, ne miktarda üretildiğinin bilinmesi, (2) üretim araçlarının mülkiyetinin devlet tekelinde bulunması, (3) üretim güçleri üzerinde devletin tam tasarruf imkânına sahip olmasıdır. Sıralanan ön-şartlardan ilki, sosyalist ekonominin sinir merkezinin, planlama faaliyetini düzenleyen organa bağlı olarak çalışan bir **merkezî istatistik bürosu** olduğunu göstermektedir. Özetlersek, sosyalist üretim ilişkilerinin egemen kılınması planlamayı, planlama da son derece düzenli bir veri toplama, kayıt ve kontrol faaliyetini gerektirmektedir.

Planlama faaliyetinin örgütlenmesinde karşılaşılan en önemli sorun, ekonomik planların, emekçi halk kitlelerinin günlük yaşayışından kopuk bir rakamlar ve hedefler yığını durumuna düşmesini önlemek, toplumsal

çıkarlarla kişisel çıkarları bağdaştırmaktır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için, merkezî planlama organıyla çalışanların yönetimine doğrudan doğruya katıldıkları temel ekonomik birimler (fabrikalar, kooperatif çiftlikler) arasında organik bağların ve güçlü bildirişme ilişkilerinin kurulması gerekmektedir. Sosyalist uygulamalarda genellikle görülen planlama mekanizması şöyledir: merkezde, devlet iktidarının en yüksek organına doğrudan doğruya bağlı olan bir **planlama kurulu** bulunmaktadır; belirli bir plan döneminin bitimine doğru, yeni plan döneminin hedefleri, **geçmiş** uygulamadan edinilen bilgi ve verileri değerlendiren bu kurul tarafından, bağlı bulunduğu **yüksek temsilî organa** iletilir; yüksek temsilî organ, sektör hedeflerini ihtiva eden bu plan taslağını, o sektörlerden sorumlu **bakanlıklar** aracılığıyla bakanlıkların bir alt yönetsel düzeydeki şubelerine gönderir; plan hedefleri, en üst organdan ekonominin temel birimlerine indikçe somutlaşır ve birimlerin üretim kapasitelerine, eldeki kaynaklara vb. göre şekillenir; darala darala ve dökümü yapıla yapıla **ekonominin temel birimlerine** inen sektör hedefleri, orada, son şeklini alır ve ortaya, örnekse, bir fabrikanın beş yıllık üretim hedefleri çıkar; her ekonomi biriminin somut şartlarına göre gerekli değişiklikleri ve düzenlemeleri geçiren üretim hedefleri, bu kez, geldiğinden farklı bir yoldan, temsilî organlar hiyerarşisinden geçerek, bir üst yönetsel kademenin temsilî organında birleştirile birleştirile, en yüksek temsilî organa ulaşır; oradan merkezî planlama kuruluna giden ve son şeklini alan plan, izleyen dönemin merkezî, kapsayıcı, bağlayıcı ve emredici planıdır. Böylece, ekonomik planların günlük yaşayışla bağları koparılmamakta ve planlama gibi en teknik bir alanda bile işçi sınıfının devlet iktidarının uygulanmasına katılması sağlanmaktadır.

Soru 46 : Sosyalist toplumda bölüşüm ilişkileri nasıl düzenlenir?

Sosyalist toplumda, yani marksist-leninist öğretiye göre sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin ilk ve alt evresinde, bölüşüm ilişkileri, **«herkesten yeteneklerine göre, herkese çalışmasına göre»** ilkesinde cisimleşmektedir.

İlkenin birinci bölümü, yani **herkesin yeteneklerine göre çalışması**, sosyalist toplumda, çalışmayı, yalnızca bir hak olmaktan çıkarmakta ve her toplum üyesinin zorunlu bir ödevi haline getirmektedir. Nitekim, sosyalist ülkelerin bildiğimizce tümünde, ortaya atılan **«çalışmayan yiyemez»** sloganı bunun bir uzantısı, daha somutlaştırılmışıdır. İnsan, ancak şu şartlar altında çalışmayabilir: (1) çalışma yaşına gelmemiş olması ya da bu yaşı aşması, (2) geçici ya da devamlı bir sakatlık ya da hastalık yüzünden, bir süre ya da süresiz, çalışamayacağının bir hekim-işçi ortak kurulunca belgelenmesi, (3) bir eğitim ya da öğrenim kurumuna kabul edilmesi.

İlkenin ikinci kısmı, yani **herkese çalışmasına göre verilmesi**, (1) herkesin yetişkinlik derecesinin aynı olmadığı, (2) emek güçlerinin birörneklik göstermediği, (3) kapitalizmin kalıntılarının henüz tasfiye edilememiş olduğu bir ortamda, üründen alınan payları eşitlemeye yönelmenin emek üretkenliğini düşüreceği, (4) alt evrede, bölüşümün, bütün bu farklılaşmaları hesaba katacak bir şekilde düzenlemenin gerekli olduğu gerçeklerini yansıtmaktadır. Burada karşılaşılan mesele, bölüşüm kıstaslarının ne şekilde tesbit edileceğidir.

Çalışmanın ilk ve temel kıstası «çalışılan süre» dir. Bunu, bir günde ya da bir haftada ya da bir ayda **çalışılan toplam saat** olarak kabul edebiliriz. Ne var ki, yapılan işler farklı olduğu gibi, benzeri işlerin niteliği de işi

yapandan yapana (yani işçiden işçiye) değişmekte, örnekse vasıfsız bir işçinin sekiz saat çalışmayla yarattığı değer, vasıflı bir işçinin aynı süre içinde yarattığı değerin çok altında kalmaktadır. Bu nedenle, sosyalist toplum düzeninin özge bölüşüm ilkesine gerçeklik verebilmek için, işlerin, (1) toplumsal ihtiyaca ya da üretim faaliyetinde taşıdığı öneme ve (2) belirebilecek yetişkinlik farklarına göre sınıflandırılmaları gerekmektedir. Bu değerlendirmenin nasıl yapılabileceğini bir örnekle görelim: (A) işine, daha önemli bir toplumsal ihtiyaca tekabül ettiği ve üretim faaliyetinde daha büyük bir önem taşıdığı için 1 tam puan verilsin. Göreli önemine göre, (B) işine 0.9 puan..... (X) işine de 0.1 puan verilecektir. Çalışma gününün sonunda, (A) işiyle uğraşan ve günde sekiz saat çalışan işçinin çalışma karnesine 8 (8x1) iş saati, (B) işiyle uğraşan ve günde sekiz saat çalışan işçinin karnesine 7.2 (8x0.9) iş saati, (X) işiyle uğraşan ve günde sekiz saat çalışan işçinin karnesine de 0.8 (8x0.1) iş saati yazılır. Üretilen değerin işçi ücretlerine ayrılan kısmından, (A) işiyle uğraşan işçi 8 pay, (B) işiyle uğraşan işçi 7.2 pay ve (X) işiyle uğraşan işçi de 0.8 pay alır.

Bölüşümün bu ilkeye uygun olarak yapılabilmesi için, (1) yukarıda belirtilen iş sınıflandırılmasının yapılması, (2) kimin ne kadar çalıştığını tesbit etmek için sıkı bir kayıt ve kontrol faaliyetinin yürütülmesi zorunludur.

SOSYALİST DEVLETLE SOSYALİST PARTİNİN BAĞLANTISI

Soru 47: Sosyalist parti nedir?

Sosyalist parti, Stalin'in ünlü benzetmesiyle, fırtma-

dan kaçan her geminin sığındığı bir liman değil, işçi sınıfının siyasal bakımdan en bilinçli, en önde, en gözde ve en eylemci unsurlarının sosyalizmi kurmak, geliştirmek ve savunmak için toplandıkları bir kaledir. İşçi sınıfının partisi, bu temel niteliğiyle, sosyalist devrimin öncesinde, sırasında ve sonrasında, işçi sınıfının öncüsü, işçi sınıfını temsil eden bütün kamu ve devlet örgütlerinin çekirdeğidir. Sosyalist partinin öncü ve önder niteliği konusunda Stalin şunları yazıyor:

> Proletarya diktatörlüğünde önderlik, bütünüyle ve tümüyle bir partinin, devletin güdümlenmesi işini başka partilerle paylaşmayan ve paylaşmayacak olan işçi sınıfının partisindedir (W., VIII, s. 28).

Soru 48: Sosyalist devlette sosyalist partinin yeri nedir?

Sosyalist devletle sosyalist partiyi birbirlerinden ayrı ve bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. Sosyalist devletle sosyalist partinin organik bağlantısı, büyük ölçüde, sosyalist toplum düzenini kurma süreci içinde, işçi sınıfının partisinin üstlendiği görevlerde cisimleşmektedir. Siyasal bilinci en yüksek işçilerden ve proletaryanın sınıf müttefiklerinin işçi sınıfı ideolojisini benimsemiş en önde üyelerinden oluşan sosyalist parti, her alanda, devlet ve hükümet işlerine yön verir, onları şekillendirir. Sosyalist parti, bu şekillendirme ve yön verme görevini, işçi sınıfı iktidarını temsil eden organlarda kilit yerlere yerleşmiş bulunan parti üyeleri aracılığıyla gerçekleştirir. Sosyalist partinin merkez karar verme organlarının o yönde direktifleri olmadıkça, devlet iktidarını temsil eden organların hiçbirinde, önemli ekonomik ya da siyasal kararlar alınamaz.

Temel örgütlenme birimlerinden başlayarak en üst organlara kadar, bütün kilit noktaların sosyalist parti üyelerince tutulmuş olması kuşkusuz raslantı değildir. Bir kere, sosyalist devrimi hemen izleyen dönemlerde, sosyalist devlet iktidarının uygulanmasına, büyük ölçüde, toplumun en bilinçli ve gözde unsurları katılmaktadır. Bunların büyük kısmı sosyalist parti üyesidirler. İkinci nokta, sosyalist devlet iktidarının her kademesine tekabül eden bir de parti örgütünün bulunması ve böylece kontrol mekanizmasının aksamadan işlemesinin sağlanmasıdır (ayrıntılı bilgi için bkz. **Soru 49**). Stalin, sosyalist partinin sosyalist devletteki yeri hakındaki marksist-leninist görüşü şöyle açıklıyor:

> Parti proletarya diktatörlüğünün temel güdümleyici gücü olarak yerini almadıkça, proletarya diktatörlüğünün pekiştirilmesi ve dayanıklı olması düşünülemez...
>
> Partinin... proletarya diktatörlüğünde... üstlendiği önderlik görevinin en yüksek ifadesi, örnekse, partinin güdümleyici direktifleri olmaksızın, Sovyetler ve diğer kitle örgütleri tarafından bir tek önemli siyasal ve örgütsel kararın bile alınamamasıdır (**W.**, VIII, s. 38 - 39).

Soru 49: Sosyalist devlette sosyalist parti nasıl örgütlenir?

Sosyalist uygulamaların tarihini incelediğimizde, sosyalist devletin örgüt şemasıyla sosyalist partinin örgüt şemasının birörneklik gösterecek şekilde hazırlandığını görürüz. Bir başka deyişle, işçi sınıfının partisi, devlet örgütünün her kademesine tekabül eden bir örgüt yapısına sahiptir. **Örgütlenme şemalarının birörnekliği**, sosyalist devlet örgütünün sosyalist parti tarafından sürekli kontrol altında tutulması yönünde, bugüne kadar geliştirilmiş en etkili yoldur.

Belirli bir örgütlenme düzeyine (A) diyelim. (A) düzeyindeki parti örgütünde, o düzeye tekabül eden bölgenin en ileri ve siyasal bilinçleri en yüksek emekçileri görev alırlar. Bu üyeler, aynı zamanda, çalıştıkları yerin de parti temsilcileridirler. Devletin temel örgütlenme birimleri, belirli işyerlerinin seçilmiş temsilcilerinden oluştuğuna ve bu temsilciler de o işyerlerinin en bilinçli ve önde üyeleri arasından geldiğine göre, (A) düzeyindeki parti örgütünün üyesi, aynı zamanda ve çoğu kere, (A) düzeyindeki devlet örgütünün de üyesi bulunmaktadır. Böylesine bir örgütlenme, sosyalist partinin, üyeleri yoluyla, sosyalist devlet örgütünü sürekli ve sıkı bir kontrol altında tutmasını, güdümleme görevini etkili bir şekilde gerçekleştirmesini sağlamaktadır.

İşçi sınıfı iktidarını uygulayan organlarda bütün üyeliklerin sosyalist partinin üyelerince doldurulması, marksist-leninist öğretiye göre, mümkün olmadığı gibi, doğru da değildir. Devlet iktidarı organları, sosyalist toplum düzenini kurma dışında, geniş halk kitlelerini eğitmek görevini de üstlenmişlerdir. Bu nedenle, üyelikler, işçi sınıfının ve müttefiklerinin, partili ya da partisiz üyelerince doldurulmaktadır. Burada aslolan, sosyalist parti üyelerinin maddî ve/veya ideolojik hegemonyasıdır. **Beliren genel eğilim, devlet iktidarının alt organlarında parti üyelerinin ideolojik bir ağırlık olması, üst organlara çıkıldıkça ideolojik ağırlığın maddî ağırlıkla birleşmesidir** (ayrıntılı bilgi için bkz. **Soru 72**).

Soru 50 : Sosyalist devletle sosyalist parti özdeş midir?

Bir yandan sosyalist parti üyelerinin aynı zamanda sosyalist devlet iktidarı organlarının üyeleri olmaları, di-

ğer yandan sosyalist devletin örgütlenme şemasıyla sosyalist partinin örgütlenme şemasının birörneklik göstermesi, zaman zaman, bazı kişilerin partiyle devleti özdeş görmelerine yol açmıştır. Böylesine bir yanılgıya düşülebileceğini ve bunun sayısız sakıncalarının olacağını gören Stalin, konuya şu açıklığı getirmektedir:

> Proletarya diktatörlüğü otomatik olarak değil, partinin güçleri tarafından ve partinin yol göstericiliği altında uygulanır... Bu sözlerden, partinin devlete özdeş olduğunu söylemek istediğim anlamı çıkarılmamalıdır. Hiç değil. Parti devletimizin güdümleyici gücüdür. Siyasî büronun devletin en yüksek organı olduğunu söylemek... saçmalık olur... Siyasî büro, devletin değil, partinin en yüksek güdümleyici gücüdür (**PRCC-CPSU**, s. 110-111).

Örnek vermek gerekirse, bu konuda sapı samana karıştırmak, sosyalist partiye üye olmayanları devlet iktidarının uygulanmasına katılmaktan alıkoymak gibi kökten yanlış davranışlara yol açabilir. Bir toplumda, herkesin, parti üyeliğinin gerekli ve zorunlu kıldığı yüksek bilinç seviyesine ulaşmış olması beklenemez. Parti, yalnızca devlet makinesinin işleyişine yön vermek ve onu kontrol etmekle kalmaz, aynı zamanda, bilinç seviyeleri düşük kitleleri, işçi sınıfının en önde ve militan üyelerinin yüksek bilinç seviyesine ulaştırmak için önemli eğitim görevleri de üstlenir. Bilinçlendirmenin en etkili yollarından biri, sosyalist devlet iktidarının uygulanmasına katılmayı sağlamak olduğu için, kitlelerin, kademeli bir şekilde, yönetim görevleri almaları gerekmektedir.

SOSYALİST DEVLET ÖRGÜTÜNÜN SİYASAL YAPISI

Soru 51 : Sosyalist devlet hangi siyasal biçimlere bürünür?

Sosyalist devletin siyasal biçimi **cumhuriyet**tir; egemen sınıfların **seçilmiş** temsilcilerinin eşit haklarla devlet yönetimine katıldıkları bir devlet biçimi olarak tarih sahnesine çıkan ve sınıflı toplumların tarihi kadar eski bir geçmişi olan cumhuriyet, marksist-leninist öğretiye göre, sosyalist toplumda, köklü bir muhteva değişikliği geçirir ve işçi sınıfıyla onun müttefiklerine tarihte ilk kez yönetime katılma kapılarını açar. Cumhuriyet, toplumun tek ya da çok uluslu oluşuna, çok ulusluysa belirli ulusların nüfus içindeki göreli ağırlıklarına vb. bağlı olarak, (1) **merkezî cumhuriyet,** (2) **federatif cumhuriyet** şekillerine bürünebilmektedir. Bu örgütlenme biçimlerine ve büründükleri görünüşlere girmezden önce, cumhuriyetin hangi toplumsal şartlar altında doğduğuna ve işçi sınıfı açısından niçin en elverişli örgütlenme biçimi olduğuna ilişkin marksist görüşü kısaca özetleyelim:

Cumhuriyet, egemen sınıfların, seçilmiş temsilcileri yoluyla devlet iktidarını uyguladıkları bir yönetim biçimidir. Egemen sömürücü sınıfların iktidarına en uygun düşen siyasal biçimlerin hangileri olduğu (demokrasi ya da aristokrasi, krallık ya da cumhuriyet) konusundaki tartışmalar, tarihteki ilk sınıf bölünmesinden bu yana süregider. Tarihin bu açıdan geliştirdiği en olgun biçim, kuşkusuz, kapitalist üretim ilişkilerinin özge ürünü olan **demokratik cumhuriyet**tir. «Demokratik cumhuriyet»in ayırdedici özelliği, sermaye sahibi olsun olmasın, üretim

araçlarının mülkiyetini ellerinde bulunduran kapitalist işverenlerden yalnızca emekgüçlerine sahip «ücretli köle»lere kadar, herkesin, **oy hakkının bulunması** ve **kanun önünde eşit sayılmasıdır.** Demokratik cumhuriyet, bu niteliğiyle, mülk sahiplerinin **mülkünü** ve mülksüzlerin de **mülksüzlüğünü** koruyan bir devlet biçimi olarak, kapitalist sömürünün ideal bir üst yapı kurumu, sınıflı toplumlara tekabül eden devlet biçimlerinin en gelişkinidir.

Demokratik cumhuriyet ve genel oy, feodalizmin üst yapı kurumlarına kıyasla, çok önemli «ileri adımlar»dır ve işçi sınıfı, bu ikisi sayesinde, bugünkü birlik ve dayanışmasını kurmuştur. Meselenin özü de zaten burada yatmaktadır. Yapılacak olan iş, kâğıt üstünde tanınan eşitliği günlük yaşayışa indirgemektir; burjuva devlet makinesine el koyup onun sınıf niteliğini değiştiren işçi sınıfı, demokratik cumhuriyet mekanizmasının sağladığı örgütlenme ve temsil imkânlarını, **yönetimin demokratikleştirilmesi,** yani emekçi halk kitlelerinin artan ölçüde yönetime katılmaları için kullanır. Demokratik cumhuriyet, bu görünüşüyle, burjuvazinin cumhuriyeti olmaktan çıkmakta ve işçi sınıfının öncülüğü altındaki halk sınıflarına geniş temsil ve katılma imkânları getiren bir mekanizma halini almaktadır.

Sosyalist cumhuriyetin ulus yapısını federatif ya da merkezî cumhuriyet oluşu yansıtır. Herhangi bir toplum çok ulusluysa ve nüfustaki payları açısından bu ulusların göreli ağırlıkları birbirine yakınlaşıyorsa, cumhuriyet, o toplumda, federatif cumhuriyet olarak örgütlenir. **Federasyon,** bu şartlar altında, **bir ulusun diğer bir ulusa tahakküm etmesini önlemek ve değişik ulusların proletaryası arasında uluslararası bağlar kurmak amacına yönelmiş bir devlet biçimidir.** Yok, herhangi bir toplumda, belirli bir ulusun proletaryası iktidara el koymuşsa ve o toplumda diğer uluslar önemsenmeyecek bir azınlık

teşkil ediyorsa, cumhuriyet, o toplumda merkezî cumhuriyet olarak örgütlenir. **Merkezî cumhuriyet,** bu şartlar altında, **bağımsız parçaların oluşturduğu federatif bir devlet değil, mahallî kendiliğinden-yönetime merkezî hükümetin hazırladığı kanunlar çerçevesinde ve ancak belirli ölçüler içinde imkân veren bir devlet biçimidir.** Sosyalist toplumda, merkezî hükümetin görevleri, cumhuriyetin merkezî ya da federatif oluşuna bağlı olarak, farklılıklar gösterir; ne var ki, kaçınılmaz olarak merkezî iktidar organlarında toplanan görevler bulunmaktadır.

Soru 52: Cumhuriyetin merkezî iktidar organlarında toplanan görevler nelerdir?

Sosyalist toplumlarda, cumhuriyetin federatif ya da merkezî oluşuna bakmaksızın, merkezî devlet iktidarının en yüksek organlarında toplanan bazı görevler vardır. Bu görevlerden başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz: (1) uluslararası ilişkilerde sosyalist devleti temsil etmek ve uluslararası antlaşmaları imzalamak, onaylamak ve iptal etmek; (2) uluslararası ilişkilerin düzenlenmesine dayanak olacak ilkeleri tesbit etmek; (3) barış ve savaşa ilişkin kararları vermek; (4) **federatif bir cumhuriyetin merkezî iktidarıysa,** yeni cumhuriyetlerin birliğe (federasyona) alınıp alınmaması konusunda karar vermek; (5) **federatif bir cumhuriyetin merkezî iktidarıysa,** federasyon üyesi bağımsız cumhuriyetlerin anayasalarıyla federal anayasanın uyuşmalarını sağlamak; (6) **federatif bir cumhuriyetin merkezî iktidarıysa,** federasyon üyesi bağımsız cumhuriyetler arasındaki sınır değişikliklerini kararlaştırmak ya da onaylamak; (7) sosyalist devletin savunmasını örgütlemek, devletin silâhlı kuvvetlerini tekelden yönetmek ve silâhlı kuvvetlerin örgütlenmesine ışık tutacak temel

ilkeleri saptayarak bunlara gerçeklik vermek; (8) dış ticaret ilişkilerini devlet tekeli olarak örgütlemek ve yürütmek; (9) sosyalist devletin iç güvenliğini korumak; (10) ülke düzeyinde bağlayıcı, kapsayıcı ve emredici olan ekonomik planları hazırlamak ve uygulamak; (11) devlet bütçesini hazırlamak ve uygulanmasını izlemek; (12) **federatif bir cumhuriyetin merkezî iktidarıysa,** devletin vergi gelirlerinin hangi ölçüler içinde üye cumhuriyetlerin bütçelerine yansıtılacağını tesbit etmek; (13) bankacılık, tarım ve sanayi faaliyetlerini ülke çapında düzenleyerek ekonominin kilit noktalarındaki işletmeleri devlet tekelleri yoluyla doğrudan doğruya yönetmek; (14) taşın, ulaşım ve haberleşme hizmetlerini devlet tekeli olarak örgütlemek; (15) para ve kredi sistemini devlet tekelleri çerçevesinde düzenlemek; (16) devlet sigortacılık sistemini kurmak; (17) iç ve dış borçların alınmasını ya da verilmesini kararlaştırmak; (18) toprakların, yeraltı zenginliklerinin, ormanların ve suların kullanılmasına ilişkin temel ilkeleri tesbit etmek ve bu ilkelere uyulmasını sağlamak; (19) ulusal ekonomik istatistiklerin toplanmasını ve değerlendirilmesini örgütlemek ve bunun için de bir merkezî istatistik bürosu kurmak; (20) eğitim ve halk sağlığına ilişkin yol gösterici ya da kapsayıcı-bağlayıcı planlar hazırlamak; (21) çalışma hukukunun temel ilkelerini tesbit etmek; (22) sosyalist hukukun ve hukuk usûlünün temel yapısını geliştirmek; (23) yurttaşların ve yabancıların haklarını düzene bağlamak; (24) aileye, evliliğe, mülkiyete ve mirasa ilişkin temel kuralları tesbit etmek; (25) genel af çıkarmak.

Merkezî devlet iktidarı organlarının yukarıda sıralanan görevlerinden de anlaşılabileceği gibi, devletin merkezî bir cumhuriyet olması ya da olmaması, merkezin görevlerini önemsenebilecek derecede etkilememektedir. Bunun nedenlerini daha iyi anlayabilmek için, merkezin

görevlerini gruplamak ve çözümlemeyi de bu görev gruplarına göre geliştirmek gereklidir. **Birinci gruptaki görevler** (1 - 3, 7) **uluslararası ilişkilerin düzenlenmesine ve ülke savunmasının örgütlenmesine alttır.** Emperyalist ülkelerle sosyalist ülkeler arasındaki çelişki varoldukça, yani dünya sosyalist sistemi kurulmadıkça, savunma ve uluslararası ilişkiler sorunları süregidecek ve sosyalist devletin merkezî iktidar organları, daha bir süre, bu görevleri üstlenecektir. **İkinci gruptaki görevler** (8 - 19) **sosyalist ekonominin örgütlenmesine ve ülke çapında egemen kılınmasına ilişkindir.** Ülke kaynaklarının tekelden yönetilmesinin aracı olan sosyalist ekonomik planlama ve sosyalist ekonomik planlamayı mümkün kılan sosyalist mülkiyet, sosyalist devleti yalnızca bir siyasal organ olmaktan çıkarıp bir «ekonomik yönetim organı» durumuna getirdiği için, bu gruptaki görevlerin ancak zaman içinde ve üretim güçlerinin gelişmesine bağlı olarak azalması söz konusudur. **Üçüncü grup olarak niteleyebileceğimiz görev** (20) **sosyal ve kültürel sorunlara ilişkindir.** Bilindiği gibi, sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin üst evresine geçebilmenin zorunlu bir ön şartı da, marksist teoriye göre, yeni bir insan tipinin yaratılmasıdır. Ayrıca, federatif bir cumhuriyette, toplumun çok uluslu oluşu ve bazı ulusların ötekilere kıyasla geri kalmış olması, geri ulusların, (1) ileri ulusların tahakkümünden kurtarılmasını ve (2) sosyal, kültürel, ekonomik vb. alanlarda ileri uluslara yetiştirilmesini gerektirmektedir. Bütün bunların kaçınılmaz bir gereği olarak, eğitim ve kültür gibi dallarda büyük atılımların yapılması, merkezî iktidar organlarının ancak uzun vâdede tamamlanabilecek görevleri arasına girmektedir. **Dördüncü gruptaki görevler** (21 - 25) **sosyalist hukuk düzenini, sosyalist toplumun üyelerinin hak ve özgürlüklerini kapsamaktadır.** Sosyalist meşrûiyetin sınırları içinde yurttaşların hak ve özgür-

lüklerinin garanti altına alınması, sosyalist toplum ve devlet düzenine yönelebilecek tehlike ve tehditlerin savuşturulması vb., sosyalizmin alt evresinden üst evresine geçişin maddî, teknik ve kültürel temellerinin atılmasına kadar (bazı özgül şartlarda bu bile, yeterli değildir), merkezî iktidar organlarının başlıca görevleri arasında yer alacaktır. **Beşinci gruba giren ve özel bir duruma, federatif cumhuriyete, tekabül eden görevler, federal devletle federasyon üyesi bağımsız cumhuriyetler arasındaki ilişkilere, cumhuriyetlerin kendi aralarındaki ilişkilerine ve nihayet bu ilişkilerin düzenlenmesine aittir.** Ulusların sosyal, ekonomik, kültürel gelişkinlik açısından farklılıklar göstermeleri, sosyalizmin alt evresinden üst evresine geçebilmek için bu farklılıkların hiç değilse büyük ölçüde giderilmesi zorunluluğu, bu görev grubunu (4 - 6) uzun vâdede kaçınılmaz kılmaktadır.

Soru 53 : Merkezî cumhuriyetin özellikleri nelerdir?

Merkezî (ya da merkeziyetçi) devlet, tarihte ilk kez, kapitalizmle birlikte ve mahallî pazarları ulusal pazarlar etrafında örgütlemenin bir gereği olarak belirmiştir. Merkezî devletin ortaya çıkışı, bir bakıma, feodalizmden kapitalizme geçiş sürecini tamamlamıştır.

Halkların uluslaşmasının önemli bir evresini teşkil eden ve tek uluslu toplumların devlet biçimi olmak durumunda bulunan merkezî devlet, tarihte, her zaman, bu oluş sırasını izlememiştir. Stalin, **Marksizm ve Millî Mesele** adlı kitabında, merkezî (ya da merkeziyetçi) devletlerin oluşmasına kıyasla, halkların daha yavaş uluslaştığını söylemektedir. Çok uluslu toplum yapıları üzerinde yükselen merkezî devletler, bu nitelikleriyle, geri ulusların halklarının, yalnızca kendi burjuvazileri tarafından

değil, onlarla işbirliği yapan egemen ulus burjuvazisince de sömürülmelerine araçlık etmektedirler. Bu devlet yapısı, kapitalist toplumda, kaçınılmaz olarak, mutlakçı bir maliye-adliye anlayışının bürokratik unsurlarını ihtiva etmekte ve halkların uluslaşarak kendi devlet biçimlerini geliştirmelerini önlediği gibi, o halkları sosyo-ekonomik ve kültürel bir gerilik içinde de tutmaktadır.

Sosyalist toplumda devletin siyasal biçiminin cumhuriyet olduğu daha önce belirtilmişti. Cumhuriyetin federatif ya da merkezî oluşuysa, o cumhuriyetin ulus yapısını yansıtmaktadır. Sosyalist toplum üzerinde yükselen devlet yapısının merkezî cumhuriyet olabilmesi, marksist-leninist öğretiye göre, (1) toplumun tek uluslu olması ya da azınlıktaki ulusun nüfustaki payının önemsenmeyecek düşüklükte bulunmasına, (2) bunların sonucu olarak, toplumda, egemen ulusun burjuvazisince sömürülen, sosyo-ekonomik ve kültürel gelişkinlik bakımından çok geride olan bir ya da birkaç ulusun bulunmamasına bağlıdır.

Soru 54 : Federatif cumhuriyetin özellikleri nelerdir?

Marx ve Engels, İrlanda meselesinin incelenmesi sırasında, federasyon konusunu ele almışlar ve bu devlet biçimini, (1) ulusların tahakküm altında tutulmasına karşı bir mücadele aracı ve (2) bütün ulusların proleterleri arasında dayanışma ve işbirliğini sağlayan bir düzenleme olarak görmüşlerdir. Marksist-leninist öğreti, federatif devletin, bu ilerici niteliğinin yanı sıra, bir de gerici yönünün bulunduğuna parmak basmaktadır. Şöyle ki, federatif düzenlemenin kapitalist üretim ilişkileri çerçevesindeki amacı, denge tutmaya yakınlaşan ulusların

burjuvazilerine siyasal eşitlik tanımak, merkezî devlet iktidarının organları aracılığıyla bu ulusların burjuvazileri arasında sıkı bir işbirliği sağlamak ve bu ulusların proletaryasını baskı altında tutmaktır. **Sosyalist devlet, burjuva devlet makinesiyle birlikte, federatif cumhuriyetin bu gerici niteliğini de kırar.** Sosyalist toplumun çok uluslu yapısı üzerinde yükselen federatif cumhuriyet, bir yandan ulusların uluslara tahakküm etmesini önlerken, öte yandan proletaryanın öncülüğündeki halk sınıflarına gerçek siyasal eşitliği getirecek bir kültürel ve sosyo-ekonomik taban oluşturur. Özetlersek, çok uluslu toplumların yapısına en uygun sosyalist devlet biçimi federatif cumhuriyettir.

Federatif cumhuriyet, (1) çok uluslu bir toplum yapısı, (2) değişik ulusların proletaryasının gönüllü olarak merkezî bir iktidar etrafında birleşmesi, (3) bütün ulusların emekçilerinin devlet iktidarının uygulanmasına artan ölçüde katılmaları, (4) ulusların siyasal eşitliklerini gerçekleştirecek bir sosyo-ekonomik tabanın kurulması temeli üzerinde yükselir. Çok uluslu bir devletin ulusları arasında sağlıklı bir dengenin kurulabilmesi için, her şeyden önce, uluslar arasında üretici ve eşitçi bir işbirliğinin oluşturulması, geri ulusların ileri uluslara yetişebilmesini sağlayacak sosyo-ekonomik düzenlemelere gidilmesi gerekmektedir. Üye cumhuriyetlerin hem tek başlarına ve hem de bir bütünün parçaları olarak bütünle birlikte gelişmelerine imkân veren, değişik ulusların ve uyrukların sosyo-ekonomik ve kültürel durumlarını hesaba katan, uluslar arasındaki ilişkileri sağlam ve eşitçi temellere oturtan federatif cumhuriyet, bu durumda, çok uluslu toplumlar için en uygun devlet yapısı olarak belirmektedir.

Bir **devletler birliği** olarak beliren, gönüllü birleşmeye dayanan ve üyelerine eşit haklar tanıyan federatif cum-

huriyetin temel örgütlenme ilkesi, ileride daha ayrıntılı olarak ele alacağımız, **demokratik merkeziyetçilik**tir. Demokratik merkeziyetçilik, kapitalist toplumların devlet biçimine damgasını vuran bürokratik merkeziyetçiliğin tam karşıtıdır. Marksist-leninist öğretiye göre, demokratik merkeziyetçilik, federasyon üyesi cumhuriyetlerin bireysel nitelik ve isteklerini alabildiğine geliştirmelerine imkân verirken, bu nitelik ve istekleri ortak bir çıkar çizgisinde birleştirmekte, bir yandan üye cumhuriyetlere kendi sorunlarını kendilerine en uygun yol ve yöntemlerle çözmeleri imkânım verirken, öte yandan da aldığı merkezî tedbirlerle uluslar arasındaki farklılıkları gidermektedir. Bu örgütlenme biçiminin «merkeziyetçi» yönü, (1) ortak faaliyetlerin düzenlenmesinde ve bireysel faaliyetlerin koordine edilmesinde, (2) ekonomik faaliyetin ülke düzeyinde bağlayıcı ve emredici olan planlarla yürütülmesinde, (3) kaynakların, en yüksek verimi sağlayacak şekilde, tek bir merkezde toplanmasında ve o merkezden tahsis edilmesinde cisimleşmektedir. Ayrıntılarm şekillenmesi, mahallî özelliklerin hesaba katılması, karşılaşılabilecek sorunları değerlendirme ve çözmede uygulanacak yöntemlerin seçilmesi, uygulamaların denetlenmesinde kullanılacak organ ve araçların tesbiti ve geliştirilmesi vb. bütünüyle mahallî düzeyde ele alınmaktadır. Bu ise, örgütlenme biçiminin «demokratik» yanım meydana getirmektedir.

Soru 55 : Federatif cumhuriyette yetki dağılımı nasıl örgütlenir?

Merkezî devlet iktidarını meydana getiren organların başlıca görevlerinin neler olduğunu daha önce görmüştük (bkz. **Soru 52**). Kısaca özetlemek gerekirse, bunlar,

(1) sosyalist devletin dış ilişkilerini düzenlemek ve savunmasını örgütlemek, (2) sosyalist devletin ekonomik faaliyetini planlamak ve yürütmek, (3) federasyon üyesi cumhuriyetler arasındaki ilişkileri düzene bağlamak, (4) sosyalist hukuk düzenini kurmak, (5) uluslar arasındaki sosyo-ekonomik ve kültürel eşitsizliği giderek yok edecek tedbirleri almaktır.

Gönüllü olarak ve eşit haklarla federasyona katılan cumhuriyetler, egemenlik haklarının bir kısmını, üyelik karşılığında, merkezî iktidarın organlarına devretmektedirler. Bu görevlerin merkezî organlarca mahallî düzeyde yerine getirilmesi sırasında, üye cumhuriyetlerin iktidar organlarına, mahallî özellikleri göz önünde tutan ve uygulamayı kolaylaştıran düzenlemeler yapmak hakkı tanınmış, bunun dışındaki bütün faaliyet dallarında, üye cumhuriyetler, sosyalist toplum düzeninin gelişme çizgisine ters düşmemek şartıyla, egemenlik haklarını kullanmada serbest bırakılmıştır. Federasyon üyesi cumhuriyetlerin, federatif yapı çerçevesindeki başlıca hakları, (1) kendi mahallî şartlarını hesaba katan ve federal anayasaya ters düşmeyen temel bir yasaya sahip olmak, (2) Lenin'in geliştirdiği «ulusların kendi kaderlerini tayin etmeleri» ilkesinin uzantısı olarak federasyondan çekilebilmek, (3) sınır düzenlemelerinde ilk ve son söze sahip olmaktır.

***

Özetlersek, (1) sosyalist devletin siyasal örgütlenme biçimi cumhuriyettir; (2) cumhuriyetin federatif ya da merkezî oluşunu, toplumun ulus yapısı belirler; (3) federatif cumhuriyet, i. **merkezî hükümete** uluslararası ilişkileri ve ekonomik faaliyeti düzenleme görevleriyle federasyon üyeleri arasındaki sosyo-ekonomik ve kültürel

eşitsizliği giderme işini, ii. üye cumhuriyetlere federasyondan çekilme hakkıyla merkezî hükümetin uygulamalarını mahallî şartlara ayarlama görevini yükler.

SOSYALİST DEVLETİN EN YÜKSEK MERKEZÎ İKTİDAR ORGANLARI

Soru 56 : Sosyalist devletin en yüksek organı nedir?

Sosyalist devletin, federatif ya da merkezî oluşuna bakmaksızın, işçi sınıfı iktidarını cisimleştiren en yüksek merkezî organı, (1) merkezî devletin egemenlik haklarını ve görevlerini (bkz. **Soru 52**) kayıtsız şartsız uygulayan, (2) genel oyla seçilen, (3) işçi sınıfının ve onun müttefiklerinin en bilinçli, en önde üyelerini bir araya getiren «**temsilî meclis**»tir.

İşçi sınıfı adına yasama ve yürütme yetkisini tekelinde bulunduran, kanunların çıkarılmasında ve her türlü kararın alınmasında basit çoğunluğu gözeten ve böylece devlet makinesinin işleyişini büyük ölçüde kolaylaştıran temsilî meclis uygulaması, marksist-leninist öğretiye göre, burjuva parlemanterizminden şu noktalarda ayrılmaktadır: (1) yasama ve yürütme yetkilerini tekelinde toplaması fakat, yine kendi çatısı altında geliştirdiği işbirliği çerçevesinde, bu yetkilerinin bir kısmını, i. devletin yönetim-yürütme organlarına, ii. kendi üyeleri arasından seçtiği bir başkanlık divanına devretmesi; (2) devletin bütün organlarının münhasıran bu meclise sorumlu olması; (3) i. seçimle gelen ve yetersiz görüldüklerinde her an görevlerinden alınabilen, ii. meclise ve seçmenle-

rine karşı sorumlu olan meclis üyelerinin, meclisin toplantıda olmadığı zamanlarda, **asıl işlerinde** (örnekse fabrikada) **çalışmaları, ücretlerini bu işyerlerinden almaya devam etmeleri, meclis üyeliğine karşılık olarak herhangi bir ek ödeme görmemeleri ve yalnızca meclis toplantıları için işyerlerinden izinli sayılmaları**; (4) temsilcilik kurumunun bu özge niteliği yüzünden meclisin sürekli toplanan bir kuruluş olmaması ve toplantı sayısının yılda iki-üçle sınırlanması; (5) eski sömürücü sınıfların temsilcilerini hukûken ya da fiilen dışta bırakması; (6) cumhuriyetin siyasal yapısının federatif ya da merkezî oluşuna bakmaksızın, çıkardığı yasaların ülke çapında bağlayıcı olması.

Temsilî meclisin yukarıda sıralanan özelliklerinden kolaylıkla görülebileceği gibi, sosyalist ülkelerdeki yasama kurumuyla burjuva-demokratik ülkelerdeki parlementer uygulama arasında hiç bir benzerlik bulunmamaktadır. Burjuva-demokratik ülkelerde, yasama yetkisi, genellikle, (1) genel oyla seçilen bir **temsilciler meclisi,** (2) genel ya da sınırlı oyla, fakat belirli birtakım niteliklere sahip (yüksek öğrenim yapmış olmak gibi) kişiler arasından seçilen bir **seçkinler meclisi,** (3) genel oyla ya da meclisler tarafından seçilen, kanunları veto etmekten başlayarak meclisleri feshetmeye kadar uzanan yetkilere sahip bir **cumhurbaşkanı** arasında bölüştürülmüştür. Sosyalist toplum, bir yandan tüm yasama ve yürütme yetkilerini temsilî meclisin tekeline alırken, öte yandan «kuvvetler ayrılığı» ilkesinin yerine «görevler ayrılığı» uygulamasını ikame etmektedir (bkz. **Soru 40**).

Soru 57: Federatif sosyalist cumhuriyetlerde çift-meclis uygulaması var mıdır?

Çok-uluslu toplum yapıları üzerinde yükselen sosya-

list devletlerde raslanan bir uygulama da **çift-meclis uygulamasıdır.** Kendi bağımsız ya da özerk devlet yapılarına sahip olan ulusların temsilcilerinden oluşan ve nüfustaki paylarına bakmaksızın bütün ulusların eşit sayıda üyeyle temsil edildiği bu ikinci meclis, kuşkusuz, burjuva-demokratik ülkelerdeki çift-meclis uygulamasından sayısız noktada farklılaşmaktadır.

Örnekse, Sovyetler Birliği'nde **Uyruklar Meclisi** adını alan bu ikinci meclisin özellikleri ve açıklanan kuruluş amaçları şöyledir: (1) uluslarm eşit sayıda temsilci göndermeleri ve böylece, bir ulusun nüfustaki payının az ya da çok oluşuna bakmaksızın, federasyon üyesi tüm ulusların emekçilerinin eşit miktarda söz sahibi olmalarının sağlanması; (2) siyasal eşitliği pekiştirecek bir sosyo-ekonomik ve kültürel tabanın hangi şekilleri alacağı ve ne yönde gelişeceği konusunda, bütün ulusların, karar alma faaliyetine katılmaları; (3) yasama yetkisinin iki meclis arasında eşit olarak paylaştırılması ve her ikisinde de kararların basit çoğunlukla alınması; (4) iki meclisin herhangi bir kanun konusunda anlaşamamaları halinde, meselenin, iki meclisin eşit sayıdaki üyesinden oluşan bir uzlaştırma kuruluna götürülmesi, uzlaştırma kurulu kararının meclislerde yeniden görüşülmesi ve yine bir anlaşma olmadığı takdirde, son kararın doğrudan doğruya seçmenler tarafından alınabilmesi için, meclislerin, meclis başkanlık divanınca feshedilmesi ve yeni seçimlere gidilmesi.

Özetlersek, merkezî cumhuriyetlerde tek-meclis uygulaması, çok uluslu bir toplum yapısı üzerinde yükselen devlet biçimlerinde de yasama yetkilerinin (1) temsilî meclis ve (2) temsilî meclisin bütün yetkilerine sahip bir uluslar meclisi arasında paylaştırılması, sosyalist ülkelerin, zaman içinde, geliştirdikleri temel düzenlemelerdir.

Soru 58: Temsilî meclisin sürekliliği nasıl sağlanır?

Temsilî meclis üyelerinin ancak geçici sürelerle asıl işlerinden izinli sayıldıklarını, bu nedenle de sosyalist ülkelerdeki temsilî meclisin burjuva parlamentoları gibi sürekli toplanmadığını görmüştük. Bu durumda, yasama ve kontrol faaliyetinin sürekliliğini sağlayacak bir organa ihtiyaç duyulmakta ve bu organ, temsilî meclis tarafından seçilen, bütün eylemlerinde temsilî meclise karşı sorumlu bulunan, gerektiğinde yenilenebilen ve temsilî meclisin kendisine devrettiği yetkilerle, meclisin toplantıda olmadığı zamanlarda, yasama ve kontrol faaliyetini yürüten **Temsilî Meclis Başkanlık Divanı** olarak belirmektedir.

«Kollektif yönetim» anlayışını cisimleştiren, bir yandan bütün görüşleri yansıtacak fakat öte yandan görüş keşmekeşine yol açıp çalışmaları aksatmayacak sayıda (yaklaşık 20-30) üyeden oluşan bu başkanlık divanının görevlerini şu başlıklar altında toplayabiliriz: (1) temsilî meclisi olağan ya da olağanüstü toplantılara çağırmak, (2) temsilî meclis adına kararnameler vb. yayınlamak, (3) yürürlükteki kanunların yorumunu yapmak, (4) çift-meclis uygulamasının görüldüğü ülkelerde, iki meclis arasındaki bir yasama anlaşmazlığının süregitmesi halinde, meclisleri feshetmek ve yeni seçimleri yaptırmak, (5) sosyalist toplumun ana sorunlarında referandum çağrısında bulunmak, (6) bakanlar kurulunun temel kanunlarla çatışıklığa düşen karar ve kararnamelerini iptal etmek, (7) meclisin toplantıda olmadığı zamanlarda, Bakanlar Kurulu başkanının teklifi üzerine ve temsilî meclisin onayını almak şartıyla, herhangi bir bakanı değiştirerek yerine yenisini atamak, (8) temsilî meclis adına genel af yetkisini kullanmak, (9) silâhlı kuvvetlerin yüksek komuta kademelerinde değişiklikler yapa-

bilmek, (10) meclisin toplantıda olmadığı zamanlarda ve ancak saldırı halinde, savaş ilân edebilmek, (11) genel ya da kısmî seferberlik ilân etmek, (12) uluslararası anlaşmaları onaylamak ya da feshetmek, (13) dış ülkelere temsilci göndermek, (14) temsilî meclisin onayına gitmeden önce, ulusal ekonomik plana son şeklini vermek.

Sosyalist uygulayıcılara göre, başkanlık divanı sistemi, bir yandan temsilî meclis üyeliğinin bir imtiyaz haline dönüşmesini önlerken, öte yandan da yasama faaliyetinin aksamadan yürütülmesine imkân vermektedir. Yasama faaliyetinin sürekliliğine katkıda bulunan bir diğer kurum, temsilî meclisin ilk toplantısında seçilen ve yasama faaliyetinin hazırlık çalışmalarını düzenleyen daimî encümen uygulamasıdır.

Soru 59: Temsilî meclis encümenlerinin görevleri nedir?

Temsilî meclisin üyelerinden oluşan daimî encümenlerin başlıca görevi, yasama faaliyetini kolaylaştıracak ve böylece zaman kaybını önleyecek ön yasama çalışmalarını yapmaktır. Tek-meclis uygulamasının olduğu yerlerde doğrudan doğruya, çift-meclis uygulamasının görüldüğü yerlerde de her iki meclis tarafından ayrı ayrı fakat üye sayısını eşitleyecek şekilde seçilen daimî encümenler, ilgi alanlarına göre, şunlar olabilir: (1) **Kanun Teklifleri Encümeni,** (2) ülke bütçesini hazırlayan ve yürürlükteki ekonomik planın hedefleriyle bütçenin dökümü arasında uyumu sağlayan **Bütçe Encümeni,** (3) ülkenin dış ilişkileri konusunda temsilî meclise ve meclisin başkanlık divanına bilgi ve öneri götüren **Dış İlişkiler Encümeni.**

Yasama faaliyetinin sürekliliğini sağlayan ve temsilî

meclisin çalışmalarında zaman kaybını önlemeyi hedef tutan bu daimî encümenlerin yanısıra, temsilî meclis, önemli gördüğü konularda, geçici encümenler kurma yetkisine de sahiptir.

Soru 60 : Federatif cumhuriyetlerde üyelerin en yüksek iktidar organları hangileridir?

Çok uluslu toplum yapıları üzerinde yükselen sosyalist devletlerde, gözden kaçırılmayan en önemli nokta, kuşkusuz, federasyon üyesi cumhuriyetlerle merkezî devlet iktidarı arasında sıkı ilişkiler kurmak ve **merkezî devlet iktidarının güdüm ve kontrolu altında, üye cumhuriyetler arasında, siyasal ve ekonomik eşitliği gerçekleştirmektir.** Bu noktadan hareket edildiğinde, (1) devlet iktidarının örgüt yapısında birörnekliğin sağlanması, (2) üye cumhuriyetlerin yetkilerinin merkezî devlet iktidarının yetkileriyle sınırlanmış olması, (3) üye cumhuriyetlerin ulus birliğine dayanması nedeniyle, yasama yetkisinin, federasyon üyeleri düzeyinde, tek bir temsilî meclis-te toplanması gerektiği kolayca anlaşılacaktır.

Üst temsilî meclisin yapı ve yetki özelliklerini (bkz. **SORULAR 56, 58, 59)** aynen taşıyan cumhuriyet meclislerinin üst organlarca kayıtlanan yetkilerini şu şekilde sıralayabiliriz: **(1) temsil** ettiği cumhuriyetin anayasasını, federatif cumhuriyetin anayasasına yön veren ilkelere uygun biçimde, hazırlamak ve yürürlüğe koymak, (2) temsil ettiği cumhuriyetin ekonomik planını ve bütçesini, merkezî ekonomik plana ve federatif bütçeye uygun biçimde, hazırlamak ve onaylamak (planlama mekanizmasının işleyişi konusunda bkz. **SORU 45**), (3) temsil ettiği cumhuriyetin kanunları çerçevesinde hüküm giymiş kişiler için af çıkarmak, (4) temsil ettiği cumhuri-

yetin iç güvenliğini örgütlemek, (5) federatif cumhuriyetten çekilme kararını alabilmek vb.

SOSYALİST DEVLETİN EN YÜKSEK YÖNETİM - YÜRÜTME ORGANLARI

Soru 61 : Devlet yönetimi ne demektir?

Marksist-leninist öğretiye göre, **devlet yönetimi,** sosyalizm öncesi yapılardaki görünüşüyle, **devlet iktidarının yönetim ve yürütme organlarının, egemen sınıfların çıkarlarını ve kurulu toplum-devlet düzenini koruyan sürekli ve kesintisiz faaliyetidir.** Devletin yönetilmesi sırasında karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara getirilen çözümler, yönetim organlarının yapısı ve bu organların devlet iktidarıyla olan bağlantısı, vb., o devletin sınıf yapısı tarafından belirlenir. Bir başka deyişle, ekonominin egemen sınıfları, sınıf iktidarlarına ve çıkarlarına en uygun düşen yönetsel biçimleri geliştirirler. Örnekse, Marx, sınıf mücadelesini bastırmada ve sömürülen sınıfları baskı altında tutmada en etkili olmuş ve olan silâhlardan birinin burjuva devlet makinesinin zaman içinde kusursuzlaştırdığı askerî-bürokratik yapı olduğunu, münhasıran yönetmek için toplumun içinden çıkan ve toplumun üstünde yer alan bu yönetim-yürütme aygıtının sosyalist devrimin kırmaya yöneleceği temel hedef olarak belirdiğini söylemektedir. Sosyalist toplumda bürokratik yapının yerini ne alacaktır? Şimdi, tarihteki sosyalist uygulamaların bu soruya getirdiği cevabı görelim.

Sosyalist devlet yönetimine yön veren temel ilke,

yönetimi siyasetten ayırmamak, yönetim-yürütme makinesini siyasete kul etmek, bir başka deyişle, **politikanın aygıt için değil, aygıtın politika için var olmasını sağlamaktır.** Bürokratik mekanizmayı kırmaya yönelen tedbirleri şu şekilde özetleyebiliriz: (1) bütün insanların eksiksiz olarak yönetime katıldıkları zaman bürokrasinin ortadan kalkmış olacağı düşüncesiyle, kitlelerin, yönetime artan ölçüde katılmalarını sağlamak; (2) bir yandan katılmayı sağlarken, öte yandan da, bürokrasinin sınıflı toplumlardaki «sorumsuz» niteliğini yok etmek için, devlet (yönetim) görevlileri üstünde, sürekli ve sıkı bir sosyal kontrol uygulamak; (3) **demokratik merkeziyetçilik** ilkesini egemen kılmak ve böylece, bir yandan üst organların kararlarının alt organları kayıtsız şartsız bağlamasını sağlarken, diğer yandan da alt organların kendi inisyatiflerini kullanma ve kendilerini alabildiğine geliştirme imkânlarını kısmamak.

Marksist-leninist öğreti, sosyalist toplumlarda, yönetim-yürütme örgütünün sürekli bir sosyal kontrol altında tutulmasını, kitlelerin yönetime artan ölçüde katılmasını, yönetim mekanizmasının üretim güçlerinin planlı ve alabildiğine geliştirilmesi amacına uygun olarak örgütlenmesini, demokratik merkeziyetçilik ilkesi çerçevesinde merkezî güdümlemeyle mahallî yaratıcılığın en verimli olacak bir şekilde birleştirilmesini öngörmektedir. Yönetim-yürütme organlarının yapısına geçmeden önce, bu yapının bir bakıma işleyiş ilkesi olan demokratik merkeziyetçilik anlayışının muhtevasını tanımlamakta yarar vardır.

Soru 62 : Demokratik merkeziyetçilik nedir?

Sosyalist devletin yönetim-yürütme organları yapısı, üretim güçlerinin gelişkinlik düzeyini ve sosyalist ekono-

mik olgunlaşma süreci içinde toplumun o anda bulunduğu evreyi yansıtmak durumundadır. Sanayinin sosyalist temeller üzerinde yükselmesi, tarım kesimindeki ikili mülkiyet yapısının yerini kamu mülkiyetinin alması, tarımla sanayinin önce işbirliğine ve sonra da çelişkileri ortadan kaldıran bir kaynaşmaya yönelmesi, sosyalist ekonominin mutlak egemen kılınması vb., kendi yönetim yapılarını da beraberlerinde getirmektedirler. Üretim güçlerinin gelişmesine ve savunma sorununun önemini yitirmesine bağlı olarak, «merkezden yönetim»in giderek yerini «yerinden yönetim»e bırakmasının öngörüldüğünü daha önce (bkz. **SORU 36**) belirtmiştik. Burada, ortaya, çelişmeli bir eğilimin çıkması ihtimali vardır. Şöyle ki, sosyalist ekonominin gelişmesine bağlı olarak bazı ekonomik yetkiler mahallî organlara doğru yaygınlaştırılmakta, fakat sosyalizmin güç kazanması emperyalist ülkelerin siyasal ve ekonomik saldırılarını artıracağı için bazı önemli yetkilerde, kaçınılmaz olarak, merkezîleşme eğilimi başgöstermektedir. Bundan öteye, merkezde hazırlanan ekonomik planların mahallî düzeyde uygulanması sırasında, özgül ve hesaba katılmamış bazı mahallî şartlar, belirli güçlükler çıkarabilmektedir. Sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin her kesidinde belirebilecek böylesine sorunların çözümü, **demokratik merkeziyetçilik** ilkesinde, yani somut uygulama sorunlarına ilişkin yetkilerin yaygınlaştırılması ve planlama gibi temel sorunlara ilişkinlerin merkezîleştirilmesinde aranmaktadır. Mao Tsetung, demokratik merkeziyetçilik kavramından ne anlaşılması gerektiğini şöyle özetliyor:

> Devletin örgütsel biçimi, aynı anda demokratik ve merkezî olan, görünüşteki iki çelişiği, yani demokrasiyle merkeziyetçiliği tek bir somut biçimde birleştiren demokratik merkeziyetçiliktir... Demokrasi ve merkeziyetçilik arasında aşılmaz bir uçurum yoktur... İstediğimiz devlet bir

yandan halk iradesinin gerçek temsilcisi olmalı, ülkenin her köşesinde geniş kitlelerin desteğini bulmalı, onu desteklemek ve politikasını etkilemekte halk kitleleri tam bir serbestlik içinde bulunmalıdır. Demokrasinin anlamı budur. Diğer yandan yönetsel iktidarın merkezîleştirilmesi de gereklidir. Halkın talep ettiği politika tedbirleri, kendi temsilî organları aracılığıyla kendi seçilmiş hükümetlerine iletildiği zaman, hükümet, halkın iradesine uygun olarak benimsenen politikaya ters düşmediği sürece, bu politikayı kusursuz ve rahatça uygulayabilecektir. Merkeziyetçiliğin gerçek anlamı da budur (**S. W.**, II, s. 56-57).

Örgütlenmede merkezî güdümlemeyle mahallî uygulamayı birleştiren demokratik merkeziyetçilik, kalın çizgileriyle, şu özellikleri taşır: (1) merkezî organların alt organları güdümlemesi ve bu güdümleme görevini etkili bir şekilde yerine getirebilmek için, sıkı haberleşme bağları kurarak, alt organların somut sorunlarını bilmesi; (2) alt organların katılmasıyla üst organlarda alman kararların, **tartışmada tam özgürlük ve eylemde tam birlik** ilkesine uygun olarak, alt organları bağlaması; (3) üst organların kararlarının, i. iyice anlaşılabilmesi, ii. somut şartlara ayarlanabilmesi, iii. uygulama aksaklıklarını gidermede üst organların uyarılabilmesi için, alt organlarda ayrıntılı bir şekilde tartışılması. Sosyalist yönetim örgütü bu temel üzerinde yükselmektedir.

Soru 63 : Sosyalist devletin en yüksek yönetim-yürütme organı nedir?

Sosyalist yönetim-yürütme örgütünün en yüksek organı, devlet yönetim makinesinin işleyişini yöneten ve koordine eden, eylemlerinden temsilî meclise ya da onun toplantıda olmadığı zamanlarda temsilî meclis başkanlık divanına sorumlu olan **Bakanlar Kurulu**'dur. Bu organ,

temsilî meclisin ilk toplantısında, temsilî meclis tarafından ve temsilî meclisin üyeleri arasından **tek tek** seçilir. Bakanlar kurulu üyelerinin tek tek seçilmeleri, onların, (1) temsilî meclise **tek tek ve toplu olarak sorumlu** tutulmalarına, (2) yetersiz görüldüklerinde, tek tek ya da toplu olarak görevlerinden alınabilmelerine imkân vermektedir. Bakanlar kurulu başkanı ise, duruma göre, doğrudan doğruya temsilî meclis tarafından ya da bakanlar kurulu üyelerince seçilir.

Merkezî devlet iktidarının organları arasındaki işbirliği çerçevesinde münhasıran yönetim-yürütme yetkilerini üstlenen bakanlar kurulunun görevleri kısaca şudur: (1) kendisine bağlı bakanlıkların faaliyetini güdümlemek ve koordine etmek, (2) ulusal ekonomik planın ve devlet bütçesinin uygulanmasına, para ve kredi sisteminin geliştirilmesine ilişkin uygulama tedbirlerini almak; (3) bir yandan toplum ve devlet düzenini, öte yandan yurttaşların toplum ve devlet düzenince belirlenen haklarını korumak, (4) devletin dış ilişkilerini düzenlemek, (5) askerlik ve benzeri savunma hizmetlerini örgütlemek, (6) sosyo-ekonomik ve kültürel alanlarda, hizmetlerin daha etkili bir şekilde götürülmesini sağlamak için, merkezî yönetim organları ve onun alt organlarını kurmak.

Bakanlar kuruluna bağlı olarak işleyen ve bakanlar kuruluna karşı sorumlu olan merkezî organlar, (1) **daimî encümenler**, (2) **bakanlıklar** diye iki kısıma ayrılır. Şimdi bunları kısaca görelim.

Soru 64 : Bakanlar kurulunun daimî encümenleri nelerdir?

Bakanlar kuruluna bağlı olarak faaliyet gösteren

başlıca daimî encümenler şunlardır: (1) **Ekonomik Kurul**, (2) **Yüksek Kontrol Komisyonu**, (3) **Planlama Kurulu**, (4) **Eğitim ve Kültür Kurulu.**

Sosyalist devlet örgütünün ayrılmaz parçası olan **Ekonomik Kurul**, Bakanlar Kurulu'na bağlı ve sorumlu olarak, (1) ulusal ekonomik planın hedeflerine göre hazırlanan kısa vâdeli uygulama programlarını görüşmek, (2) plan hedeflerine uygun olarak, ne gibi araç ve gereç alımlarının yapılacağını, üretimin hangi dallara yöneltileceğini tesbit etmek, (3) taşın, ulaşım, haberleşme, depolama vb. hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin planları onaylamak, (4) ekonomik planların uygulama sonuçlarını değerlendirmek ve ekonomik sorunlara ilişkin hükümet kararlarının uygulanmasını denetlemek, (5) ulusal ekonominin sektör durumlarını gözlemek ve geliştirici tedbirleri araştırmak, (6) fiyat ayarlamaları yapmak, (7) işgücü ve ücret sorunlarını düzenlemek, (8) sosyalist mülkiyetin ve sosyalist ekonomi düzeninin egemen kılınması yönünde tedbirler almak, kısa ve uzun vâdeli programlar hazırlamak görevlerini üstlenmiştir.

Yüksek Kontrol Komisyonu, sosyalist mülkiyeti ve sosyalist ekonomi düzenini egemen kılmanın ön-şartı olan kayıt ve kontrol faaliyetini en üst düzeyde (merkezde) örgütleyen ve koordine eden kuruluştur. Bir yandan Ekonomik Kurul ve diğer yandan Planlama Kurulu ile organik bağları bulunan bu kontrol örgütü, (1) ekonominin kusursuz işlemesini sağlamak, (2) ekonomik örgütlenme biçimlerini geliştirmek, (3) ekonominin ve devletin her kademesinde, üst organların kararlarının eksiksiz uygulanmasını denetlemek, (4) devlet iktidarının en yüksek organlarından temel örgütlenme birimlerine kadar uzanan etkili bir haberleşme bağlantısı kurmak, (5) kısacası, koordinasyon çabalarının etkinliğini sağlamakla görevlidir.

Sosyalist toplum düzeninin bir diğer ayrılmaz unsuru, **Yüksek Planlama Kurulu**'dur. Ulusal ekonomik planları ve uygulama programlarını hazırlayan ve etkin bir planlama faaliyetinin ön-şartı olan veri toplama görevini kendisine bağlı bir merkezî istatistik bürosu aracılığıyla yürüten bu organ, aynı zamanda, (1) sosyalist ekonominin, (2) kapitalist mülkiyetten sosyalist mülkiyete ve oradan da kamu mülkiyetine geçişin, (3) sosyalist planlama yöntemlerini geliştirmenin somut sorunlarını ele alır. Her kademedeki alt kuruluşları aracılığıyla ve eşdüzeydeki kontrol organlarıyla işbirliği yaparak, plan ve programların uygulanmasını sağlar. Bu niteliğiyle, sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecini hızlandırmanın en önemli aracıdır.

Eğitim ve Kültür Kurulu, kısa vâdede, sosyalist devletin eğitim ve öğretim örgütünün işleyişini düzenlemek ve koordine etmek, eğitim ve öğretim tekniklerini geliştirmek vb. görevlerini üstlenmiştir. Uzun vâdedeyse, sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin alt evresinden üst evresine geçişin gerektirdiği yüksek kültür seviyesini oluşturacak çalışmaları yapar.

Soru 65 : Bakanlar kurulunun alt organları nelerdir?

Bir araya geldiklerinde bakanlar kurulunu oluşturan; genel olarak devlet ve toplum yaşayışının, somut olarak da ekonominin birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmış kesimlerinin işleyişinden, (1) bakanlar kuruluna, (2) bakanlar kurulunu seçen temsilî meclise tek tek ve topluca sorumlu olan; kendi yetki alanlarına giren sektörlerdeki ekonomik faaliyetleri, (1) üst ve eşdüzeydeki merkezî devlet organlarının güdüm ve yardımı, (2) ken-

di alt kuruluşlarının da aracılığı ile düzenleyen merkezî devletin yönetim organlarına **bakanlık** adı verilir. Bakanlıklar, işçi sınıfı iktidarıyla toplum yaşayışı arasında bağlantı kuran en önemli halkalardan biridir. Bakanlar Kurulu'na ve temsilî meclise doğrudan doğruya, halk kitlelerine de dolaylı olarak, kendi sektörlerindeki bilimsel ve teknik gelişmelerden, kendi sektörlerinde üretilen malların nicelik ve niteliğinden, ülke ekonomisinin ihtiyaçlarının karşılanmasından, üretim güçlerinin gelişkinlik düzeyinden vb. sorumlu olan bu organların görevlerini şu ana başlıklar altında toplayabiliriz: (1) genel ve doğrudan nitelikteki yönetim-yürütme görevleri, (2) planlama görevleri, (3) bilim ve teknoloji alanındaki görevleri, (4) bağlı ekonomik birimlerin araç, gereç ve donatı ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin görevleri, (5) finansman ve kredi alanındaki görevleri, (6) personel ve ücretler konusundaki görevleri, (7) dış ekonomik ilişkiler kurma görevi. Bu görevleri kısaca görelim.

Genel ve doğrudan nitelikteki yürütme-yönetim görevleri arasında, kendi sektöründe, üretimi ve emek üretkenliğini artırmak, üretime en son bilimsel ve teknolojik gelişmeleri uygulamak, verimliliği azamîye çıkaracak şekilde ekonomik ve yönetsel teknikleri geliştirmek, emrindeki kadroları verimi azamîye çıkartacak şekilde değerlendirmek, kendine bağlı ekonomik birimlerin faaliyetlerini koordine etmek ve sektöründeki verimliliği artırmak için diğer bakanlıklarla sıkı işbirliği bağları kurmak, yönetim faaliyetinin demokratikleştirilmesi yönünde gerekli tedbirleri almak, sosyalist ekonomiyi ve sosyalist mülkiyeti giderek yaymak, en ileri tekniklerin uygulanmasını sağlamak için merkezde bir teknik kurul meydana getirmek vb. yer alır. **Planlama görevleri** arasında en belli başlıları, sektör planlarını düzenlemek, kendisi-

ne bağlı ekonomik birimlerdeki plan ve program uygulamalarını denetlemek, ekonominin gelişme çizgisini yakından izleyerek yatırım tercihleri konusunda üst kuruluşlara bilgi vermek, kendisine tahsis edilen tabiat ve işgücü kaynaklarının en verimli şekilde kullanılmasını sağlamak, kendi sektöründeki veri toplama ve kayıt tutma faaliyetini en bilimsel yollardan yürütmek, maliyet hesapları konusunda üst kurulları aydınlatmaktır. **Bilim ve teknoloji alanındaki görevlerin** başında bilimsel ve teknik araştırmaları geliştirmek, geliştirilen yeni tekniklerin üretim faaliyetine yansımasını hızlandırmak, üretim faaliyetinin teknik ve ekonomik seviyesini geliştirici çalışmalar yapmak ve yapılanlar konusunda üst kuruluşlara bilgi vermek, üretilen malların çeşit ve niteliğini geliştirmek, bilim ve teknoloji alanındaki dış gelişmeleri izlemek vb. gelir. **Araç ve gereç alımıyla kredi ve finansman alanlarındaki görevler** ise, yatırım projelerinin hazırlanmasını, ekonomik birimlerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasını, ekonomik birimlerin yatırım harcamalarının finansmanını, bağlı ekonomik birimlerin gelirlerinin ne şekilde tahsis edileceğinin tesbit edilmesini, araç ve gereç alımında bakanlıklar ve bağlı ekonomik birimler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesini, bağlı ekonomik birimlerin harcamalarına ve tüm olarak faaliyetlerine ilişkin dönem raporlarının incelenmesini kapsamaktadır. **Personel ve ücretler konusundaki görevler,** eldeki kadroların en yüksek verimi sağlayacak şekilde ekonomik birimlere dağıtılması, personelin yetişkinliğini artırıcı çalışmaların düzenlenmesi, çalışanları çevreleyen yaşama ve çalışma şartlarının geliştirilmesi, üretkenliği artırmaya yarayabilecek maddî ve manevî teşvik sistemlerinin uygulanması, çalışanların işletme yönetimine katılmalarının artan ölçüde sağlanmasıdır. **Yabancı ülkelerle ilişki kurma görevi,** üst kuruluşların belirlediği ilkeler çer-

çevesinde, başka sosyalist ülkelerle teknik ve bilimsel işbirliği ilişkilerine girilmesi şeklinde cisimleşmektedir.

Federatif cumhuriyet niteliğindeki sosyalist devletlerde, gerek bakanlar kurulunun ve gerekse bakanlıkların ek bir görevi belirmektedir: federasyon üyesi cumhuriyetlerin bakanlar kurulunu ve bakanlıklarını denetlemek. Devletin merkezî ya da federatif niteliğine bağlı olarak, merkezî bakanlıkların görev ve yetkileri artmakta ya da azalmaktadır. Gelgelelim, üretim araçlarının devlet mülkiyetinde bulunmasının mantıkî bir sonucu olarak, bazı ekonomik sektörlerin yönetilmesi yetkisinin münhasıran merkezde toplanması gerekmektedir. Bunları kısaca görelim.

Soru 66 : Ekonominin tekelden yönetilen sektörleri nelerdir?

Üretim araçlarının devlet mülkiyetinde bulunmasının en doğal bir sonucu ve bir yandan sosyalist ekonomiyi egemen kılmanın, diğer yandan da sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin alt evresinden üst evresine geçişin maddî ve teknik temelini atmanın ön-şartı olarak, kilit bazı ekonomik faaliyetlerin tekelden, tek merkezden yönetilmesi kaçınılmaz hale gelmektedir.

Sosyalist devlet örgütü içinde, bakanlıklar, ekonominin belirli sektörlerinden sorumlu oldukları ve bu sektörlere göre örgütlendikleri için, merkezden yönetilecek sektörlerin sıralanması, aynı zamanda, merkezî yönetim örgütünü oluşturan bakanlıkların sıralanması anlamına gelecektir. Marksist-leninist öğreti, hangi ekonomik faaliyetlerin merkezden yönetileceği konusunda hazır reçeteler getirmemektedir. Öngörülen, üretim güçlerinin gelişmesine bağlı olarak, bir yandan bu bakanlıkların sa-

yıca azalacağı, diğer yandan da kalanların yetkilerinin büyük ölçüde mahallî kuruluşlara giderek devredileceğidir. Burjuvazi tarafından yerine getirilemeyen tarihsel görevleri işçi sınıfı iktidarının üstlendiği ülkelerde, merkezin yetki alanına giren sektörler sayıca artmaktadır. Bu son noktayı, yani geri kapitalist ilişkileri, hareket noktası olarak alırsak, merkezî yönetim örgütüne bağlı bakanlıkların kalın çizgileriyle şunlar olacağını söyleyebiliriz: (1) İçişleri, Dışişleri, Savunma; (2) Maliye, İç Ticaret, Dış Ticaret; (3) kömür, petrol, metallurji, enerji, kimya, demir-çelik, üretim malları sanayileri; (4) taşın ve ulaşım, demiryolları, bayındırlık, inşaat; (5) tarım, (6) sağlık, kültür ve eğitim hizmetleri. **Tek merkezden yönetilmesi gereken bu ekonomik faaliyetler, üretim güçlerinin gelişmesine bağlı olarak sayıca azaltılabileceği gibi, toplumun maddî şartlarına göre birleştirilebilir ya da bölünebilirler.**

SOSYALİST DEVLETİN MAHALLÎ ORGANLARI

Soru 67 : Sosyalist devletin temel örgütlenme birimi nedir?

Marx, 18 Mart 1871 devrimine ilişkin olarak, «...**Komün, yalnızca şehir idaresini değil, o zamana kadar devlete ait bulunan bütün iktidar yetkilerini de devralmıştır**...» derken (**C. W. F.**, s. 406), tarihteki ilk proletarya diktatörlüğünün yetki alanını en kalın çizgileriyle belirlemiştir. Sosyalist devletin tabanını oluşturan temel ör-

gütlenme birimlerinden başlayarak merkezî devlet organlarına kadar uzanan bütün kademelerde, **aslolan**, işçi sınıfının iktidarının uygulanmasıdır.

Marksist-leninist öğretiye göre, her ülkenin proletaryası, **kendi** devrimci mücadelesi içinde, **kendi** toplumsal yapısına ve **kendisini çevreleyen** diğer maddî şartlara en uygun örgüt biçimlerini geliştirmektedir. Bir yandan Paris Komünü, öte yandan Sovyet uygulaması, araştırıcılara, proletarya diktatörlüğünün mahallî iktidar organları (yani temel örgütlenme birimleri) hakkında önemli ipuçları sağlamıştır. Bunların neler olduğunu kısaca görelim.

Temel birimin niteliği. Proletarya diktatörlüğünün temel örgütlenme birimi, yasama ve yürütme yetkilerini tek bir yönetsel kuruluşta birleştiren, üyeleri seçimle gelen ve seçimle yenilenen, işçi sınıfının siyasal ve ideolojik önderliği altında halk sınıflarının ya da onların temsilcilerinin yönetime katılmalarını sağlayan bir organ, sosyalist devlet iktidarının mahallî seviyedeki çekirdek örgütüdür.

Temel birimin amacı. Bu organın amaçları, kısaca, (1) işçi sınıfıyla köylü kitleleri arasında siyasal, yönetsel, ekonomik ve kültürel bağları kurmak ve güçlendirmek, (2) kitlelerin artan ölçüde yönetime katılmalarını sağlayarak yönetim faaliyetini demokratikleştirmek, (3) devlet makinesinin işleyişini basitleştirmek ve «masrafsız, ucuz yönetim» ilkesine gerçeklik vermek, (4) burjuva devlet makinesinden miras kalan bürokratik unsur ve uygulamaları tasfiye etmek, (5) tarihte, toplumun içinden çıkarak onun üstünde yer alan ve giderek ona yabancılaşan devlet makinesinin bu gidişini tersine çevirmek, onu kitlelere yaklaştırmak ve kitlelerle özdeşleştirmektir.

Temel birimin örgütlenme ilkesi. Temel birimin ör-

gütlenmesine yön veren ana ilke demokratik merkeziyetçiliktir. Demokratik merkeziyetçilik ilkesinin «demokratik» niteliği, hangi düzeyde olursa olsun, her organın seçimle kurulmasından, seçmenlere karşı doğrudan doğruya sorumlu olmasından ve kararlarını «tartışmada alabildiğine özgürlük, eylemde mutlak birlik» ilkesine uygun olarak almasından; buna karşılık, «merkeziyetçi» niteliği de, üst organların kararlarının alt organları bağlayıcı olmasından ve alt organ üyelerinin, eylemlerinden, yalnızca seçmenlere değil, aynı zamanda, üst organlara sorumlu tutulmalarından gelmektedir.

Temel birimde katılmanın sağlanması ve bürokrasi sorunu. Marksist teorinin bürokrasiyi tasfiye etmede öngördüğü başlıca yöntemler, daha önce de belirtildiği gibi, (1) yönetim, yürütme ve yasama görevlerini üstlenenlerin seçimle gelmeleri ve yetersiz görüldüklerinde her an geri alınabilmeleri, (2) «devlet görevlileri»ne ortalama bir işçinin aldığından fazla ücret verilmemesi, (3) devlet makinesinin işleyişinde, görevlerin dönmeli olarak alınması ve böylece, herkesin, belirli dönemlerde yönetim faaliyetine katılmasının sağlanmasıdır. Bunun dışında, bütün yurttaşların yönetime katılmaları için, şu belli başlı tedbirler öngörülmektedir: (1) yönetim-yürütme organının toplantılarının, temsilci olsun olmasın, herkese açık olması ve herkese, oy hakkı olmasa bile, söz hakkının tanınması; (2) toplantılarda görüşülecek konuların yazıyla ya da diğer kitle haberleşme araçlarıyla seçmenlere duyurulması ve böylece belirli bir ilginin uyandırılması; (3) temel organın işleyişine ya da onun yetki alanına giren faaliyet dallarındaki aksaklıklara ilişkin şikayetlerin duyurulmasını, ivedilikle görüşülmesini ve çözülmesini sağlayan bir mekanizmanın kurulması; (4) seçmenlerden gelecek yazılı ya da sözlü isteklerin öncelikle ele alınması vb. Böylece, bir yandan bürokratik

uygulamalar tasfiye edilirken, diğer yandan bürokrasinin tasfiye edilebilmesinin ön-şartı olan «yönetimin giderek demokratikleştirilmesi» sağlanmaktadır.

Temel birimin görev ve yetkileri. Sosyalist devlet örgütünün bir bakıma temeli olan mahallî örgütlenme biriminin görev ve yetkileri şunlardır: (1) kendi yetki alanına giren kuruluşların çalışmalarını şekillendirmek ve denetlemek, (2) kendi yetki alanına giren bölgede toplum ve devlet düzenini korumak, (3) yasalara uyulmasını sağlamak ve sosyalist toplum-devlet düzenini sarsıcı davranışlara karşı gerekli yaptırımları uygulayacak organları görevlendirmek, (4) kendi yetki alanındaki ekonomi, kültür ve eğitim faaliyetlerini örgütlemek, (5) mahallî bütçeyi hazırlamak, (6) yetki alanına giren bölgede, i. kültürel ve sosyo-ekonomik, ii. malî, iii. şehirsel, iv. genel sosyalist faaliyet planları hazırlamak, (7) üst organların karar ve direktiflerini uygulamak, (8) yetki alanına giren bölgedeki faaliyet hakkında, i. seçmenlere, ii. üst organlara sürekli rapor ve bilgi vermek, (9) yetki alanına giren bölgedeki ekonomik, sosyal, kültürel, eğitsel vb. kuruluşları ve bu kuruluşların faaliyetlerini düzenlemek, koordine etmek ve denetlemek, (10) bölgedeki nüfusu, ekilebilir toprakları, tarım ve/veya sanayi faaliyetinin nitelik ve niceliğini tesbit etmek ve bu konudaki verileri üst organlara iletmek, (11) tarım, sanayi ve ticaret faaliyetlerinde sosyalist mülkiyeti ve sosyalist ilişkileri giderek egemen kılmak, yaygınlaştırmak, (12) bölgede yaratılan ürün fazlasının, ulusal-ekonomik ve alt seviyedeki bölgesel planlar çerçevesinde, belirli alanlara yöneltilmesini sağlamak, (13) yiyecek maddeleri dağıtım mekanizmasını örgütlemek, (14) sanayi ve tarımın paralel gelişmesine katkıda bulunmayı kolaylaştıracak şekilde, mahallî organların sayılarını ve yetkilerini artırmak ya da azaltmak, (15) bir yandan alt kuruluşları denet-

lerken, diğer yandan gerek kendisi ve gerekse kendisine bağlı kuruluşlar üzerinde gerçek bir kitle kontrolu oluşturmak, (16) fabrika ve işletme düzeyinde, işçi kontroluna gerçeklik vermek, (17) işçi sınıfını ve işçi sınıfının müttefiklerini temsil eden sendika gibi, kooperatif gibi kitle örgütleriyle bir yandan işbirliği yaparken, diğer yandan onları denetlemek, (18) uygulama ve değerlendirme hazırlıklarını kendisine bağlı olarak yürütecek daimî encümenler ya da benzeri alt kurullar kurmak.

Temel birimin alt kurul ve encümenleri. Temel birimin çalışmalarını kolaylaştırması ve hızlandırması bakımından, temel birime doğrudan doğruya bağlı ve sorumlu bazı daimî organlara gerek vardır. Bunların sayıları, yetkileri ve ilgi alanları konusunda herhangi bir sınırlama getirmenin anlamsızlığı ve gereksizliği apaçık olmakla birlikte, belli başlılarının neler olduğunu görmekte de yarar vardır. Bu kurullar ya da daimî encümenler, genellikle, şu alanları kapsar: (1) güvenlik, (2) adalet, (3) eğitim, (4) haberleşme, (5) sosyal güvenlik, (6) maliye, (7) tarım, (8) sanayi, (9) genel kontrol, (10) yiyecek dağıtımı, (11) halk sağlığı, (12) kayıt ve veri toplama, (13) yönetime ilişkin genel sorunlar. Bu alanlardan sorumlu organlar, üst kuruluşların (temel örgütlenme birimi) büroları olarak işleyebilecekleri gibi, sorumlu daimî encümenler şeklinde de örgütlenebilirler.

SOSYALİST DEVLETİN YARGI ORGANLARI

Soru 68 : Sosyalist devlette yargı faaliyeti nasıl düzenlenir?

Marksist-leninist öğretiye göre, sosyalist devlet ikti-

darının uygulanmasında, eski düzenden kalma unsurların tasfiye edilmesinde, sosyalist toplum ve devlet düzeninin egemen kılınmasında vb., yargı organları, azımsanmayacak bir önem taşımaktadır. Marksist hukuk anlayışını daha önce özetlemiştik (bkz. **Soru 39**); burada, sosyalist devlet yapısı içinde, yargı faaliyetinin örgütlenmesine yön veren temel marksist ilkeler üzerinde duracağız.

1871 Komün denemesini değerlendiren Marx, «...**Bütün kamu görevlileri gibi... yargıçlar da, seçimli, sorumlu ve her an geri alınabilir olacaklardı...**» (**C.W.F.**, s. 406) diyor ve böylece, sosyalist uygulayıcılara, yargı faaliyetinin **sosyalist devlet** çatısı altında ne şekilde örgütleneceğinin **ilk ipucunu veriyordu**. Hareket noktası olarak bu ilkeyi **benimseyen sosyalist uygulamalar, yargı** faaliyetini, **devlet** örgütünün her kademesine bir de yargı organı **tekabül** edecek **şekilde** örgütlemişlerdir. Bunun anlamı açıktır: **her kademede görülen yasama, yürütme ve yönetim faaliyetleri, bir yandan sosyalist partinin ve öte yandan da yargı organlarının ikili kontrolu altında bulundurulmaktadır.** Yargı organları örgütünü ve yargı faaliyetini **şekillendiren** diğer ilkeleriyse, şöyle sıralayabiliriz: (1) **belirli** bir **yargı** organının yetki alanına giren yerlerde, **bütün yurttaşların**, adaletin uygulanmasına katılabilmesi, (2) **yargıçların**, sosyalist meşrûiyet sınırları içinde, **bağımsız** ve yalnızca uygulamakla yükümlü oldukları **kanunlara karşı** sorumlu olmaları, (3) duruşmaların **açık olması**, (4) soruşturmaların ve duruşmaların, tarafların **kendi** dillerinde yürütülmesi, (5) sanığın savunma **hakkının** hiçbir şekilde kısıtlanmaması.

Sosyalist toplum ve devlet düzeninde, yargı organlarının belli başlı görevleri, Vyshinsky'e göre (bkz. **L. S.S.**, s. 497-537), şunlardır: (1) sosyalist ekonomi düzenini, sosyalist mülkiyeti, sosyalist toplum ve devlet düze-

nini her türlü tehlike ve tehditten korumak, (2) yurttaşların kişisel, siyasal vb. hak ve özgürlüklerini korumak, (3) devlet kuruluşlarının, işletmelerin, kooperatiflerin ve benzeri kurumların hak ve çıkarlarını korumak, (4) sosyalist disiplin anlayışının yerleşmesine katkıda bulunmak.

Bu genel ilkeler ve görevler çerçevesinde, sosyalist devletin yargı organları yapısı, (1) yüksek mahkemeler, (2) halk mahkemeleri, (3) savcılık şeklinde örgütlenmektedir. Bu düzenlemeye göre, savcılığın görevi, sosyalist devlet adına **suçlama işini yürütmek**, yargı organlarının görevi de, adı üstünde, **yargılamaktır.**

Halk mahkemeleri, sosyalist ülkelerde, çoğunlukla temel örgütlenme birimi seviyesinde ve seçmenlerin doğrudan oylarıyla kurulur. Diğer devlet görevlerinin yerine getirilmesinde ve görevlilerin seçilmesinde gözetilen temel ilkeler, üyelerinde hukuk bilgisinden çok sosyalist bilincin arandığı bu kademede, aynen geçerlidir. Belirli süreler için seçilen bu mahkemeler, sosyalist toplum ve devlet düzenine karşı mahallî seviyede işlenen suçların yanısıra, kişilerin haklarını kısıtlayan ya da kaldıran durumları da yargılarlar. Halk mahkemelerinin kararlarına üst organlarda (yüksek mahkemelerde) itiraz edebilme hakkı, bazı sosyalist uygulamalarda tamnmakta, bazı uygulamalardaysa bu organların kararları kesin olmaktadır.

Yüksek mahkemeler, daha üst örgütlenme kademelerinde, doğrudan doğruya seçmenlerin değil, seçmenler tarafından seçilen temsilî meclis üyelerinin oylarıyla oluşur. Onların görevi, halk mahkemelerindeki uyuşmazlıkları, daha ağır nitelikteki suçları vb. yargılamaktır. Burada meslekten yargıçların görevlendirilmesine karşılık, duruşmalara, halk adına, müdahiller katılabilir.

SOSYALİST DEVLETTE YURTTAŞLARIN HAK VE ÖDEVLERİ

Soru 69: Sosyalist toplumda yurttaşın hak ve ödevleri nelerdir?

Lenin, sömürünün olduğu yerde eşitlikten söz edilemeyeceğini (S., s. 24), devletin varlığının kapitalizmi ve sömürüyü meşrûlaştırdığını (a.k., s. 4), devlet var oldukça özgürlüğün olamayacağı ve özgürlük olunca da devletin olmayacağını (S.R., s. 232) söylerken, burjuva devlet makinesinin kırılması ve sosyalist toplum düzeninin kurulması süreci içinde, emekçi halk kitlelerinin sosyalist demokrasiyi gerçekleştireceklerini ve ancak bu sürecin işlemeye başlamasından sonra «kâğıt üstündeki hak ve özgürlüklerin günlük yaşayışa yansıyacağını» öne sürmüştür. Marksist-leninist öğretiye göre, sosyalist devlet, toplumlar tarihinde, bir yandan azınlığı baskı altında tutarken, öte yandan çoğunluğun hak ve özgürlüklerini koruyup yaygınlaştıran ilk devlet biçimidir.

Bu noktadan hareketle, sosyalist ülkelerin anayasaları, emekçi halk kitlelerine, genel planda şu hak ve özgürlükleri tanımaktadır: (1) çalışma hakkı, (2) çalışmasının nitelik ve niceliğine göre gelir hakkı, (3) dinlenme hakkı, (4) yaşlılık ya da çalışamama halinde maddî güvenlik hakkı, (5) eğitim hakkı, (6) söz ve toplanma, gösteri ve yürüyüş hakkı, (7) örgütlenme hakkı, (8) sıhhî bakım hakkı, (9) cinsiyet, ırk, uyruk ve dil ayrımı gözetmeksizin eşitlik, (10) kişi ve konut dokunulmazlığı, (11) haberleşme hakkı, (11) inanç hakkı.

Yurttaşlara tanınan bu hak ve özgürlükler, bu hak ve özgürlüklere karşılık olarak yurttaşların üstlendiği

toplumsal ödevlerle kayıtlı ve sınırlıdır. Sosyalist devletlerin uygulamada yurttaşlarından talep ettiği ödevler genel olarak şu başlıklar altında toplanabilir: (1) sosyalist toplum ve devlet düzeninin kanun ve kurallarına uyma ödevi, (2) çalışma ödevi, (3) sosyalist mülkiyeti ve sosyalist ekonomiyi kurma, koruma, güçlendirme ve yayma ödevi, (4) askerlik ödevi.

ÖZET

Soru 70 : Sosyalist devletin genel görünüşü nedir?

Burjuva devlet makinesinin kırılması ve yerine proletarya diktatörlüğünün konmasıyla tarih sahnesine çıkan sosyalist devlet, marksist-leninist öğretiye göre, devlet olarak giriştiği ilk eyleminde, yani insanın insan tarafından sömürülmesine son vermek için üretim araçlarının mülkiyetini tekeline almasında, tarihsel (siyasal) niteliğini yitirmeye başlar. Yine marksist teoriye göre, sosyalist devlet, bu noktadan sonra, giderek kitlelerle özdeşleşen, bir yandan eski düzenin kahntılarını tasfiye ederken, öte yandan da sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin alt evresinden üst evresine geçişin maddî şartlarını oluşturan bir organ niteliğine bürünür.

Sosyalist devletin örgütlenmesine yön veren temel ilke demokratik merkeziyetçiliktir. Bu örgütlenme biçimi, bir yandan halk kitlelerinin isteklerini (iradesini) yansıtırken, öte yandan merkezî güdümlemeyi mümkün kılmaktadır. Sosyalist devlet iktidarının en yüksek merkezî organlarından taban düzeydeki örgüt birimlerine ka-

dar, her örgütlenme kademesinde, bu ilkenin egemen kılınması, yönetim sürecinin demokratikleştirilmesine katkıda bulunur.

Marksist-leninist öğretiye göre, işçi sınıfıyla onun siyasal ve/veya ideolojik önderliği altındaki halk sınıfları, iktidarlarını, (1) seçimle oluşan ve yenilenen, (2) bir yandan seçmenlere, öte yandan üst organlara sorumlu olan, (3) yönetim sürecinin demokratikleşmesini ve kitlelerin artan ölçüde yönetime katılmalarını sağlayacak şekilde örgütlenen, (4) sosyalist ekonomiyi ve sosyalist mülkiyeti mutlak egemen kılacak yönde işleyen, (5) işleyişlerini, «kuvvetler ayrılığı» ilkesine göre değil, birbirlerini tamamlayıcı bir sosyalist işbirliği içinde düzenleyen **yasama, yönetim-yürütme** ve yargı organları aracılığıyla uygular. Devlet iktidarının bütün organları, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak, sosyalist devlet iktidarının en yüksek merkezî organı olan temsilî meclise, yani yasama organına, bağlı ve sorumludurlar. Temsilî meclis, toplum ve devlet düzeninin her kesidini, kendisine bağlı ve sorumlu olarak işleyen daimî kurul ya da encümenler yoluyla planlar ve denetler.

Marksist-leninist öğretiye göre, sosyalist devlet düzeninin ayrılmaz bir parçası da sosyalist partidir. İşçi sınıfının en bilinçli unsurlarıyla işçi sınıfının müttefiklerinin «işçi sınıfı ideolojisi»ni benimsemiş unsurlarını bir araya getiren, bu unsurlar aracılığıyla toplum ve devlet yaşayışının her kesidini denetleyip güdümleyen sosyalist parti, bir benzetme yapmak gerekirse, devlet arabasının hem motoru ve hem de sürücüsüdür.

IV

SOSYALİST DEVLET İKTİDARININ ÖRGÜTLENMESİ: ÖRNEK OLAYLAR

DEVLET MAKİNESİNİN MOTORU VE MAKİNİSTİ OLARAK PARTİ: SOVYET DENEMESİ

Soru 71 : SSCB Komünist Partisi'nin sınıfsal görünüşü nedir?

Bugün Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) adını alan örgütün temeli, 1898 yılının Mart ayında, Minsk'te, Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin kurulmasıyla atılmıştır. Kuruluşunun ondokuzuncu yılında ve önemli yapı değişiklikleri geçirdikten sonra, dünya tarihinin ilk sosyalist devrimini gerçekleştiren bu örgüt, 1917 Ekim Devrimi'ni günümüze bağlayan dönem içinde, bir benzetme yapmak gerekirse, Sovyetler Birliği'ndeki **devlet makinesinin hem motoru ve hem de makinisti** olmuştur. SBKP bu güdümleme görevini nasıl yerine getirmiştir? Bu sorunun cevabını somut verilerle getirmezden önce, adı geçen örgütün, üye sayısı bakımından gelişmesini görelim:

Çizelge 1. SBKP'nın Üye Sayısındaki Artış (1918 - 1967)

Yıl	Üye Sayısı	Yıl	Üye Sayısı	Yıl	Üye Sayısı
1918	390.000	1936	2.076.842	1954	6.864.863
1921	732.521	1939	2.306.973	1957	7.494.573
1924	472.000	1942	3.063.876	1960	8.708.667
1927	1.212.505	1945	5.760.369	1963	10.387.196
1930	1.677.910	1948	6.390.281	1966	12.357.308
1933	3.555.338	1951	6.462.975	1967	12.684.133

KAYNAK: **Partiinaia zhizn'**, 1967, No. 19 (İngilizce çevirisi için bkz. **Soviet Law and Government**, Winter, 1967/68, VI/3, s. 4 - 5)

Üyelerin yanısıra aday üyeleri de kapsayan bu verilerden anlaşılabileceği gibi, Sovyetler Birliği Komünist Partisi, Ekim devrimini izleyen elli yıllık dönem içinde, üye sayısı bakımından, yüzde 3252'lik bir artış göstermiştir. Bu gelişmeye bağlı olarak, partinin sınıf yapısında da değişmeler olmuş mudur? Olmuşsa, bu değişmeler belirli bir eğilim göstermekte midir? Bir başka deyişle, bu değişmelerin önümüzdeki yıllarda da süreceğini gösteren belirtiler var mıdır? Aşağıdaki çizelge, sanırım, bu soruları cevaplamaya yetecektir:

Çizelge 2. SBKP'nin Sınıf Yapısında Değişmeler (%)

	Yıl	İşçi	Kollektif Köylü	Teknisyen Memur vb.
Parti Üyelerinin	1957	32.0	17.3	50.7
Sınıf Niteliği	1967	38.1	16.1	45.9
Aday Üyeliğe	1952 - 55	27.2	16.4	56.4
Alınanların	1956 - 61	40.6	19.4	40.0
Sınıf Niteliği	1962 - 66	47.6	14.0	38.4

KAYNAK: **Partiinaia zhizn'**, 1967, no. 19 (İngilizce çevirisi için bkz. **a.k.**, s. 7 - 8)

Bu çizelgeden de görülebileceği gibi, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne üye bulunan işçilerin toplam üye sayısına oranı giderek artmaktadır. Çizelgenin ikinci kısmı, aday üyelerin seçiminde, sınıf kökenlerine özel bir dikkat gösterildiğini ve işçi üye oranındaki artış eğilimini sürdürecek şekilde eleme yapıldığını ortaya koymaktadır.

Soru 72 : İktidarın uygulanmasında partinin güdüm ve kontrolu nasıl gerçekleştirilmektedir?

Marksist-leninist öğretiye göre, proletarya diktatörlüğünün özü, işçi sınıfı partisinin yönetimi altında, işçi sınıfının siyasal ve ideolojik hegemonyasıdır. İşçi sınıfı, bu hegemonyasını, devlet örgütünün her kademesinde ve bütün organlarında görev alan üyeleri yoluyla kurmaktadır. Stalin'e atıfla daha önce de açıklandığı gibi, sosyalist devlet örgütünün hiçbir organı, sosyalist partinin o yönde bağlayıcı kararları ya da yol göstericiliği olmadan, önemli eylemlere girişemez. Sosyalist devlet örgütü çerçevesinde parti güdümünün nasıl gerçekleştiğini «Sovyet» denemesinin sağladığı örneklerle görebiliriz.

«Meclis» ya da «Şûra» anlamına gelen, 1905-1907 ve Şubat 1917 burjuva-demokratik devrimleri sırasında tarih sahnesine çıkan ve 1917 Ekim Devrimi'nin sonrasında sosyalist devlet iktidarının temel örgütlenme birimi haline gelen sovyetler, bir yandan kitlelerin yönetim faaliyetine artan ölçüde katılmalarını sağlamayı amaçlarken, öte yandan ve en önemlisi, sosyalist partinin güdümleyiciliğini günlük yaşayışa yansıtmaktadır.

1961 yılı Mart'ında, Sovyetler Birliği çapında, 49,858 sovyetin üye seçimleri yapılmış ve sosyalist devlet iktidarının bu organlarında toplam 1,822,049 kişi görev al-

mıştır. Seçilenlerin 347,101'i yönetim - yürütme kurulu üyeliklerine, bunların arasından 49,824'ü yönetim-yürütme kurulu başkanlıklarına ve 49,814'ü de yönetim-yürütme kurulu sekreterliklerine getirilmişlerdir. 1961 yılında, aday üyelerle birlikte, 9,275,826 üyesi olan SBKP'nin üyelerinin yüzde 8,9'u adı geçen temsilî organlara girmiştir. Aşağıdaki çizelge, temel örgütlenme birimleri üzerinde, sosyalist parti kontrolunun nasıl gerçekleştiğini göstermektedir:

Çizelge 3. Sovyetlerde Partili - Partisiz Durumu (1961) (%)

	Sovyet Üyeliği	Yönetim K. Üyeliği	Başkan	Sekreter
Toplam Üye	100.0	100.0	100.0	100.0
Partili Üye	45.4	72.7	90.7	37.8
Partisiz Üye	54.6	27.3	9.3	62.2

KAYNAK: **Sovety Deputatov trudiashchikhsia**, 1963, no. 2 (İngilizce çevirisi için bkz. **Soviet Law and Government**, Summer 1963, C. II/1, s. 6-7)

1963 yılı Mart'ında yapılan seçimlerle sovyet üyelikleri yenilenmiş fakat partili-partisiz üye dengesinde önemsenebilecek bir değişiklik olmamıştır. Şöyle ki, 47,225 sovyete 1,958,565 kişi seçilmiş, partililer üyeliklerin yüzde 45,3'ünü, partisizler de yüzde 54,7'sini almışlardır. Bu verilerden kolaylıkla görülebileceği gibi, sosyalist partinin üyeleri, yani işçi sınıfının ve onun müttefiklerinin en bilinçli ve önde unsurları, sovyetlerin genel kurullarında azınlıkta kalmakla birlikte, karar verme organlarında mutlak egemendirler. Yönetim-yürütme kurulları sekreterliklerinin büyük kısmının partisiz üyeler tarafından doldurulması, sekreterliğe seçilenlerin, bu görev kademesinde, bilinçlendirildiklerini ve parti üyeliğine hazır-

landıklarını göstermektedir. Sovyetlerin yönetim-yürütme kurulu başkanlıklarına, yani kilit noktalara, partisiz bir kişinin getirilmesiyse, istisna denecek kadar seyrek raslanan bir olaydır.

Soru 73: Sovyetlerin sınıf yapısı ve özellikleri nelerdir?

Sosyalist devlet iktidarının mahallî organları niteliğini taşıyan Sovyetler, bu mahallî nitelikleri yüzünden, sınıf yapısı olarak, bulundukları bölgenin egemen ekonomik faaliyetini yansıtmaktadırlar. Örnekse, Leningrad gibi sanayi bölgelerinde sovyet üyeliklerinin büyük çoğunluğunun işçiler tarafından doldurulmasına karşılık, tarım bölgelerinde, kooperatif ya da kollektif çiftlik üyesi köylüler çoğunluktadır. 1961 sovyet seçimlerinin ülke çapındaki sonuçlarına göre, 49,858 sovyete seçilen 1,822,049 kişinin **yüzde 23,8'i işçi, yüzde 38'i köylü ve yüzde 38,2'si teknisyen, memur vb. dir.**

Sosyalist devlet iktidarının uygulanmasında göze çarpan bir diğer ilginç husus, kadın katılışının yüksekliğidir. Aşağıdaki çizelge, bu gözlemi somutlaştırmaktadır:

Çizelge 4. Sovyetlerde Kadın-Erkek Üye Oranı (1961)

	Sovyet Üyeliği	Yönetim K. Üyeliği	Başkan	Sekreter
Toplam Üye	%100.0	%100.0	%100.0	%100.0
Erkek Üye	59.3	75.6	84.6	41.3
Kadın Üye	40.7	24.4	15.4	58.7

KAYNAK: **Sovety Deputatov trudiashchikhsia**, 1963, no. 2 (İngilizce çevirisi için bkz. **a.k.**, s. 6-7).

1963 yılında yenilenen sovyet seçimlerinde, kadın üyelerin oranı yüzde 41,6'ya çıkmakla birlikte, değişmenin önemli olduğu ya da belirli bir eğilimi yansıttığı söylenemez.

Sovyet uygulaması, yönetimle öğrenim seviyesinin sıkı sıkıya bağlı olduğu, yönetme yetilerinin ancak yüksek öğrenim görmüş kişilerde bulunacağı vb. doğrultusundaki görüşleri reddeden sonuçlar vermiştir. Şöyle ki, sovyet üyelerinin yüzde 12,8'i yüksek, yüzde 26,7'si orta ve yüzde 31,0'i de ilk öğrenim görmüş, yüzde 29,5'i orta öğrenimlerini yarıda bırakmışlardır. Karar verme organlarında yüksek öğrenim görmüşlerin oranı artmamakta, aksine azalmaktadır. Örnekse, yönetim kurulu üyelerinin yüzde 17,8'i yüksek öğrenimli, yüzde 35,0'i orta öğrenimli, yüzde 31,3'ü bitmemiş orta öğrenimli, yüzde 15,9'u ilk öğrenimli; yönetim-yürütme kurulu başkanlarının yüzde 9,2'si yüksek öğrenimli, yüzde 30,9'u orta öğrenimli, yüzde 42,6'sı bitmemiş-orta öğrenimli, yüzde 17,3'ü ilk öğrenimli; yönetim-yürütme kurulu sekreterlerinin yüzde 2,6'sı yüksek öğrenimli, yüzde 38,9'u orta öğrenimli, yüzde 52,5'i bitmemiş-orta öğrenimli, yüzde 6,0'sı ilk öğrenimlidir.

Soru 74 : Sovyetler kitlelerin yönetime artan ölçüde katılmasını sağlamış mıdır?

Sosyalist devletin tabanını oluşturan bütün temel örgütlenme birimleri gibi, sovyetlerin de amacı, marksist teoriye göre toplumun içinden çıkıp toplumun üstünde yer alan ve giderek topluma yabancılaşan devlet makinesinin bu gidişini tersine çevirmek, son tahlilde devlet makinesini emekçi halk kitleleriyle özdeşleştirmektir. Lenin, herkesin yönetmeye alışkın ve yatkın ol-

duğu bir toplumda, yönetilme gereğinin ortadan kalkacağını söylerken, sosyalist uygulayıcılara şu yolu göstermiştir: **iktidar uygulamalarının ve yönetim sürecinin demokratikleştirilebilmesi için, kitlelerin yönetim faaliyetine artan ölçüde katılmasının sağlanması zorunludur.** Bu amaca uygun hareket edilip edilmediğinin bir önemli kıstası, kuşkusuz, yönetim görevi alanların sürekli olarak yenilenmesidir.

1961 yılı Mart'ında yapılan sovyet seçimlerinde, üyeliklere getirilen 1,822,049 kişinin 892,627'si bu görevlere ilk defa seçilmiş, bir başka deyişle yönetim kadroları yüzde 49,0 oranında yenilenmiştir. 1963 yılı Mart'ında yapılan sovyet seçimlerindeyse, seçilen 1,958,565 üyenin 1,137,700'ü (yüzde 58,1) yeni üyedir. Bu durumda, yönetim kadrolarının yenilenmesi oranı, yani yeni üyelerin toplam üye sayısına oranı, önemli sayılabilecek bir artış göstermiştir. **Kadroların tümünü bir seçimden diğerine yenilemek, hayalci ve her şeyden önce devlet iktidarının uygulanmasını aksatıcı niteliktedir.** Bu nedenle, eski kadroların bir kısmının, (1) yeni kadroları eğitmek ve bilinçlendirmek, (2) yeni kadrolar yönetim görevlerini üstlenecek yetişkinliğe gelinceye kadar devlet iktidarının uygulanmasını aksatmamak için görev başında kalması kaçınılmaz olmaktadır. Yönetim-yürütme kurulu üyelikleriyle başkanlık ve sekreterliklerin hangi oranlarda yenilendiği hakkında, elimizde istatistik veriler yoktur. Çözümlemelerimiz, bu nedenle, yeterince derinlemesine ve açıklayıcı olmamak durumundadır.

Soru 75 : Sovyetlerde demokratik merkeziyetçilik uygulaması nasıl örgütlenir?

Daha önce de belirttiğimiz gibi, marksist-leninist öğ-

retiye göre, demokratik merkeziyetçilik ilkesinin en önemli göstergesi **ikili-kontrol**, yani belirli kademelerdeki organların, (1) **kendilerini seçenlere**, (2) **üst organlara** sorumlu olmaları ve onlarca sürekli kontrol altında tutulmalarıdır. Seçilmiş organların, bir yandan kendilerini seçenlere karşı sorumlu olmaları, diğer yandan da üst organlarca denetlenebilmelerinin bugüne kadar sınanmış en etkili yolu **sürekli rapor verme** uygulamasıdır. Bu açıdan bakıldığında, sovyet denemesi, demokratik merkeziyetçilik ilkesine ne ölçüde gerçeklik vermektedir? Aşağıdaki istatistik veriler bu noktaya ışık tutmaktadır:

- 1961 seçimlerinde, Sovyet üyeliğine seçilen 1.822.049 temsilciden 1.454.992'si, yani yüzde 80,8'i, temsilcilikleri sırasında yaptıkları işler hakkında, seçmenlerine rapor vermişlerdir.
- 49.858 temel örgütlenme biriminde, birim başına beş tane olmak üzere, 243.953 daimî encümen kurulmuş ve bu encümenlerde 1.394.920 temsilci görev almıştır. Böylece, üyelerin yaklaşık yüzde 80'i, toplantılara katılmanın ötesinde, doğrudan yönetim görevi de almaktadırlar.
- Kurulan 243.953 daimî encümen, görev süreleri içinde, temel örgütlenme biriminin genel kuruluna 498.686 rapor (encümen başına ortalama iki rapor) sunmuşlardır.

SANAYİ SEKTÖRÜNDE YÖNETİMİN ÖRGÜTLENMESİ

Soru 76 : Sanayinin örgütlenmesine yön veren temel ilkeler nelerdir?

Marksist-leninist öğretiye göre, sosyalist devletin ilk

görevi, burjuvazinin elindeki üretim araçlarının devletleştirilmesi, yani kapitalist özel mülkiyete son verilerek burjuvazinin müksüzleştirilmesi ve böylece insanın insan tarafından sömürülmesini tarih sahnesinden kaldıracak bir gelişme çizgisine girilmesidir. Burada sözü edilen devletleştirmenin, hiç değilse başlangıçta, en büyük sanayiciden en küçük üreticiye kadar herkesi kapsamayacağı ve ancak kademeli bir şekilde gerçekleştirileceği açıktır. Üretim güçlerinin yeterince gelişkin olmadığı, taşın ve haberleşme şebekesinin merkezî kontrolu çok basit bir işlem haline getirecek kadar yoğunlaşmadığı durumlarda, irili ufaklı bütün üretim araçlarının devletleştirilmesi ve bunların tek bir merkezden yönetilip tahsis edilmesi, uygulama geçerliği olan bir yol değlidir. Sosyalist devletin ilk eylemi, büyük burjuvazinin elindeki kilit sanayi dallarının (madencilik, elektro-teknik, maden işleme, demir-çelik, kimya, taşın, inşaat, savaş donatım gibi) devletleştirilmesidir. O halde, sanayi sektörünün devlet tekelleri halinde örgütlenmesi sırasında, sosyalist uygulayıcıların gözettikleri **birinci ilke,** devletleştirmenin, büyük burjuvazinin elindeki üretim araçlarından başlaması ve ülkenin somut şartlarını hesaba katarak kademeli bir şekilde yaygmlaştırılmasıdır.

İkinci ilke, (1) sınırlı kaynakların en yüksek verimi sağlayacak şekilde değerlendirilmesi ve tahsis edilebilmesi, (2) üretim faaliyetinin bütünüyle makineleştirilmesi, (3) üretim güçlerinin gelişmesini kısıtlayan bütün engellerin yok edilmesi için, ülkedeki ekonomik faaliyetin tümünün, sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin maddî ve teknik temelini atma doğrultusunda, kapsayıcı, bağlayıcı, emredici ve merkezî bir genel ekonomik plan çerçevesinde koordine edilmesidir. Ekonomik faaliyetin planlı olması şeklinde özetleyebileceğimiz bu ilke, sosyalist uy-

gulayıcıları, planlamadan ayrı düşünülemeyecek bir diğer ilkeye götürmektedir.

Üçüncü ilke, planlama faaliyetinin yapılabilmesi ve etkin bir şekilde yürütülebilmesi için, neyin, nerede, ne miktarda üretildiğinin bilinmesi ve ülke kaynaklarının kesin bir dökümünün yapılmasıdır. Bir başka deyişle, sosyalist ekonominin en önemli unsurlarından biri, kayıtları tutan, sayımları yapan, verileri toplayan ve ekonomik faaliyetin plana uygunluğunu denetleyen merkezî ve ona bağlı mahallî kontrol organlarıdır.

Dördüncü ilke, üretim faaliyeti üzerinde işçi kontrolüdür. İşçi kontrolu ve işçi kontroluna gerçeklik veren «işçi kurulları», işçilerin, işletme yönetimine artan ölçüde katılmalarını ve işletmenin işleyişini sürekli olarak denetleyebilmelerini sağlayan bir mekanizmadır. Marksist-leninist öğretiye göre, genel yönetimin bir parçası olan fabrika yönetiminin, katılmayı artıran bir şekilde örgütlenmesi zorunluluk haline gelmektedir.

Soru 77 : Sanayi sektöründe sosyalist örgütlenmeyi zorlaştıran etkenler nelerdir?

Sanayi sektörünün sosyalist ilişkiler çerçevesinde örgütlenmesini, yani sosyalist devlet tekellerinin giderek sanayi sektörüne egemen olmasını güçleştiren etkenleri, genel olarak, sosyalist uygulayıcılar, şu başlıklar altında toplamaktadırlar: (1) küçük üretici sorunu, (2) kadro sorunu, (3) devletleştirmenin sınıf muhtevası sorunu, (4) üretim güçlerinin gelişkinliği sorunu. Bu olumsuz (ya da somut şartlara göre olumlu) etkenleri ve bunlara ilişkin olarak sosyalist uygulayıcıların öngördükleri giderilme yollarına bakalım.

Küçük Üretici Sorunu. Küçük çapta yaygın üretim-

den büyük çapta yoğun üretime geçilmesiyle birlikte giderek ortadan kalkan bu sorun, özellikle üretim güçlerinin gelişkinlik seviyesi bakımından geri kapitalist ülkelerde, sanayi üretiminin sosyalist ilişkiler çerçevesinde örgütlenmesini güçleştirmektedir. **Her şeyden önce, küçük üreticilik, kapitalizmin ve dolayısıyle burjuvazinin günü birlik üredikleri bir vasattır.** İkincisi, son derece dağınık ve örgütlenmemiş olan bu küçük üreticiliği devletleştirmek ya da küçük üreticileri devletin sanayi örgütüne sokmak, mümkün olmadığı gibi, sosyalist toplum düzenini kurmanın ilk evrelerinde ivedilikle çözülmesi gereken bir sorun da değildir. Üçüncü etken, öznel (sübjektif) bir etkendir. Her küçük üretici, işletmesini genişletmek ve sonunda büyük bir kapitalist işletmeci olmak özlemi içindedir. Oysa, üretim faaliyetinin büyük çapta yoğun üretime yöneldiği günümüzde, böylesine bir özlemin gerçekleşmesine kapitalist düzen çerçevesinde bile imkân yoktur. Bu nedenle, gelişme imkânı zaten olmayan, sanayinin büyük çapta üretim temellerine oturtulmasıyla birlikte mülksüzleşen bu kitleleri zamansız olarak mülksüzleştirmek, onları, ister istemez, önemli bir direnişin çekirdeği haline getirebilecektir. Dördüncüsü, tarım sektöründeki küçük işletmeciliği incelerken göreceğimiz gibi, sosyalist devletin, uzun süre, iki çatışık temel (bir yandan kapitalist unsurları tasfiye eden büyük sosyalist sanayiler ve diğer yandan kapitalist unsurları üreten küçük özel işletmecilik) üzerinde yaşayamayacağıdır. Bütün bu etkenlerin sıralanmasından çıkarılan sonuç, sanayi sektörünün örgütlenmesine ilişkin olarak sosyalist devlete düşen temel ödevin, bütün üretim araçlarının mülkiyetini tezelden devlet tekeline almak değil, bir yandan büyük burjuvaziyi mülksüzleştirirken, öte yandan küçük üreticileri önce tarafsızlaştırmak ve sonra da sosyalist devlet örgütüne bağlamak olduğudur. Bu hedefi gerçek-

leştirmenin, sosyalist uygulamalar sonucu beliren, belli başlı yollarını şöylece özetleyebiliriz: (1) küçük işletmeleri ve ev sanayilerini ulusal ekonominin «yakıt ve ham madde tüketim planı»na dahil etmek ve böylece sosyalist devlete bağımlı duruma getirmek, (2) küçük üreticilere, devlet adına malî yardımda bulunmak, kredi vermek vb., (3) sanayiyi tamamlayıcı nitelikteki küçük üreticilik faaliyetleriyle, devlet alım merkezleri aracılığıyla, bağlantı kurmak, (4) devletten görülecek her türlü yardımı, küçük üreticilerin üst kuruluşlarda örgütlenmeleri ya da kısaca örgütlenmeleri şartına bağlamak.

Kadro Sorunu. Büyük çapta üretimin örgütlenmesi, en yeni tekniklerin üretime uygulanabilmesi, yeni tekniklerin geliştirilmesine imkân verecek şekilde bilimsel araştırmaların yapılabilmesi için, devletin ve dolayısıyle devlet tekellerinin emrinde çok sayıda yetişkin uzmanın, teknisyenin, bilim adamının vb. bulunması gerekmektedir. Kısacası, kadroların ortaya çıkarılması ve yetiştirilmesi, sosyalist devletin en önemli sorunlarından biri olarak belirmektedir. Kadroların bir çırpıda oluşmayacağı, işçi sınıfının ideolojisini benimsemiş ya da işçi sınıfının devletine kayıtsız şartsız hizmet eden teknisyen kadrolarının zamanla belireceği ve işçi sınıfının saflarından çıkan kişilerin yine zaman içinde sanayi yönetimine tam yetkiyle el koyup yön verebileceği düşünülürse, sosyalist devrimin gerçekleşmesinden yeni kadroların oluşmasına kadar geçen sürede «işlerin nasıl yürüyeceği» sorunu önem kazanmaktadır. Tarihteki sosyalist uygulamalar, bu sorunu çözmek için, bir yandan yetiştirici-eğitici teknik personel ithaline, öte yandan da burjuva-eğilimli uzmanlar da dahil herkesten yararlanmaya yönelmişlerdir. Bu son grubun, yani sosyalist devrim öncesinde burjuvaziye hizmet etmiş olan kişilerin, fırsat bulduklarında, işleri aksatmaya çalıştıkları görülmüştür. Ne var ki, kapitalist bir top-

lumda işçilerin bütün bu becerileri ve yetileri kazanmış olabilecekleri düşünülemeyeceği için, siyasal eğilimleri ne olursa olsun, eldeki bütün teknisyenlerden yararlanılması yoluna gidilmiştir. Buradaki en önemli sorun, bir yandan burjuva teknisyenlerinden en geniş ölçüde yararlanmak, öte yandan da, onları, hiç gevşemeyen sürekli bir kontrol altında tutmaktır.

Devletleştirmenin Sınıf Muhtevası Sorunu. Devletleştirme, kelimenin en genel anlamıyla, belirli bir sektörün ya da ekonomik birimin devlet tekeli haline getirilmesidir. Gelgelelim, marksist-leninist öğretiye göre, devletleştirme eylemini, o eyleme girişen devletin sınıf muhtevasından ayrı düşünmek mümkün değildir. Örnekse, tekelci devlet kapitalizmi evresinde, burjuva devletinin giriştiği bir devletleştirme çabası, ekonominin bu egemen sınıfının (burjuvazinin) mülksüzleştirilmesini ve giderek sömürünün yok edilmesini hedef almaz; burada sözkonusu olan, burjuvazinin, sömürme yol ve araçlarını değiştirmiş olmasıdır. Böylesine bir devletleştirme, «sosyalist devletleştirme»den farklıdır. Sosyalist devlet, burjuvazinin mülksüzleştirilmesi anlamına gelen bir devletleştirmeye, sömürmenin yok edilmesine yönelmektedir; Bukharin'in benzetmesiyle, «...**Bir adam nasıl kendi sırtına tırmanamazsa, aynı şekilde, işçi sınıfının devleti de işçi sınıfını sömüremez; çünkü bu devlet, işçi sınıfının örgütlenmiş halinden gayrısı değildir**...» (**ABC**, s. 312). Bu ayrımı kesinkes yapmanın önemi, yaygın sayılabilecek bir devlet sektörünün burjuvaziden devralındığı durumlarda özellikle ortaya çıkmaktadır. Burjuvazinin sömürü mekanizmasına göre ayarlanmış bir devlet sektörünün olduğu gibi devralınıp işletilemeyeceği açıktır. Böylesine durumlarda sosyalist uygulayıcıların yaptıkları iş, başta işçi kontrolunun sağlanması olmak üzere, o devlet sektö-

rünün sosyalist devlet anlayışına uygun olarak yeniden örgütlenmesidir.

Üretim Güçlerinin Gelişkinliği Sorunu. Sosyalist devrimler tarihi göstermiştir ki, devrim, önce, en gelişkin kapitalist ülkelerde değil, kapitalist ülkeler zincirinin en güçsüz ve geri halkalarında meydana gelmektedir. Bu nedenle, sosyalist devrimi izleyen ilk eylemlere damgasını vuran çaba, sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin alt evresinden üst evresine geçişin maddî ve teknik temellerini atmak değil, sosyalizme geçişin nesnel şartlarını oluşturmaktır. Burjuvazinin tarihsel görevlerini de üstlenen sosyalist devlet, küçük çapta emek-yoğun üretimden büyük çapta makineleşmiş üretime geçmek, üretim araçlarını merkezîleştirmek vb. gibi sayısız sorunla karşılaşmaktadır. Sosyalist uygulayıcıların bu sorunları çözmede izledikleri yol, bağlayıcı merkezî ekonomik planlar çerçevesinde, yapılması gereken işlerin bir öncelik sırasına konması ve geçiş döneminin sarsıntılarının asgarîye indirilmesidir.

Soru 78 : Sosyalist ekonomilerde sanayinin örgüt yapısı nedir?

Sanayi örgütünü devletleştirmenin, yani merkezî devlet örgütüne dahil etmenin, temel amaçları, (1) bütün üretim faaliyetlerinin birleştirilmesi ve koordine edilebilmesi, (2) kaynakların en rasyonel bir şekilde değerlendirilebilmesi, (3) üretimin merkezileştirilmesi ve daha etkin bir şekilde örgütlenebilmesi, (4) ekonomik yönetim mekanizmasının plan kapsamına alınarak geliştirilmesidir. Devletleştirilmiş sanayi örgütünün yapısını şekillendiren düşünceler, bu durumda, bir yandan üretim faaliyetinin tek merkezden yönetilmesi ve diğer yandan da

çok sayıda yetki-sorumluluk bağlantılarıyla kontrol altında tutulması olmaktadır.

Herhangi bir sanayi kolunun faaliyetinden, sanayi kolu (ya da sektörü) esasına göre örgütlenmiş olan bakanlıklar sorumludur. Örnekse, ülke çapındaki petrol arama, çıkarma ve işleme faaliyetlerinin sorumlusu münhasıran Petrol Bakanlığı'dır. Bakanlık, sorumlusu olduğu üretim kolundaki faaliyetleri, her yönetsel kademedeki alt kuruluşları aracılığıyla yürütür ve denetler (bakanlıkların görevleri için bkz. **SORU 65**). Bakanlıktan başlayan ekonomik yönetim hiyerarşisinin son kademesi, yani sanayi sektörünün temel yönetim birimi, sanayi işletmesidir. Hazırlanmış ve onaylanmış olan planların uygulanması, uygulamaların kontrol edilmesi ve değerlendirilmesi, bu nedenle, son derece basit bir sorumluluk ilişkisi olarak belirmektedir. Her yönetsel kademe, kendi yönetim bölgesindeki sanayi kuruluşlarının faaliyetlerinin koordine ve kontrol edilmesinden, bir üst yönetsel kademeye sorumludur.

Merkezî iktidarın bir organı olarak bakanlık, sektöründeki faaliyetlerden, (1) üyesi bulunduğu bakanlar kuruluna ve ona bağlı olarak faaliyet gösteren yüksek planlama örgütüne, (2) kendisini seçen temsilî meclise ve meclisin daimî encümeni olarak işgören yüksek ekonomik kurula sorumludur. Çeşitli bakanlıkların sağladığı verilerle genel plan hedeflerini belirleyen **ekonomik kurul**, hedeflerin sektörlere göre dökümünü ve bu hedefleri gerçekleştirecek şekilde kaynakların tahsisini yapan **planlama örgütü**, kaynakları yönetsel kademelere ya da doğrudan doğruya temel üretim birimlerine (işletmelere) dağıtan **merkezî bakanlık**, çeşitli bakanlıkların (dolayısıyle sektörlerin) uygulamalarını kontrol ve koordine eden **bakanlar kurulu**, böylece, devletleştirilmiş sanayi örgütünün sorumlu üst kuruluşları olarak belirmektedirler.

Bundan önceki bölümlerde tanımlanan **ikili kontrol** mekanizması (partinin kontrolu kaçınılmaz olarak bulunduğu için, burada, yalnızca biçimsel kontrol mekanizmasının unsurlarından söz edilmektedir) sanayi örgütü için de aynen geçerlidir. Bir başka deyişle, herhangi bir sanayi işletmesi, bir yandan yönetim hiyerarşisi içindeki üst kuruluşlara, öte yandan da bulunduğu bölgenin temsilî meclisine ve onun ilgili daimî encümenine sorumludur. Mahallî düzeydeki temsilî organlar da, kendi hiyerarşileri içinde, yüksek temsilî meclise ve onun yüksek ekonomik kuruluna bağlanmaktadırlar. Böylece, iki ayrı yönetim hiyerarşisi içinde kayıt ve kontrol faaliyeti sürdürülmekte, «kapalı devre» olarak niteleyebileceğimiz mekanizmanın en önemli organı, bütün kanalların birleşme merkezi olan **yüksek ekonomik kurul** olarak belirmektedir.

Soru 79 : Devlet sanayi işletmesi nedir?

Devletleştirilmiş sanayi örgütünün temel birimi «**devlet sanayi işletmesi**»dir. Devlete ait bulunan, devletleştirilmiş üretim araçlarını yönetmenin en etkili yolu olarak geliştirilen ve maddî değer yaratmak amacıyla kurulan bu kamu tüzel kişilerinin görevlerini yerine getirebilmeleri için, devlet, kendilerine, tasarrufunda bulunan bütün gerekli üretim güçlerini tahsis eder. Faaliyetlerinden üst kuruluşlara sorumlu olan bu üretim birimleri, ulusal ekonomik planlara gerçeklik veren uygulayıcı-yatırımcı organlardır.

Devlet sanayi işletmelerinin girişikleri, (1) üretim, (2) dağıtım ve (3) eşdüzeydeki diğer kuruluşlarla işbirliği faaliyetleri sonucunda, önce bu kuruluşların kendi içinde, sonra bu kuruluşlarla diğer kuruluşlar arasında

ve nihayet bu kuruluşların tümüyle toplum arasında sosyalist üretim ilişkileri oluşur. Devlet sanayi işletmelerinin tasarrufuna verilen üretim araçları, o işletmede çalışanların değil, devletin, yani marksist teoriye göre o toplumun egemen sınıf olarak örgütlenmiş işçi sınıfının mülkiyetindedir. Devlet sanayi işletmesi, (1) kendi içinde, çalışanların bireysel çabalarını rasyonel bir şekilde örgütleyip belirli hedeflere yönelten bağımsız bir varlık, (2) dışa dönük niteliğiyle, ülke çapındaki sanayi örgütünün ayrılmaz, bağımlı bir parçasıdır.

Büyük çapta her örgütte olduğu gibi, devlet sanayi işletmelerinde de, doğrudan doğruya maddî değer yaratmayan fakat maddî değer yaratanların çabalarını koordine eden, yöneten ve yönelten, böylece sosyal işbölümü çerçevesinde, üretim sürecindeki yerini alan kişilere, kısacası yöneticilere, ihtiyaç vardır. Somutlaştırırsak, yöneticinin görevi, üretimin niceliğini, niteliğini, çeşitliliğini, biçimini vb. belirleyen üretim plan ve programlarının uygulanmasını sağlamak, bunu sağlarken de o işletmeye tahsis edilmiş kaynakların kullanımında asgarî tasarrufu gözetmektir.

Özetlersek, devlet sanayi işletmeleri, devletin mülkiyetinde bulunan üretim araçlarını yönetmenin en etkili örgüt biçimi olarak geliştirilmiş, bir yandan ekonomik planları devlet adına uygulayan temel üretim birimleri, öte yandan da özgül sorumlulukları ve hedefleri bulunan kamu tüzel kişileri olarak belirmişlerdir. Aynı anda hem bir kamu tüzel kişisi ve hem de devlet örgütünün parçası olmasından doğan bu ikili niteliği, devlet sanayi işletmelerinin, işletmenin bireysel çıkarları ötesinde, ulusal ekonominin çıkarlarını sürekli olarak gözetmesini ve bu gözetmenin yapıldığının ulusal ekonomik planlarca kontrol edilmesini zorunlu kılmaktadır. Devlet sanayi iş-

letmelerinin örgüt yapıları, bu durumu olanca açıklığıyla yansıtmaktadır.

Soru 80 : Devlet sanayi işletmelerinin örgüt yapısı nedir?

Devlet sanayi işletmeleri, üretim kolunun özelliklerinden doğabilecek bazı ufak tefek farklılıklara rağmen, gerek örgütlenme ilkeleri ve gerekse örgüt yapısı bakımından, büyük ölçüde birörneklik göstermektedirler.

Maddî değer yaratmayan fakat maddî değer yaratanların faaliyetini genel hedeflere uygun olarak yönlendirdiği için üretim sürecinde yer alan fabrika yöneticisi ya da yöneticiler grubu, fabrikanın örgüt hiyerarşisi içinde en üst organdırlar. Devlet sanayi işletmesi yöneticisi ya da yöneticileri, (1) üretim planlarının uygulanmasından, (2) üretim için kendilerine tahsis edilmiş olan kaynakların kullanımında azamî tasarrufun gözetilmesinden, faaliyet gösterdikleri üretim kolunun sorumlusu bakanlığın bir üst yönetsel kademedeki alt kuruluşuna sorumludurlar. İşletme yöneticisi ya da yöneticileri, aynı zamanda, bulundukları bölgenin temsilî organına ve onun yoluyla, (1) yüksek planlama örgütüne, (2) yüksek ekonomik kurula sorumludur. İşletmelerin yapacakları harcamaların devlet bankasının mahallî şubelerince onaylanması (Bankacılık faaliyetinin örgütlenmesi incelenirken bu konu üzerinde daha derinlemesine durulacaktır) kontrol zincirini tamamlamaktadır.

Yöneticinin ya da yöneticilerin denetlenmesi bu kadarıyla kalmamakta ve işletmenin kendi içinde oluşturduğu kontrol mekanizması işlemektedir. Devlet sanayi işletmesinin ikinci önemli organı, bu durumda, kontrol faaliyetini yerine getiren, emek üretkenliğinin artırılma-

sı yollarını arayan, işletmenin işleyişindeki aksaklıklara dikkati çeken, kısacası, devlet sanayi işletmelerinin eylemlerini büyük ölçüde şekillendiren **işçi kurullarıdır.** İşletmede çalışanların kendi aralarından seçtikleri temsilcileriyle oluşan bu kurullar; (1) kontrol görevini yerine getiren ve (2) işçileri işletme yönetimine katarak onların yaratıcılığını üretim faaliyetine yansıtan temsilî organlar niteliğindedir. Bir diğer kontrol organı da, yine işçileri temsil eden ve işçi kurullarına temsilci veren sendikalardır.

İşletme yöneticisinden ve işçi kurullarından sonra, devlet sanayi işletmelerinin üçüncü organı, işletmede çalışan herkesi bir araya toplayan, işletme yöneticilerinin çalışmalarını genel olarak değerlendiren, geride kalan üretim döneminin aksayan yanlarını eleştirerek izleyecek dönemdeki hataları asgarîye indiren ve nihayet, en önemlisi, işletme yöneticilerini atayan **işletme genel kurulu**dur. İşletme genel kurulunun sürekli olarak toplanması sözkonusu olmadığından, kontrol yetkisi, o toplantıda seçilecek olan işçi kurullarına devredilmektedir.

Özetlersek, devlet sanayi işletmelerinin beliren görüntüsü şudur: (1) işletmeden genel olarak sorumlu bulunan **genel kurul**, (2) işletmenin faaliyetlerinden genel kurula ve üst organlara sorumlu olan, genel kurul tarafından ve üst organların onayıyla seçilen **işletme yöneticisi** ya da yöneticileri, (3) işletme genel kurulunun toplantıda olmadığı zamanlarda, genel kurul adına, yöneticilerin eylemlerini ve işletmenin işleyişini denetleyen **işçi kurulu.**

Soru 81 : Devlet sanayi işletmesi nasıl yönetilir?

Genel planda **yönetim** ve özel planda **yöneticilik**, sosyalist uygulamaların karşılaştığı önemli sorunlar arasın-

dadır. Bu sorun, özellikle, sosyalist devletin uzun süre baş ağrısı olan, **Tek Kişinin Yönetimi - Toplu (kollektif) Yönetim** ikilemesinde cisimleşmektedir. Hangi biçim daha rasyonel ve etkindir? En verimli sonuçları hangisi vermektedir? Bu soruları kısaca cevaplamaya çalışalım.

Yönetici, belirli hedefleri bulunan bir örgütün üyelerini bu hedeflere yönelten ve üyelerinin bireysel faaliyetlerini koordine ederek insan ve tabiat kaynaklarının en verimli şekilde değerlendirilmesinden **örgüt adına sorumlu olan** kişidir. Yönetici olarak seçilen kişi ya da kişiler, **maddî değer** yaratmayan fakat maddî değer yaratanların **çabalarına yön veren** kişiler olabilecekleri gibi, aynı anda **hem maddî değer** yaratan ve hem de maddî değer yaratanları **yönelten kişiler** olarak belirebilirler. Burada **aslolan**, yöneticinin özel durumu ne olursa olsun, **«yöneticilik»** ve **«üreticilik»** görevlerinin kesin çizgilerle birbirlerinden ayrılmasıdır. Gerek örgütün işleyişi ve gerekse yetki - sorumluluk ilişkileri açısından, böylesine bir ayrım **zorunludur.**

Çözümlemeyi **bir adım** daha öteye götürürsek, karşımıza, «yönetimin **niteliği**» sorunu çıkmaktadır. Burada, yönetimin niteliği **deyiminden** anlaşılması gereken, işletmenin, tek kişi **tarafından** mı yönetileceği, yoksa bir toplu (kollektif) **yönetim** mekanizmasının mı kurulacağıdır. Sosyalist **uygulamaların** yarım yüzyıllık geçmişi, bu «tercih» in daha büyük bir kolaylıkla yapılmasına imkân veren ipuçları sağlamıştır.

Bir kere, meselenin bir «tercih» meselesi gibi konması, yani toplu (kollektif) yönetimle kişisel (tek kişinin) yönetimin karşıt olarak gösterilmesi ve tercihin **biri ya da diğeri** şeklinde yaptırılması, diyalektik düşünceye ters düşer. Marksist teoriye göre, tek doğru yol, meselenin **hem toplu ve hem de kişisel yönetim** olarak konmasıdır. Bu deyişe biraz açıklık getirelim. Lenin, toplu

ve kişisel yönetimi, sosyalist devlet yönetiminin iki örgütlenme biçimi olarak tanımlamaktadır. Buna bağlı olarak, bir grup tarafından yönetilen organlarla tek kişi tarafından yönetilen organlar arasında bir ayrım belirmekte, her ikisi, yalnızca bir örgütlenme biçimi olmaktan çıkarak, yönetim mekanizmasının iki temel işleyiş biçimi durumuna gelmektedirler. Yine Lenin, ana sorunların görüşülüp tartışılmasında, toplu yönetimin büyük önemine değinirken, kişisel yönetimin, kırtasiyecilikten kurtulmak ve kişilerin sorumluluktan kaçmalarını önlemek bakımından zorunluluk olduğunu belirtmiştir. Böylece, toplu yönetim önemli sorunları tartışıp karara bağlamasının, kişisel yönetim de toplu olarak alınan kararları sorumlu bir biçimde yürütmenin en etkili yolu olmaktadır. Karşıt gibi görünen bu iki örgütlenme biçimini bağdaştıran bir diğer yöntem, önemli sorunların topluluklar tarafından tartışılması fakat tek bir sorumlu kişi tarafından karara bağlanmasıdır. Her iki unsuru dengede tutan ve ağırlığın birinden yana bozulmasını önleyen bir uygulama, bir yandan alınacak kararların niteliğinin ve tutarlığının yüksek olmasını sağlarken, öte yandan da yönetim örgütünün belirli bir esneklik içinde işlemesine imkân vermektedir. Bu iki biçimin birleştirilmesi, ayrıca, yetki - sorumluluk ilişkilerinin açık ve seçik olarak belirlenmesi yönünde olumlu katkılar getirmektedir.

Kişisel yönetimle toplu yönetimin dengede tutulması için alınabilecek tedbirler şunlardır: (1) toplu yönetim anlayışının özellikle ekonomik faaliyete ilişkin örgütlerde yaygınlaştırılması, (2) kişisel yönetimin zorunlu olduğu örgütlerde, toplu yönetime elverişli yapıların geliştirilmesi, (3) toplu yönetim organlarına, kamu kuruluşları temsilcilerinin de alınarak, geniş bir halk katılışının sağlanması, (4) yönetim organlarıyla kamu kuru-

luşlarının bazı ekonomik ve kültürel sorunları birlikte tartışmalarına imkân verecek düzenlemelerin yapılması, (5) karar organlarındaki toplantıların, gerekli görülen durumlarda, açık olması ve böylece halk katılışının yükseltilmesi vb.

Bir değerlendirme yapmak gerekirse, dengenin kişisel yönetimden yana bozulması ve toplu yönetim uygulamasının ikinci plana indirilmesi «kişi putlaştırması» na kadar gidebilmekte, buna karşılık, kişisel yönetimin bütünüyle reddedilmesi ve toplu yönetimin mutlak egemen kılınması, bir yandan kırtasiyeciliğe, öte yandan sorumluluktan kaçılmasına, kısacası eylemsizliğe, yol açmaktadır. Aslolan, aralarında bir yaratıcı ve yapıcı dengenin kurulması, sorunları görüşüp karara bağlamanın en etkili yolunun toplu yönetim, alınan kararları uygulamanın tek geçerli yolunun da kişisel yönetim olduğunun bilinmesi, anlaşılmasıdır.

Soru 82: Sosyalist sanayi örgütünde sendikaların yeri nedir?

Kapitalist toplum düzeninde işçi sınıfının kapitalist işverenlere karşı «ekonomik mücadele aracı» olan sendikalar, sosyalist toplumda, bu niteliklerinden uzaklaşarak, apayrı bir görev üstlenmektedirler. Bu yeni görev, üretim faaliyetinin daha rasyonel ve üretken bir şekilde örgütlenebilmesi için, planlama işleminden başlayarak üretimin yapılmasına kadar her kademede, işçi katılışına gerçeklik vermektir. Bu görevin yerine getirilebilmesi için işçi sendikalarıyla devlet örgütü arasında, bir yandan tam bir işbirliğinin, öte yandan da organik bağlantıların bulunması, yani sendikaların, bir bakıma, devlet iktidarının ekonomik organları haline gelmesi gerekmektedir.

Sendikaların işçi sınıfını temsil ettiği ve işçi sınıfının sınıfsal bağımsızlığını sürdürebilmesi için devletle sendikalar arasında organik bağlantıların bulunmaması gerektiği yönünde, zaman zaman, görüşler ortaya atılmaktadır. Marksist-leninist öğretiye göre, sendikaların devletten bağımsız olmasını ve işçi sınıfının ancak bu sâyede kendisini daha büyük bir kolaylıkla geliştirebileceğini savunan bu sözde «sınıf yaklaşımları» geçersizdir; «devlet» ile «sınıf örgütü» kavramlarının çatışır, çelişir hiçbir yanı yoktur; devletin kendisi bir sınıf örgütü, sosyalist devlet de işçi sınıfının egemen sınıf olarak örgütlenmesidir; bu durumda, devletle sendika, sınıf muhtevası bakımından, özdeşleşmektedir.

Sendikaların sosyalist düzende örgütlenmesine yön veren **ikinci ilke**, herhangi bir işletmede birden fazla sendikanın bulunmaması ve işçilerin üretim sektörü esasına göre örgütlenmeleri şartıdır. Bir örnek vermek gerekirse, maden üretiminden başlayarak madenlerin işlenmesine kadar her türlü faaliyette bulunan işçiler, ülke çapındaki maden işçileri sendikasının üyesidirler.

Üçüncü ilke, işçilerin, doğrudan doğruya katılma dışında, üyesi bulundukları sendikanın aracılığıyla, sanayi yönetiminin bütün merkezî ve mahallî organlarında görev almalarıdır. Kısacası, işçi sendikaları, ekonomik faaliyete ilişkin kararların alındığı her kademede ve her organda temsilci bulundurmaktadırlar. Bu, bir yandan işçi kontrolunun, öte yandan işçi katılışının sağlanması bakımından zorunlu görülmektedir.

Dördüncü ilke, işçi sendikalarının, her geçen gün, sanayi yönetimine artan ölçüde ve etkinlikle katılmaları, son tahlilde de ekonomik yaşayışı düzenleyen bütün organların kilit noktalarını tutmalarıdır. İşçilerin sanayi yönetimine katılmalarını ve ekonomik faaliyeti denetlemelerini sağlayan, aynı zamanda işçi sendikalarının çe-

kirdeğini oluşturan temel örgütlenme birimleri, her sanayi işletmesinde bulunan işçi kurullarıdır. Bu kurullar, işe alma ve işten çıkarma, işyerinde disiplini sağlama, ücretleri ve çalışma saatlerini düzenleme, hizmet içi ve siyasal eğitim programlarını uygulama gibi görevlerden sorumludurlar. Sendikalar, böylece, devlet yönetiminin merkezî organları, geniş işçi kitleleri ve ekonomik yaşayış arasında köprü kurmaktadırlar.

Soru 83: Emek üretkenliğini artırma yolları nelerdir?

Devlet iktidarının merkezî organlarından mahallî organlarına, Yüksek Ekonomik Kurul'dan en küçük sanayi işletmesine, temsilî kuruluşlardan işçi sendikalarına kadar bütün örgütlerin, işçi sınıfı iktidarını cisimleştiren bütün birimlerin temel görevi **emek üretkenliğinin artırılmasıdır.** Sosyalist ekonomik olgunlaşma süreci içinde bir adım daha ileriye gidebilmenin ön-şartı üretim güçlerinin geliştirilmesi, üretim güçlerinin geliştirilmesinin yolu da maddî değer üretiminin ve emek üretkenliğinin artırılmasıdır. Ülke çapında örgütlenen bilimsel ve teknik çalışmaların sanayiye sürekli olarak uygulanması dışında, emek üretkenliğini artırmak için, sanayi işletmesi seviyesinde uygulanabilecek sayısız yöntem vardır. Bunlardan birkaçını kısaca görelim:

«Sosyalist Rekabet». Marksist-leninist öğretiye göre, işçi sınıfının yaratıcı gücünü dile getiren ve bu yaratıcılığı üretim faaliyetine kanalize eden sosyalist rekabet, sosyalist üretim ilişkileri temeli üstünde yükselir ve bürokratizmin körlettiği tüm yeteneklerin, becerilerin ve yaratıcılığın serbestçe gelişmesine imkân verir. Çalışmanın sosyalist örgütlenme biçimi olarak beliren bu top-

lumsal olgu, özelliklerini, (1) **kollektif çaba** ve (2) **karşılıklı yardımlaşma**dan almaktadır. Nitelikleri, büründüğü şekiller ve gerçeklik kazanabilmesinin ön-şartları şunlardır: (1) tek tek işçilerin ya da işletmelerin üretim alanındaki başarılarının **kamu oyuna** sürekli olarak duyurulması, (2) işçiler **arasında karşılıklı** yardım ilişkilerinin kurulması, (3) **düşük seviyede** başarı gösteren ya da başarılı olamayan **kişilerin**, üstün seviyede başarı gösterenlere yetişmesinin sağlanması, (4) başkalarının tecrübesinden diğerlerinin yararlanabilmesi için sıkı haberleşme ilişkilerinin örgütlenmesi vb. Sosyalist rekabet, bu özellikleriyle, emeğin üretkenliğini ve işçilerin vasıflarını artıran, yeni üretim tekniklerinin gelişmesine imkân veren, eleştiri ve özeleştiriyi günlük yaşayışa indirgeyen, üretimin daha rasyonel bir şekilde örgütlenmesini sağlayan, bir yandan sosyalist üretim ilişkilerini ve öte yandan da sosyalist demokrasiyi olgunlaştıran, işçileri üretim faaliyetinin yönetimine katan, çalışmayı bir geçim sağlama yolu olmaktan çıkararak hayatın ayrılmaz parçası haline getiren bir yöntemdir.

Sosyalist rekabet zaman zaman «kapitalist rekabet»le karıştırılmaktadır. Marksist-leninist öğretiye göre, bu iki olgu, bütünüyle farklı temeller üstünde yükselir. Birincisi, «kapitalist rekabet»in **bazıları için yenilgi ve ölüm, diğerleri için egemenlik** anlamına gelmesine karşılık, «sosyalist rekabet»in **bütünün gelişebilmesi için önde gidenlerin geride kalanlara yardım eli uzatması** ilkesine dayanmasıdır. İkincisi, «kapitalist rekabet»in **kendi egemenliğini garantilemek için geride kalanlara aman verme** ilkesine dayanmasına karşılık, «sosyalist rekabet»in **bazıları kötü, bazıları iyi, bazıları daha da iyi çalışabilirler... geride kalanlar, önde gidenlere yetişsin ki, hepsi ilerlemiş sayılabilsin** noktasından hareket etmesidir.

Maddî İsteklendirme, herkesin kabiliyetlerine göre üretime katılması, üründen de çalışmasının nitelik ve niceliğine göre pay alması ilkesinin en doğal bir uzantısıdır. Kapitalist toplumda, maddî çıkar, bencilliğe ve en sert bir rekabete yol açmakta, buna karşılık, sosyalist toplumda, maddî isteklendirme (teşvik), üretimin ve emek üretkenliğinin artırılması yönünde herkesin tüm yeteneklerini seferber etmesini sağlamaktadır. Marksist teoriye göre, sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin alt evresinde, çalışanların maddî ve kültürel seviyelerini yükseltmenin tek yolu, herkese, çalışmasının nitelik ve niceliğine göre ödeme yapılması olacağına göre, sınıfsız toplumun maddî ve teknik temelinin atılmasında maddî isteklendirme unsurları büyük rol oynayacaktır. Sosyalist toplum düzeninde, emekçilerin bir yandan kendileri ve öte yandan da toplum için aynı anda çalışmaları, onlara, çalışma yöntemlerinin geliştirilmesi, üretim örgütünün işleyişinde gözlenen aksaklıkların giderilmesi ve yetenekleri ölçüsünde emek üretkenliğinin artırılması için gerekli atılım gücünü vermektedir.

Manevî İsteklendirme (teşvik), maddî isteklendirmeye sıkı sıkıya bağlıdır. Sosyalist düzende, **manevî isteklendirme**, büyük ölçüde, **köklü sosyal dönüşümler** (örnekse, üretim araçları üzerinde kapitalist özel mülkiyetin lağvedilmesi ve devlet mülkiyetinin oluşturulması, insanın insan tarafından sömürülmesine son verilmesi, eşit haklara sahip emekçiler arasında karşılıklı yardım ilişkilerinin oluşturulması vb.) tarafından şekillendirilmektedir. Çalışmanın toplumsal yararının işçilerce anlaşılması, çalışanların işlerinde maddî tatminin yamsıra manevî tatmin de aramaları, toplumun ve diğer çalışanların saygısını kazanmak için çırpınmaları, bencil olmayan ve bütünüyle yaratıcı olan bir çalışma havasına gir-

meleri vb., her şeyden önce, sosyalist üretim ilişkilerinin bilinç planına yansımasıdır.

Eleştiri ve Özeleştiri, bir yandan sosyalist demokrasinin ayrılmaz parçası, öte yandan sosyalist ilişkileri yaygınlaştırıp geliştirmenin bugüne kadar sınanmış en etkili yoludur. Kişinin önce kendisini (özeleştiri) ve sonra da başkalarını (eleştiri) eleştirmesi, kontrolu sürekli kılmanın, örgütlenme aksaklıklarını tesbit edip gidermenin, bir yandan üst kuruluşların kararlarının bağlayıcılığını sağlarken, diğer yandan da seçmenlere karşı sorumlu kalınmasını gerçekleştirmenin aracıdır. Marx, işçi sınıfı iktidarının ayırdedici özelliklerinden birinin, gelişmeyi sağlamak amacıyla girişilen eleştiri ve özeleştiri olduğunu söylemektedir. Özellikle «sosyalist rekabet» ilkesinin uygulanması sırasında yaratıcı ve yapıcı niteliğini belli eden eleştiri ve özeleştiri, sosyalizmin uzlaşmaz olmayan çelişkilerini saptayan ve çözen bir yöntem, sosyalist toplumlara özgü bir yaklaşımdır.

TARIM SEKTÖRÜNDE YÖNETİMİN ÖRGÜTLENMESİ

Soru 84: Tarım sektöründe ikili bir mülkiyet yapısını doğuran etkenler nelerdir?

Sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin alt evresinden üst evresine geçiş sırasında, (1) devlet mülkiyeti ve kooperatif mülkiyet diye ikili bir mülkiyet yapısının varolacağı, (2) bu iki mülkiyet biçiminin uzun süre bir arada yaşayacağı, (3) her ikisine toplu olarak «sosyalist

mülkiyet» denebileceği, (4) sosyalizmin alt evresinden üst evresine geçişin nesnel şartlarının oluşmasından sonra bunların tek bir mülkiyet biçiminde **(kamu mülkiyeti)** kaynaşacakları marksist - leninist öğreti tarafından öngörülmektedir. Sosyalist devrimin hemen sonrasında bu ikili mülkiyet yapısının **nasıl ve neden** egemen kılındığını görelim.

Sosyalist devletin ilk eylemlerinden biri, bütün üretim araçları gibi, **toprak üzerindeki kapitalist özel mülkiyete son verilmesidir.** Ne var ki, tarım sektöründe girişilen bu devletleştirme eyleminin amacı, sanayi sektöründe girişilen benzeri çabaların aksine, üretim faaliyetinin münhasıran devlet tekellerince yürütülmesini sağlamak değildir. Toprak mülkiyetinin devletleştirilmesi, yalnızca devlet çiftliklerinin kurulmasının değil, aynı zamanda, yaygın küçük özel mülkiyetin gerçekleştirilebilmesinin ve toprakta oturanlara kendi emekgüçleriyle işleyebilecekleri kadar toprak dağıtılabilmesinin de ön - şartıdır. Özetlersek, sosyalist devlet, devrimin hemen sonrasında, (1) en gelişkin kapitalist tarım tekniklerinin uygulandığı alanlarda **devlet çiftlikleri kurmak,** (2) küçük üreticinin şu ya da bu nedenle toprak mülkiyetine sahip bulunmadığı ya da toprak ürünlerine tasarruf edemediği ya da elindeki toprakların insanca yaşamasına elverecek büyüklükte olmadığı durumlarda, **kooperatif mülkiyetin temelini oluşturmak,** (3) feodal mülkiyet ilişkilerinin egemen olduğu yerlerde de, **feodal ilişkileri kırarak yaygın küçük özel mülkiyete gerçeklik vermek** yolunu seçer. Bunu yapabilmek için, devletin, geçici süreyle de olsa, toprak mülkiyetine sahip bulunması gerekmektedir.

Geçiş dönemi süresince ikili bir mülkiyet yapısının neden egemen olacağı konusundaki ilk ipucunu, Lenin, «... **Ne doğada, ne de toplumda 'saf' bir görünüş vardır, olamaz da. Marksist diyalektiğin bize öğrettiği budur...**

Dünyada 'saf' kapitalizm yoktur, olamaz da. Her zaman karşılaştığımız feodalizmle, yobazlıkla, ya da daha başka bir şeyle karışmış olan bir kapitalizmdir...» (P. İ.D. K., s. 45) sözleriyle vermiştir.

Bu sözler, kapitalist üretim ilişkilerinin mutlak egemen olduğu toplumlarda bile feodal kalıntıların bulunabileceğini, toplumlarm kendi içlerinde bile hiçbir zaman birörneklik gösteremediklerini ortaya koymaktadır. Toplumun böylece farklılık gösteren kesimlerinde girişilecek eylemlerin niteliği, bu yüzden, değişik olmak durumundadır. Bu açıklamalar ışığında, örnekse, feodal ilişkilerin henüz silinmediği yerlerde feodal mülkiyet bağlarını kırarak, (1) yaygın küçük özel mülkiyeti gerçekleştirmek, (2) serf niteliğindeki köylüleri işçi sınıfının müttefikleri safına kazanmak; yaygın küçük özel mülkiyetin egemen olduğu yerlerde, (1) küçük bağımsız üreticileri kooperatifler çerçevesinde örgütlemek, (2) böylece, onları, işçi sınıfının müttefiki haline getirmek; kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olduğu ve üretim faaliyetinin bütünüyle sosyal bir nitelik kazandığı yerlerde de toprakları devletleştirerek tarım işçilerinin kontrolundaki devlet tekellerine (çiftliklerine) devretmek, en geçerli ve gerçekçi yöntemler olmaktadır.

İkili mülkiyet yapısını zorunlu kılan nedenlerden bir diğeri de, **coğrafi konum** meselesidir. Tarım sektöründe nüfus yoğunluğunun düşük ve yerleşme merkezlerinin de dağınık olduğu düşünülürse, **yerleşme merkezlerinin yeniden düzenlenmesini ve kaynaştırılmasını** sağlayacak tedbirlerin alındığı bir dönemde, toprak üzerindeki küçük özel mülkiyete dokunulmaması, hatta yersiz kooperatifleşme çabalarına girişilmemesi, ileride atılacak örgütlenme adımlarının hiç değilse benimsenme derecesini artıracaktır.

Soru 85 : Tarımın örgütlenmesine yön veren temel ilkeler nelerdir?

Tarım sektörünün örgütsel yapısını belirleyen **temel ilke**, devlet mülkiyeti ve kooperatif mülkiyet diye ikileşen (bazı yerlerde özel mülkiyetin de katılmasıyla üçlü bir görünüş alan) bir mülkiyet yapısının, geçiş dönemi süresince, varolacağıdır. Büyük çapta kooperatif çiftçiliğin ancak ve ancak küçük bağımsız çiftliklerin birleşmesinden doğacağının bilinmesi, devlet çiftliklerinin ise (1) yeni toprakların ekine açılması ve (2) kooperatif çiftliklerin kaynaşması sonucu oluşacağının anlaşılması, bu temel ilkeyi daha sağlam temellere oturtacaktır.

İkinci ilke, geçiş dönemi süresince, sosyalist devletin kooperatif çiftliklere ve küçük özel işletmelere karşı takınacağı tutumla ilgilidir. Kooperatif çiftlikler, küçük özel işletmecilerin gönüllü birleşmesinden oluşan örgütlenme birimleri oldukları için, onları, örgütlenmemiş küçük işletmelerle birlikte düşünmek gereklidir. Lenin, şartların bir zorlaması olarak, özel toprak mülkiyetinin belirli ölçüler içinde tanınmasını gerekli görmüştür. Ne var ki, yine Lenin, **küçük teşebbüslerin bünyesi içinde, kapitalizmin ve burjuvazinin, günü gününe, saatı saatine, kaçınılmaz olarak ürediğini** söylüyordu. Gerçekten de, sosyalist devlet, kapitalist unsurları tasfiye eden geniş çapta sosyalist sanayiyle kapitalist unsurları sürekli olarak üreten küçük çapta bağımsız köy ekonomilerinin oluşturduğu çelişkili temel üstünde uzun süre yaşayamaz. Sosyalist uygulayıcıların öngördükleri çözüm yolu, devlet mülkiyetinin giderek yaygınlaştırılması, büyük çapta makineli tarımın egemen kılınması ve kooperatif mülkiyetin, kalıcı değil, geçici bir biçim olarak bilinmesidir.

Üçüncü ilke, tarım sektörünün ekonomi içindeki yer

ve anlamının iyice bellenmesidir. Sosyalist ekonomi düzeni içinde, tarım sektörünün görevleri, (1) sanayinin işgücü ihtiyacını, kendi mekanizmasının işleyişini aksatmayacak şekilde, ekonomik planlar çerçevesinde karşılamak; (2) sanayinin ihtiyaç duyduğu ham maddeyi sağlamak; (3) büyük yerleşme merkezlerinin yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak, (4) üretim güçlerini geliştirecek ithalâtın yapılabilmesi için ihracata yönelecek bir ürün fazlası yaratmaktır.

Dördüncü ilke, mülkiyet biçimlerindeki farklılaşma yüzünden güçleşen planlama faaliyetini, yine mülkiyet biçiminin birörneklik göstermemesi yüzünden güçleşen merkezî kontrol çabalarını vb. kolaylaştıracak örgütlenme biçimlerini geliştirmektir. Buna, devletin, köylüye ve özellikle kooperatif çiftlik üyesi köylüye yöneltmek zorunda olduğu şu hizmetleri de ekleyebiliriz: (1) toprakların pay edilmesinde yardım, (2) tohumluk yardımı, (3) tarımsal bilgi ve benzeri uzmanlık yardımları, (4) hayvan neslinin geliştirilmesinde yardım, (5) tarımsal araçların bakım ve onarımmda yardım, (6) eğitim çalışmaları vb. Bir yandan mülkiyet biçimindeki farklılaşmayı giderecek şekilde devlet kontrolunun oluşturulması ve öte yandan da gerekli hizmetlerin götürülebilmesi için, tarım sektöründe, merkezî iktidar organlarına bağlı ve tarımsal işletmelerden bağımsız bir organın kurulması gerekmektedir. Bu organlara **devlet tarım merkezleri** diyebiliriz.

Mülkiyet biçimlerine bağh olarak, tarım sektöründe, (1) örgütlenmemiş küçük işletmelerin, (2) küçük üreticilerin sermayesiyle ve gönüllü katılmasıyla oluşan kooperatif çiftliklerin, (3) herhangi bir devlet kuruluşu gibi örgütlenen devlet çiftliklerinin ve (4) bir yandan hizmet götürürken, diğer yandan tarım sektöründeki faaliyetleri denetleyen devlet tarım merkezlerinin bulunduğunu

gördük. Bu kuruluşların yatay ve dikey bağlantılarını incelemezden önce, her birinin özelliklerini ve örgütsel yapılarını teker teker ele alalım.

Soru 86 : Devlet çiftliği nedir? Nasıl örgütlenir?

Devlet çiftliği, doğrudan doğruya sosyalist devletin mülkiyetinde bulunan, devlet tekelindeki iç ticaret kanallarıyla pazarlara bağlanan, bütün devlet kuruluşları gibi yatay ve dikey bağlantılar çerçevesinde sürekli kontrol altında tutulan bir kuruluş, devletin tarım sektöründeki temel ekonomik örgütlenme birimidir. Devlet çiftliklerinin görevlerini ve örgütlenme ilkelerini şu ana başlıklar altında toplayabiliriz: (1) emek üretkenliğini ve dolayısıyle tarım dışı sektörlere transfer edilebilecek ürün fazlasını çoğaltmak, (2) tarım kesimindeki en ileri mülkiyet biçimini temsil etmesi bakımından, devlet mülkiyetinin, bir üst seviyede, kooperatif mülkiyetle kaynaşarak kamu mülkiyetine dönüşmesinin nesnel şartlarını yaratmak, (3) en gelişkin tarım tekniklerinin uygulandığı deneme merkezleri halinde faaliyet göstermek, (4) tarımsal üretimin, önce kendi bünyesi içinde ve sonra da çevrede, ileri derecede makineleşmesini sağlamak.

Devlet çiftlikleri, ücretli işçisiyle, işçi kuruluyla, sendikacısıyla, teknisyenleri ve yöneticisiyle, kısacası örgüt yapısıyla, bir tarım fabrikası görünüşündedir. Merkezî plan çerçevesinde faaliyet gösteren bu ekonomik birim, yetki - sorumluluk ilişkileri bakımından, (1) doğrudan doğruya merkezî iktidar organı olan devlet çiftlikleri bakanlığına ya da tarım bakanlığının devlet çiftlikleri dairesine; (2) yine doğrudan doğruya bulunduğu bölgenin temsilî meclisine ya da o meclisin ilgili encümenine bağlıdır. Belirli bir plan dönemi için tesbit edilen hedeflerin

gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği, temsilî meclis aracılığıyla ekonomik kurul, yönetim hiyerarşisi yoluyla da ilgili merkezî bakanlık ve dolayısıyle bakanlar kurulu tarafından denetlenmektedir.

Bu noktada, biraz da devlet çiftliklerinin nasıl kurulduğu konusuna değinelim. Devlet çiftlikleri, (1) gelişkin kapitalist tarımcılık yapan işletmelerin devletleştirilmesi ve (2) yeni alanların ekine açılmasıyla kurulur. Uyguladıkları tarım tekniklerini geliştiren ve böylece küçük üreticileri toplu çalışma süreci içinde işçileştiren fakat, ne yaparsa yapsın, üyelerine, devlet çiftliklerinin sağladığı eğitim, sosyal güvenlik vb. imkânlarını sağlayamayan kooperatif çiftliklerin birleşmesi, devlet çiftliklerini oluşturan üçüncü kaynaktır. Devlet çiftlikleri, böylece, tarım sektöründe, kamu mülkiyetinin öncüsü, küçük özel mülkiyetten kooperatif mülkiyete ve oradan da devlet mülkiyetine uzanan bir gelişkinlik dizilişinin en ileri halkası olarak belirmektedir.

Soru 87 : Kooperatif çiftlik nedir? Nasıl örgütlenir?

Toplumdan topluma değişik biçimlere bürünmekle birlikte, kooperatif çiftlik, özünde, küçük bağımsız üreticileri, (1) toplu çalışma amacıyla ve (2) dağılmamacasına bir araya getiren gönüllü bir üretim ve dağıtım birliğidir. Küçük üreticinin sermayesiyle oluştuğu için, imkânları, bir noktada, büyük çapta üretimin gerekleriyle çatışıklığa düşmekte, belirli bir düzenlilikle işleyebilmesi için devletin yardımına ihtiyaç duymaktadır. Kooperatif çiftliklerin teknik bilgi, uzmanlık, tohumluk, makine onarım vb. ihtiyaçları, bu çiftliklerin yakınında kurulan ve aynı zamanda onları devlet adına kontrol altında bulunduran devlet tarım merkezlerince karşılanmaktadır.

Devletin kooperatif çiftliklere karşı tutumunu belirleyen en önemli ilke, bunların, kendi başlarına bırakıldıklarında, **kapitalist unsurların üreme vasatı** haline gelecekleri öngörüsüdür. Sosyalist uygulayıcılara göre, bunu önlemenin yolu, kooperatif çiftliklerin göreli bağımsızlığını zedelemeyecek örgütlenme biçimlerinin geliştirilmesidir. Kendi içinde, bütün kooperatif çiftlik üyelerinin katıldıkları bir **genel kurul** ve bunların arasından seçilen bir **yönetim kurulu** şeklinde örgütlenen kooperatif çiftlikler, bir üst seviyede, ikili bir kontrol altına girmektedirler: (1) yönetsel kademelere göre örgütlenen kooperatif birlikleri ve en üst kademede tarım bakanlığının kontrolu altında bulunan bir kooperatifler konfederasyonu, (2) bölgelerindeki bütün ekonomik faaliyetlerin sosyalist toplum ve devlet düzenine uygunluğunu sağlamakla sorumlu tutulan temsilî meclisler. Bir yandan devlet tarım merkezlerinin faaliyetleri, diğer yandan kooperatif çiftliklerin üretim planlarının üst organlarca onaylanması gereği, bu kontrol mekanizmasını tamamlayıcı niteliktedir.

Belirli bir köyün ya da köy grubunun, kendi aralarından seçtikleri bir üst kurulun yönetimi altında ve toprakları ortaklaşa ekmek amacıyla birleşip kurdukları kooperatif çiftlikler, şu örgütlenme ilke ve amaçlarını gözetmek zorundadırlar: (1) kooperatiflere üyelik gönüllüdür, (2) çiftliklerin ekonomik bağımsızlıkları, devletin güdümleyici rolüyle sınırlıdır, (3) kooperatif çiftliğin yönetimi giderek demokratikleştirilmek durumundadır, (4) sosyalist toplum ve devlet düzenini sarsabilecek gelişmelerin önlenmesinden, kooperatif çiftliklerle birlikte, onların üst kuruluşları sorumludur, (5) çiftlik içi faaliyetlerin yürütülmesinde ekonomik planlamanın temel ilkeleri gözetilecek ve her türlü veri toplama, kayıt ve kontrol görevleri eksiksiz yerine getirilecektir, (6)

ekonomik sorunlarda, kişisel ve toplumsal çıkarların çatışıklığa düşmesini önleyici tedbirler alınacaktır, (7) topraklar ve tahsis edilen kaynaklar en verimli biçimde değerlendirilecektir, (8) üretimi ve üretkenliği artırıcı teknikler geliştirilecek ve denenecektir.

Bu açıklamalardan sonra, akla şu soru gelmektedir: kooperatif çiftliklerde üretilenler nasıl pazarlanır? Kooperatif çiftlikler, üretilenin pazarlanabilmesi için şu belli başlı kanallardan yararlanmaktadırlar: (1) devlet alım ofisleri, (2) tüketim ve pazarlama kooperatifleri, (3) kooperatif çiftlik pazarları. Bu kanalları daha sonra, iç ticaret örgütünün incelenmesi sırasında, ayrıntılı olarak ele alacağımız için, şimdilik, bu konuya bağlantılı olarak kooperatif çiftliklerin bir örgütlenme özelliğini görelim.

Özellikle küçük işletmeciliğin yaygın olduğu toplumlarda, kooperatif çiftlikler, tarımsal üretimin yüklüce bir payına sahip çıkmaktadırlar. Bir yandan sanayi merkezlerinin yiyecek ve ham madde ihtiyaçlarının, öte yandan da ihraç edilecek ürün fazlasının bu çiftliklerden karşılanacağı açıktır. Bu nedenle, kooperatif çiftliklerin pazarlama faaliyetlerinin belirli bir düzene, belli kurallara bağlanması gerekmektedir. Bugüne kadar bu yönde geliştirilen en etkili tedbir, **kooperatif çiftlik üyelerine, kendi kişisel ihtiyaçlarını karşılamada kullanacakları ve ürünleri üzerinde her türlü tasarruf hakkına sahip oldukları belirli bir toprak parçasının tahsis edilmesidir.** Bir başka deyişle, kooperatif çiftlik üyeleri, kooperatif toprakları içinde kendilerine tahsis edilen bahçelerde kişisel ihtiyaçlarını karşılayacak ürünleri üretmekte, kooperatif çiftliğe ait topraklardaki çalışmalarıyla ürettikleri de devlet alım ofisleri tarafından bedeli karşılığında alınmaktadır. Bu durumun, kooperatif üyelerinin bütün çabalarını kişisel topraklarına yöneltmeleri gibi, sakınca-

ları olabilir. Bunun önlenmesi, yukarıda tanımlanan kontrol organlarının sorumluluk alanına girmektedir.

Soru 88: Sosyalist tarımda özel mülkiyet var mıdır?

Kooperatif çiftliklerde cisimleşen kooperatif mülkiyetin, bir yandan özel mülkiyete tâviz ve diğer yandan da kamu mülkiyetine hazırlık olduğunu, getirilen kayıtlamalar yüzünden bunun tam anlamıyla özel mülkiyet sayılamıyacağını daha önce görmüştük. Sosyalist üretim ilişkilerinin egemen kılınması süreci içinde, kooperatif mülkiyete ek olarak, özel mülkiyetin de bulunabileceği, özellikle feodal ilişkilerin yeni yeni tasfiye edildiği bölgelerde kooperatif mülkiyet ilişkileri oluşturmanın dahi sakıncalı olabileceği açıktır.

Sosyalist ekonomi düzeninin kurulması süreci içinde, özel mülkiyet, küçük özel mülkiyetin yaygınlaştırılmasından küçük üreticilerin kooperatif çiftlikler etrafında örgütlenmesine kadar geçen sürede, varolacaktır. Kooperatif çiftlik üyelerine, çiftliğe dahil belirli toprak parçaları üzerinde tanınan özel mülkiyet ise, daha uzun ömürlü olacak ve kooperatifin üyelerine sağladığı yaşayış seviyesinin bu «özel» topraklarda çalışmayı gereksiz kılacak kadar yükselmesiyle birlikte, kooperatifin topraklarına kaynaşacaktır.

Küçük özel işletmelerin birbirlerinden uzak olduğu, ulaşım ve taşın imkânlarının sınırlı bulunduğu bölgelerde özel mülkiyetin daha bir süre yaşaması, maddî zorunluluk halindedir. Sosyalist uygulayıcılara göre, yerleşme ve ulaşım sorunlarının çözüme bağlanmasıyla birlikte, kaynaşma süreci doğal rayına oturacaktır. Ortada bir de örgütlenmemekte direnen küçük çiftçilerin durumu

vardır. Böylesine durumlarda, sosyalist devlet, çoğu kere, (1) kooperatif üyeliğinin daha verimli olduğunu göstererek, (2) i. vergileri, ii. sigorta primlerini, iii. alım taleplerini yükselterek, küçük üreticileri kooperatifleştirmektedir.

Soru 89: Devlet tarım merkezi nedir? Nasıl kurulur?

Herhangi bir devlet kuruluşu gibi, yatay ve dikey yetki - sorumluluk bağlantılarıyla örgütlenen devlet tarım merkezleri, bir yandan kooperatif çiftlik üyelerine tarımsal hizmet (teknik bilgi, tohumluk, onarım gibi) götürürken, diğer yandan onları kontrol eden organlar görünüşündedir. Devlet tarım merkezleri, örgütsel hiyerarşi içinde, kooperatif çiftliklerin bir bakıma denetleyicisi durumundaki tarım bakanlığının ya da tarım bakanlığı kooperatif çiftlik dairesinin mahallî seviyedeki kontrol ve hizmet birimleridir.

Devlet tarım merkezlerinin en belirleyici özelliklerinden biri, kooperatif çiftliklere, makine kiralamak yerine, hizmet kiralamak yoluna gidilmesidir. Bir başka deyişle, devlet tarım merkezleri, belirli bir hizmetin görülmesi için kooperatif çiftlikle mukavele imzalamakta ve bu hizmeti kendi teknisyenlerinin kullandıkları araçlarla, önceden anlaşılan bir bedel karşılığında, yapmaktadırlar. Bu açıklamalar ışığında, devlet tarım merkezlerinin görev ve işleyiş ilkelerini, şu ana başlıklar altında toplayabiliriz: (1) sınırlı sayıdaki üretim araçlarının en rasyonel ve en geniş bir alana hizmet götürebilecek şekilde kullanılması, (2) bunu sağlayabilmek için, üretim araçlarının kiralanması yerine, hizmetlerin satılması, (3) merkezî iktidar organları adına, kooperatif çiftlik-

lerin ekonomik faaliyetlerinin denetlenmesi, (4) ayrıca devlet alım ofislerinin bulunmadığı yerlerde, devlet alım ofisleri gibi faaliyet gösterilmesi ve böylece tekelde toplanan ürün fazlasının, i. makinelerin aşınma payı karşılığında bir fona yatırılması, ii. geri kalanının da merkezdeki devlet depolarına nakledilmesi.

Kooperatif çiftliklerin faaliyetini denetlemekte son derece etkili bir araç olan bu merkezler, buna karşılık, (1) bir üst yönetsel kademedeki bakanlık örgütünün, (2) o bölgenin temsilî meclisinin ya da onun ilgili encümeninin kontrolu altında bulunmaktadır.

Soru 90: Tarım sektörü üzerinde devlet kontrolu nasıl örgütlenir?

Tarım sektöründeki ekonomik faaliyetlerden bakanlar kuruluna ve yüksek temsilî meclise doğrudan doğruya sorumlu olan merkezî iktidar organı, **tarım bakanlığı**dır. Ülkenin büyüklüğüne, coğrafî konumuna, maddî gelişkinliğine, sosyalist mülkiyeti oluşturan unsurların ikili mülkiyet yapısı içindeki ağırlıklarına vb. göre, tarım bakanlığı, kendi içinde, devlet çiftliklerinden ve kooperatif çiftliklerden sorumlu iki daireye ayrılmakta ya da bu ekonomik birimlerden sorumlu iki ayrı bakanlık meydana getirilmektedir. Bu görevsel işbölümünün alacağı şekil ne olursa olsun, ilgili bakanlık ya da dairenin, gerek örgüt yapısı ve gerekse kontrol yöntemleri büyük ölçüde farklılaşacaktır. Bunun nedeni, devlet çiftliklerinin, diğer bütün devlet tekelleri gibi örgütlenmesi ve yetki-sorumluluk ilişkileri içinde, devletin üst kuruluşlarıyla, yatay ve dikey bağlantılar kurması; buna karşılık, kooperatif çiftliklerin, daha az girift bir yönetsel yapı fakat daha yoğun bir kontrol mekanizması içinde bulunmasıdır. Her yönetsel kademede kurulan alt organları ve bu

organlar çerçevesinde, ürün çeşidine göre, örgütlenen uzmanlık kurulları aracılığıyla işlerini yürüten merkezî bakanlığın belli başlı görevleri, (1) sorumlu olduğu sektörün ekonomik planını hazırlamak, (2) plan uygulamasını denetlemek, (3) işgücü sorunlarını çözüme bağlamak, (4) ekonomik birimler arasındaki işbirliğini örgütlemek ve bütün alt kuruluşların faaliyetini koordine etmek, (5) devlet alım ofislerinin ve/veya devlet tarım merkezlerinin çalışmalarını düzenlemek, (6) i. sanayi merkezlerinin yiyecek ve ham madde ihtiyaçlarının, ii. ihracat için gerekli ürün fazlasının, iii. sanayide istihdam edilecek işgücünün sağlanması işlerini aksaksız yürütmektir.

Tarım kesiminin temel örgütlenme birimleri (devlet çiftlikleri, kooperatif çiftlikler, devlet tarım merkezleri) ikili ve hatta üçlü bir kontrol altındadırlar. Örnekse, devlet çiftlikleri, bir yandan merkezî iktidar örgütü hiyerarşisi organlar yoluyla yüksek temsilî meclise ve onun ekonomik kuruluna sorumludurlar. Kooperatif çiftlikler ise, (1) tarım bakanlığına bağlı kooperatifler konfederasyonuna ve (2) o bölgenin temsilî organı aracılığıyla yüksek temsilî meclise ve onun ekonomik kuruluna sorumlu, birkaç kooperatif çiftliğin ortasında kurulan devlet tarım merkezlerinin de sıkı kontrolu altındadır. Devlet tarım merkezlerinin ikili bir görev üstlenmiş olmaları, yani bir yandan kooperatif çiftliklerin ihtiyaç duydukları hizmetleri götürürken öte yandan onları denetlemeleri, bu örgüt birimlerini (merkezleri), tarım sektörünün en önemli ve ayrılmaz parçaları haline getirmiştir.

Soru 91 : Tarımdaki ikili mülkiyet yapısı, tek bir mülkiyet biçimine nasıl dönüşecektir?

Marksist - leninist öğretiye göre, büyük ölçüde nes-

nel ve biraz da öznel şartların sonucu olarak, özellikle tarım kesiminde, sosyalizmin alt evresinden üst evresine geçiş sürecinin tümü boyunca, (1) ikili bir mülkiyet yapısı egemen olacak, (2) bir yandan devlet ve diğer yandan da kooperatif mülkiyetin oluşturduğu bu özge mülkiyet yapısı, «sosyalist mülkiyet» adını alacak, (3) bu ikileşme zaman içinde yok olacak ve ortaya tek bir mülkiyet tipi, kamu mülkiyeti, çıkacaktır. Devletleştirmenin doğrudan sonucu olarak ortaya çıkan devlet çiftlikleriyle, devletleştirilen toprakların kooperatifler şeklinde örgütlenmiş küçük üreticilere bedelsiz dağıtılmasından oluşan kooperatif çiftlikler nasıl kaynaşacak, ortaya tek bir mülkiyet biçimi nasıl çıkacaktır? Bu kaynaşma sürecinin ana çizgileri şöyle tanımlanmaktadır:

Üretim güçlerinin gelişmesinin belirli bir evresinde, kooperatif çiftlikler, üyelerinin bütün ihtiyaçlarını üyelerinin ortak çalışmasıyla karşılar duruma geldiğinde, kooperatif topraklarına dahil bulunan ve ürün üzerindeki tüm tasarruf haklarıyla birlikte kooperatif üyelerine tahsis edilmiş olan küçük toprakların (bkz. **Soru 88**) ayrıca işlenmesi üretici açısından gereksizleşecek, özel mülkiyet konusu olan bu topraklar hızla kooperatif çiftliğin topraklarına katılacaktır. Bu kalıntıların tasfiye edilmesinden sonra, geride, en gelişkin mülkiyet biçimi olan devlet mülkiyetiyle gelişkinlik bakımından onu izleyen kooperatif mülkiyet kalacaktır.

Devlet mülkiyetiyle kooperatif mülkiyetin bir üst seviyede kaynaşarak kamu mülkiyetine dönüşmesi, marksist - leninist öğretiye göre, sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin ileri evrelerinde meydana gelecek bir durumdur. Üretimin yoğunlaştırılması ve merkezileştirilmesi, ileri uzmanlaşma ve işbirliği, tarımın ileri derecede makineleştirilmesi vb. gibi etkenler sonucu, devlet mülkiyetini cisimleştiren devlet çiftlikleri, en yüksek bir geliş-

kinlik seviyesine ulaşacaklardır. Devlet çiftliklerinin bu gelişmesine bağlı ve paralel olarak, kooperatif çiftlikler, (1) ileri tarım tekniklerinin uygulanması, (2) devlet çiftlikleriyle yoğun bir işbirliğine girişilmesi, (3) artan sayıda üretim araçlarına sahip olunması, (4) birkaç kooperatif çiftliğin ortak çabalarıyla, bu çiftliklerin ortasına büyük enerji istasyonlarının, sanayi tesislerinin vb. kurulması ve böylece çiftliklerarası üretim bağlarının oluşturulması sonucu, önce devlet çiftliği haline gelecekler ve sonra da gelişmelerini sürdürerek bir üst seviyede kamu mülkiyetine dönüşeceklerdir.

BANKACILIK VE KREDİ FAALİYETİNİN ÖRGÜTLENMESİ

Soru 92: Bankacılığın devletleştirilmesi ne demektir?

Sosyalist devletin girişmek zorunda olduğu ilk eylemlerden biri, kuşkusuz, bankacılık ve benzeri kredi kurumlarının devletleştirilmesidir. Bu eylem, her sosyalist partinin programında kaçınılmaz olarak yer alan bir unsurdur. Devletleştirmenin geciktirilmeden yapılmasını zorunlu kılan temel neden, bankaların, bir bakıma, kapitalist üretim biçiminin sinir merkezleri olarak faaliyet göstermeleridir.

Sosyalist devrim sırasında ve sonrasında, bankalara karşı takınılacak tutumun ne büyük önem taşıdığı konusunda, sosyalist uygulamalar tarihi, sayısız örneklerle doludur. Nitekim, Engels'in de sıklıkla değindiği gibi,

Paris Komünü denemesini için için kemiren ve sonunda çökerten, komünarların bankalara karşı duydukları, Proudhon'dan menkûl, «aşırı saygı» olmuştur. 1917 Ekim Devrimi'ne karşı, bankalar ve diğer kredi kurumları, sanki birer «direnme merkezi» haline gelmişler, sosyalist toplum düzeninin kurulmasına bankaların devletleştirilip «evcilleştirilmesi» nden sonra geçilebilmiştir.

Bankaların bu can alıcı önemi nereden gelmektedir? Bu soruyu cevaplayabilmek için, bankaların ve kredi kurumlarının, kapitalist düzende, edindikleri nitelikleri ve büründükleri görünüşü anlamak gerekir. Bankalar, sanıldığı ya da sanılabileceği gibi, hesap sahiplerinin paralarını yangından ve her türlü tehlikeden koruyan, bu hizmetine karşılık olarak para almayıp üstüne bir de para veren hayır kurumları değildir. Kapitalist üretimin malî sermaye evresinde, malî sermayeyi, bankaların hükmettiği ve sanayicilerin kullandığı sermaye olarak niteleyen Lenin, bu düzenleme içinde, bankaların görevlerini şöyle tanımlıyor:

> Bankaların başlıca ve orijinal görevi ödemelerin yapılmasında aracı olarak hizmet etmektir. Bunu yapmakla durgun sermayeyi faal sermaye haline, yani kâr getiren sermaye haline dönüştürürler. Her çeşit para (nakdî) gelirlerini toplarlar ve bunları kapitalist sınıfın emrine verirler (plase ederler).
>
> Bankacılık gelişip az sayıda kurumlar halinde yoğunlaşınca, bankalar mütevazı aracılar olmaktan çıkıp, belli bir ülkenin ve birçok ülkedeki bütün kapitalistlerin ve küçük iş adamlarının bütün nakdî sermayesinin hemen tamamını ve üretim araçlarının ve ham madde kaynaklarının büyük kısmını emirlerinde bulunduran kudretli tekeller haline gelirler (E., s. 30-31).

Bu niteliğiyle, sanayiyi bir yandan finanse ederken öte yandan kontrol altında tutan bankalar, soyalist top-

lum düzenini kurmaya başlamak için yönelinecek ilk hedefler arasına girmektedir. Bankacılığın devletleştirilmesi, bu durumda, **bütün bankaların ve kredi kuruluşlarının, kurulacak ya da devralınacak bir merkezî bankanın alt kuruluşları olarak örgütlenmesi, bütün bankacılık ve kredi faaliyetlerinin devlet tekeline** alınması demektir.

Soru 93 : Bankacılıkta devlet tekeli nasıl örgütlenir?

Bankacılık, kapitalist gelişmesi içinde, bir yandan sanayiyi finanse ederken öte yandan onu denetleyen bir kurum haline gelmiştir. Bankaların bu niteliği, ekonomik faaliyetin tek bir merkezden ve planlı olarak yönetilmesinin gereklerine büyük ölçüde uygundur. Devletin sınıf niteliğinin değişmesi sonucu, işçi sınıfı, yüzyıllar süren bir kapitalist oluşumun geliştirdiği bankacılık mekanizmasını kırmak yerine, onu kendi emrine almak yolunu seçmektedir. Sosyalist uygulamalar tarihi göstermiştir ki, işçi sınıfı iktidarının bu doğrultuda girişeceği ilk eylemler, (1) bankacılık faaliyeti üstünde devlet tekeli ilân etmek ve bütün bankaları merkezî bir bankanın alt kuruluşları haline getirmek, (2) bankalardaki özel kasaları açmak ve buradaki hesapları, sahipleri adına, devlet bankasına devretmektir.

Marksist-leninist öğretiye göre, bankalar, sosyalist düzende, (1) devlete ait bütün ekonomik birimlerin gelir ve gider hesaplarını, üretim hacımlarını, alım ve satım faaliyetlerini kaydeden, (2) devlete ait ekonomik birimlerce girişilecek ekonomik, ticarî vb. faaliyetlerin merkezî ekonomik plana uygunluğunu denetleyen, (3) devlet adına harcamaları yapan ve gelirleri toplayan, (4) malî kaynakları tahsis eden, (5) girişilmesi düşünülen

bir ekonomik faaliyete vize veren ya da vermeyen, (6) ekonomik birimler arasındaki ham madde, makine vb. alımsatımını düzenleyen ve denetleyen organlar olarak örgütlenirler.

Bankalar, bütün devlet organları gibi, bir yandan yönetsel yapıya ve diğer yandan ekonomik faaliyet dalına göre örgütlenmektedirler. Bir başka deyişle, merkezdeki devlet bankasının, her yönetsel kademeye tekabül eden alt kuruluşları, yani mahallî düzeyde organları vardır. Yönetimin belirli bir kademesinde kurulan banka, o yönetim bölgesindeki ekonomik faaliyetlerden, bir üst yönetsel kademedeki bankaya sorumludur. Ekonomik faaliyete ilişkin bütün ödemeleri yapan bu mahallî bankalar, aynı zamanda, eşdüzeydeki temsilî organlar tarafmdan denetlenirler. Kontrol mekanizmasını tamamlayan bir diğer etken, mahallî düzeydeki bankaların yönetim kurullarında, o bölgenin temsilî meclisinin de üye ya da üyeler bulundurmasıdır. Bir bölgedeki ekonomik faaliyetin düzenlenmesinden sorumlu olan temsilî organ (ya da temsilî organın ilgili encümeni) ile o ekonomik faaliyetin yürütülebilmesi için gerekli finansman kaynaklarını sağlayan banka, sorumluluk ilişkileri içinde, bir yandan merkezdeki bankaya ve diğer yandan da üst temsilî kuruluşlara sorumludurlar.

Sosyalist toplum ve devlet düzeninin her kademesinde uygulanan bu ikili kontrolun daha da gerçeklik kazanabilmesi için, bankalar, kendi içlerinde, ekonomik sektörlere göre örgütlenirler. Bir başka deyişle, merkezden en alt kademeye kadar, bütün bankalarda, ekonominin belirli sektörlerinden sorumlu olan şubeler vardır. Örnekse, herhangi bir yönetsel kademedeki bankanın **madencilik dairesi**, yatay olarak aynı kademedeki temsilî organın madencilik encümenine, dikey olarak da bir üst yönetsel kademedeki bankanın madencilik dairesine

bağlıdır. Aynı şekilde, temsilî organın madencilik encümeni, yatay olarak aynı kademedeki bankanın madencilik dairesine ve dikey olarak da üst temsilî organın madencilik encümenine bağlıdır. Encümenlerde görev alanların, aynı zamanda, banka yönetim kurullarına da katılmaları, bir yandan sorumlu kişileri belirli ölçüler içinde sınırlarken, öte yandan da eylem birliği ilkesinin gerçeklik kazanmasına imkân vermektedir.

DIŞ TİCARETTE DEVLET TEKELİNİN ÖRGÜTLENMESİ

Soru 94 : Dış ticaretin devletleştirilmesi ne demektir?

Marksist teoriye göre, dış ticaret ilişkilerinin bir devlet tekeli tarafından düzenlenmesi, bir yandan sosyalist ekonomik planlamanın, öte yandan da üretim araçlarının devlet mülkiyetinde bulunmasının ön-şartı ve en doğal sonucudur. Bir tanım geliştirmek gerekirse, dış ticaretin devletleştirilmesi, **devletin, dış ticaret sonucu sağlanan sosyal emek tasarrufunun dağıtımı da dahil,** (1) **bütün dış faaliyetini kendi tekelleri aracılığıyla yürütmesi,** (2) **dış ticaret faaliyetinin kapsam, muhteva ve gelişme çizgisini belirleme yetkilerine el koyması** demektir.

Bir yandan ülke kaynaklarının en yüksek verimi sağlayacak şekilde değerlendirilebilmesi, diğer yandan üretim güçlerinin alabildiğine geliştirilmesini sağlamak amacıyla üretim araçlarının ve dağıtım kanallarının devlet mülkiyetinde ya da kontrolunda tutulabilmesi, öte

yandan da emperyalizmin sömürü yollarından birinin (dış ticaret yoluyla sömürü) işlemez hale getirilebilmesi için, dış ticaretin devletleştirilmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Soru 95 : Dış ticarette devlet tekelinin görev ve yetkileri nelerdir?

Sosyalist devlet adına dış ticaret ilişkilerini düzenleyen devlet tekelinin görev ve yetkileri şunlardır: (1) ithalât ve ihracat hacmını, ithalât ve ihracat kalemlerinin dökümünü, dış ticarete ilişkin olarak yapılacak ve istenecek hizmetlerin maliyetini, taşın gelir ve giderlerini vb., **ulusal ekonominin merkezî planla belirlenen ihtiyaçlarına uygun olarak**, planlamak; (2) i. ülkeye giren dövizi tekelde toplamak, ii. bu dövizi, mal ve/veya hizmet ithalinde kullanabilmek için, döviz tekeli kurmak; (3) yabancı ülkelere ihraç edilecek olan mal ve hizmetlerin ülke içinde hangi fiyatlar üzerinden satın alınacağını ve ithal edilen mallarla hizmetlerin ülke içinde hangi fiyatlar üzerinden satılacağını, merkezî ekonomik organlar ve yüksek planlama örgütüyle işbirliği yaparak, tesbit etmek; (4) dış ticaret ilişkilerinin daha az harcamayla yürütülebileceği durumlarda, dış pazarlarda faaliyet göstermeye ilişkin bazı yetkileri, alt kuruluşlara ya da sıkı sıkıya kontrol edilen organlara (kooperatif gibi) devretmek; (5) dış ticaret faaliyetinin dolaylı olarak, yani yetkili kılman organlar aracılığıyla, yürütüldüğü durumlarda, i. faaliyet gösteren organların yetki sınırlarını çizmek ve ii. gösterdikleri faaliyeti koordine etmek; (6) dış ticaret faaliyetinin ne şekilde yürütüleceğine ilişkin temel ilke ve kuralları belirlemek; (7) dış ticaret faaliyetini düzenleyen ve/veya yürüten organlarla, ülke

içinde, ihraç mallarını üreten ve ithal mallarını talep eden organların ilişkilerini kesin kurallara bağlamak; (8) merkezî bir organ aracılığıyla, örnekse dış ticaret bakanlığı, dış ticareti doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak ilgilendiren bütün ekonomik faaliyetleri denetlemek.

Soru 96: SSCB'de dış ticaret nasıl devletleştirildi?

Sovyetler Birliği'nde, dış ticaret faaliyeti, Rusya Cumhuriyeti Halk Komiserleri Kurulu'nun 22 Nisan 1918 tarih ve **Dış Ticaretin Millileştirilmesi Üstüne** başlıklı kararnamesiyle devlet tekeline alınmıştır. Toplumlar tarihinin ilk sosyalist devletinin, kendisini çevreleyen kapitalist ülkelerle, ne şekilde dış ticaret ilişkileri kuracağını belirleyen bu belge, başlıca iki noktada özetlenebilir: (1) malların alım ve satımını kapsayan dış ticaret işlemleri, bundan böyle, yalnızca devletin yetkili kıldığı kişiler ya da kuruluşlar tarafından yürütülecektir; (2) Ticaret ve Sanayi Halk Komiserliği, devletin dış ticaret faaliyetini doğrudan doğruya yönetmek ve yürütmekle yükümlüdür.

Kuruluşunun ikinci yılında, yani 1920 yılının Haziran ayında, ilgili bakanlığın adı Dış Ticaret Halk Komiserliği olarak değiştirilmiş ve yetkileri, bir yandan yenileştirilirken, öte yandan da açıklığa kavuşturulmuştur. Buna göre, Dış Ticaret Halk Komiserliği, (1) millîleştirilmiş dış ticareti ve dış ülkelerle her türlü mal alım-satım işlerini yönetmek, (2) gerekli görüldüğü durumlarda ve merkezî organın kontrolunu hiçbir şekilde gevşetmemek şartıyla, dış ticaret faaliyetinin, i. alt kuruluşlar, ii. bağımsız kurum ve örgütler, iii. özel şahıslarca yürütülmesine izin vermek yetkilerini edinmiştir.

Yeni İktisat Politikası'nın (NEP) uygulamaya konmasıyla birlikte, dış ticaret faaliyetini yürütmeye yetkili organ ya da kuruluşların sayısı büyük ölçüde artmıştır. 1922-1923 yılında, dış pazarlarda faaliyet göstermeleri için, **Savunma ve Çalışma Kurulu**'nun kararına bağlı olarak, iktisadî devlet kuruluşlarına ve örgütlerine yetki verilmiştir. Bu yetki, yalnızca kendi ürettiklerini ihraç etmeleri ve kendi ihtiyaçlarına uygun ithalât yapmalarıyla sınırlanmıştır. Bir diğer kayıtlama, ilgili işletmelerin, ihraç ya da ithal edecekleri mallar hakkında, Dış Ticaret Halk Komiserliği'ne önceden bilgi vermeleri, gerekli görülen durumlarda da komiserliğin bu işlemleri durdurabilmesidir.

Bağımsız sosyalist cumhuriyetlerin federal devlet çatısı altında toplanmaları ve böylece Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni kurmaları, dış ticaret örgütünün yeniden gözden geçirilmesine yol açmış ve bunun sonucunda, Dış Ticaret Halk Komiserliği, üye cumhuriyetlerin dış ticaret ilişkilerini güdümleyen ve koordine eden merkezî bir organ olarak, federal düzeyde de örgütlenmiştir.

Merkezî dış ticaret örgütünün geliştirilmesinde, Rusya Komünist Partisi (b.) Merkez Komitesi'nin Ekim 1925 tarihli toplantısında aldığı «Dış Ticaret Üstüne» başlıklı karar, önemli bir adım olmuştur. Bu karara göre, (1) dış ticarette devlet tekeli düzeni sürdürülecek, (2) daha esnek, basit ve ucuz bir örgüt yapısı geliştirilecek, (3) dış ticaret ilişkilerinin düzenlenmesinde sanayi, tarım ve ticaretin ihtiyaçlarına öncelik verilecek, (4) iktisadî devlet kuruluşlarının, yetkili kılınan kamusal örgütlerin vb. dış ticaret ilişkilerine girme yetkilerine dokunulmayacaktır.

Dış ticaret örgütünün geliştirilmesine ve dış ticareti millîleştirmede güdülen asıl amaca, yani ithalât için

gerekli dövizi sağlamak amacıyla ihracatı devletleştirmeye, uygun olarak, (1) dövizlerin tek bir merkezde toplanması, (2) ülke içinde dövizle ödeme yapılamaması, (3) devlet tekeli olarak örgütlenen sigortacılığın dış ticaret faaliyetini de kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması, (4) deniz taşın hizmetlerinin bir devlet tekelince yürütülmesi sağlanmıştır.

Soru 97 : Dış ticaret devlet tekelinin örgüt yapısı nedir?

Bir yandan yukarıda sıralanan görev ve yetkiler, öte yandan da geçmişteki tecrübeler ışığında, dış ticaret üzerindeki devlet tekelinin zorunlu örgüt özelliklerini şöylece sıralayabiliriz:

Sosyalist devletin dış ticaret ilişiklerini düzenleyen, yürüten ve koordine eden merkezî organ **Dış Ticaret Bakanlığı**'dır. Bu merkezî organın çeşitli görevleri arasında en belli başlıları, (1) merkezî ekonomik plana uygun olarak ithalât-ihracat planları hazırlamak, (2) yabancı ülkelerle imzalanacak olan dış ticaret anlaşmalarına onaydan önceki son şeklini vermek, (3) kendisine bağlı kuruluşları kontrol ve koordine etmek, (4) ithalât-ihracat hacmım, kalemlerini, alım-satım fiyatlarını vb. plana ve plan hedeflerine uygun olarak kararlaştırmak, (5) dış ticaret ilişkilerinin kurulduğu ülkelerde, elçiliğe bağlı olarak, ticarî temsilciler bulundurmak, (6) bütün faaliyetlerinde, devletin yüksek planlama organlarıyla işbirliği kurmak ve üst kuruluş olan bakanlar kuruluna sorumlu olmaktır.

Dış ticaret faaliyetine ilişkin bütün planların kesinleştiği yer, bakanlar kuruluna bağlı bir daimî encümen olarak işleyen **yüksek planlama kurulu**dur. Bu organın

görevi, dış ticaret faaliyetinin yürütülmesinden sorumlu olan bakanlığın hazırladığı taslakları incelemek, merkezî plana ve bu planın koyduğu uzun ve kısa vâdeli hedeflere uyulup uyulmadığını tesbit etmek, ekonominin ihtiyaçlarına göre düzenlemeler yapmak ve bütün bu planları merkezî plana kaynaştırmaktır.

Ülke içinde dövizle ödeme yapmak yasaklanmış olduğundan, dış ticaret faaliyetlerinin aksamadan yürütülmesini sağlayan üçüncü organ, bu yönüyle bir döviz toplama-dağıtma merkezi olarak çalışan merkez bankasıdır. Bütün dış ticaret işlemleri, zorunlu olarak, bu bankanın onayından geçmek durumundadır.

Dış ticaret ilişkilerinin düzenlenmesinde, zaman zaman, yetkili kılınan organların aracılığına da başvurulabilmektedir. Bu organlar arasında büyük kooperatifleri, devlet çiftliklerini vb. sıralayabiliriz. Bu ekonomik birimler, merkezî planın çizdiği çerçeve içinde, bir yandan her türlü işlemi durdurma yetkisine sahip olan merkezî bakanlık ve diğer yandan alımlar için gerekli dövizi tahsis eden merkezî bankanın sürekli ve sıkı kontrolu altında faaliyet gösterdikleri için, devletin mutlak kontrolunu zedeleyecek bir hareket serbestliğine hiçbir zaman sahip olamamaktadırlar.

İÇ TİCARETTE DEVLET KONTROLUNUN ÖRGÜTLENMESİ

Soru 98: İç ticaret sorunu nasıl ele alınmalıdır?

Her üretim biçiminin kendisine özgü bir de dağıtım mekanizmasının bulunduğu, toplumdaki egemen sınıf

bölünmesinin değişmesine bağlı olarak ekonominin yeni egemen sınıfının kendi üretim biçimine en uygun düşen dağıtım örgütünü geliştirdiği vb. maddeci tarih anlayışının elifbasındandır. Bu noktada, insanın aklına, sosyalist üretim biçiminde, dağıtım mekanizmasının nasıl örgütleneceği sorusu gelmektedir.

Bu soruyu cevaplamak, sanıldığı kadar basit bir iş değildir. Her ne kadar, üretim araçları üzerindeki kapitalist özel mülkiyete son verilmeye ve sosyalist üretim ilişkilerinin oluşturulmaya başlanmasıyla birlikte, kapitalist üretim biçiminden miras kalan dağıtım örgütüyle yeni üretim ilişkileri giderek çatışıkhğa düşerse de, bu çelişkiyi çözmenin yolu, devletin, işçi sınıfı adına, bütün dağıtım örgütüne bir çırpıda el koyması değildir. En gelişkininden en geride olanına kadar, bütün kapitalist ülkelerde, derece farklarıyla, küçük sanayi ve tarım işletmeciliğine, buna bağlı olarak da küçük çapta ticaret faaliyetlerine raslanmaktadır. Bir yandan küçük üreticiliğin ve bu üreticilerin ürünlerini pazarlamaya yönelen küçük çapta ticaret faaliyetinin bulunması, öte yandan da üretim güçlerinin her şeyi bir çırpıda devletleştirmeye imkân verecek kadar gelişememiş olması, Marx'ın deyişiyle, belirli bir geçiş dönemi süresince piyasa ilişkilerinin yaşamasını zorunlu kılmaktadır. Bu noktada, sosyalist uygulayıcıların benimsedikleri yaklaşım, ille de küçük çapta ticaret faaliyetini tasfiye etmek değil, bir yandan o aracının yerini zaman içinde alacak olan örgüt yapılarını geliştirirken, öte yandan da aracılığın ortadan kaldırılmasının maddî şartlarını oluşturmaktır.

Küçük çapta ticaret faaliyetinin ortadan kalkmasının maddî şartları nelerdir? Bunları iki ana başlık altında toplayabiliriz: (1) küçük çapta üretimin yerini büyük çapta üretimin alması ve büyük çapta üretimin en alt yönetim kademesinde dahi egemen kılınması, (2) top-

umun bütün ihtiyaçlarının devlet tekellerince üretilmesi. Bu açıklamalardan da anlaşılabileceği gibi, sosyalist devlet, sosyalist toplum düzenini kurma yönündeki ilk tedbirlerini alırken, kendi tekelleri tarafından üretilmeyenleri kendi dağıtım kanallarına sokmaya çalıştığı takdirde, önemli güçlük ve direnmelerle karşılaşabilecektir. Bu faaliyetlerin devletleştirilmesi, ileri evrelerde, üretim güçlerinin gelişmesine ve üretim araçlarının giderek kamu mülkiyetine devredilmesine bağlı olarak, kaçınılmaz ve doğal hale gelecektir. Preobrazhensky bu noktayı şöyle açıyor:

> Eğer bugün Narkomprod (Gıda Halk Komiserliği) ile Suharevko (bir Moskova Pazarı) yan yana yaşıyorlarsa, bunun anlamı, kapitalizm ile sosyalizm arasındaki savaşın, dağıtım alanında, hâlâ sonuçlanamamış olduğudur (ABC, s. 379).

Bu somut meseleler ışığında, sosyalist uygulayıcılar, iç ticaret sorununu ele alırlarken, öncelik ve ivedilikle her şeyin devletleştirilmesine yönelmemekte, aksine, uzun süre, alınması gereken ilk tedbirlerin neler olduğunu tesbit etmektedirler.

Soru 99 : Sosyalist devletin iç ticaret alanındaki temel görevleri nelerdir?

Sosyalist devletin iç ticaret alanında ilk olarak hangi tedbirleri alacağı, üretim alanında girişeceği eylemler tarafından belirlenmektedir. Bu noktayı biraz daha somutlaştıralım: bilindiği gibi, sosyalist devletin ilk ve temel eylemi, kapitalist özel mülkiyete konu olan üretim araçlarını devletleştirmek, bunları devlet tekelleri yoluyla yönetmektir. Üretim araçlarının devletleştirilmesiyse,

belirli bir öncelik dizilişine göre ve zaman içinde (yani giderek) yürütülmektedir.

Sosyalist devletin iç ticaret alanındaki ilk eylemi bu açıklamadan çıkarsanabilir: **devletleştirilen sektörün, daha da somutlaştırırsak ekonomik birimin, ürünlerini pazarlayan iç ticaret kanallarına el koymak.** Demek oluyor ki, sosyalist devlet, **ilk planda**, (1) toptancı ticareti, (2) toptancı tüccarla ekonomik birim arasındaki bağlantı merkezi olan depoları, (3) gerekli görüldüğü hallerde, perakende satış yapan büyük mağazaları devletleştirmek durumundadır. Kısacası, sosyalist devlet, **kendi tekellerince üretileni, el koyacağı ya da kuracağı dağıtım örgütü kanalıyla pazarlayacaktır.** Devlet tekellerinin giderek ekonomiye egemen olmasına bağlı olarak, dağıtım örgütünün de devletleştirileceği açıktır.

Bir yandan büyük şehirlerin ve sanayi merkezlerinin yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak, diğer yandan da sanayi faaliyeti için gerekli olan ham maddeyi sağlamak için tarım sektöründeki fazlanın tekelde toplanması kaçınılmazdır. Gelişkin tarım teknikleri uygulayan ve bir devlet tekeli olarak faaliyet gösteren devlet çiftlikleri açısından, ürünlerin tekelde toplanması ve pazarlanması herhangi bir güçlük çıkarmamaktadır. Bütün devlet tekellerini pazarlara bağlayan iç ticaret kanalları gibi, bunlar da, devletleştirilmiş dağıtım örgütünün bir parçasıdırlar.

Küçük özel işletmeciliğin **bir çırpıda** kapsayıcı devlet mülkiyetine dönüştürülmesinin anlamsız ve sakıncalı olduğunu; küçük özel mülkiyetten devlet mülkiyetine geçilirken, özel mülkiyete tâviz ve devlet mülkiyetine hazırlık olan kooperatif çiftlik uygulamasının yaşanması gerektiğini; yaygın küçük özel mülkiyetin egemen olduğu toplumlarda, sosyalist devrimin sonrasında bile, tarımsal üretimin büyük bir payının bu kooperatif çiftlik-

ler tarafından üretildiğini, teorik ve pratik örnekleriyle görmüştük. Böylesine durumlarda, sosyalist devlet, kooperatif çiftliklerin büyüklüklerine bağlı olarak, bir çiftliğin hemen yanı başında ya da birkaç çiftliğin ortasında, **devlet alım ofisleri** kurar. Buna gidilmediği ya da gidilemediği takdirde, birkaç kooperatif çiftliğin, birleşerek, **pazarlama kooperatifleri** kurmaları sağlanır.

Sosyalist devletin iç ticaret alanında aldığı ilk tedbirler genellikle bunlardır. İç ticaret faaliyetinin düzenlenmesi ve/veya kontrol edilmesinden sorumlu olan devlet örgütünün, yine bu ilk evrelerdeki, diğer temel görevleri şunlardır: (1) merkezî plana uygun olarak ve planlama organına danışarak iç piyasada satılacak olan malların fiyatlarını tesbit etmek, (2) tüm ticaret faaliyetini merkezî alt kuruluşları ve mahallî organları yoluyla denetlemek, (3) devlet tekelindeki iç ticaret kanallarının işleyişini kusursuzlaştıracak ve bunların özel ticaret kanallarının zararına gelişmesini sağlayacak tedbirleri almak, (4) iç ticaret faaliyetinin hesap ve kayıtlarını tutmak, (5) tüketicilerin tercih ve şikâyetlerine duyarlı olunmasını sağlayıcı çalışmalar yaparak, bu konuda, üst kuruluşlara ve merkezî planlama organlarına bilgi vermek.

Soru 100 : İç ticareti düzenleyen organlar nelerdir?

Devlet tekellerinin iç ticaret faaliyetlerini düzenleyen ve diğer kuruluşların aynı nitelikteki çalışmalarını denetleyen ana merkezî organ, bir yandan üyesi bulunduğu bakanlar kuruluna ve kendisini seçen temsilî meclise sorumlu bulunan, diğer yandan da ekonomik kurul ve planlama örgütü gibi üst kuruluşların güdümüyle işleyen **iç ticaret bakanlığıdır.** Üretim malları üretiminin mutlak öncelik taşıdığı ilk sıralarda, bu merkezî organın

görevleri, (1) sanayi merkezlerinin yiyecek ve ham madde ihtiyaçlarını tarım sektöründen karşılamak, (2) sanayi işletmeleri arasındaki ticaret bağlantılarını kurmak, (3) ülke içinde hangi malın, hangi fiyatlar üzerinden satılacağını ekonomik kurul ve planlama örgütüyle işbirliği yaparak tesbit etmek şeklinde özetlenebilir. Ağır sanayinin kurulması ve üretim tercihlerinin tüketim malları üretimine doğru kayması, iç ticaret örgütünün büyük ölçüde devletleşmiş olması vb. sonucunda, merkezî organda toplanan yetkiler çevreye yaygınlaştırılabilecektir. İç ticaret bakanlığı, üstlendiği görevleri, çeşitli yönetim kademelerindeki alt kuruluşları ve bu kuruluşlar içinde **üretim sektörlerine göre örgütlenmiş daireler (şubeler)** eliyle yerine getirir. Her yerde olduğu gibi, burada da, ikili bir kontrol sözkonusudur. Şöyle ki, her yönetim kademesinde, merkezî iktidar organlarını yönetsel alt kuruluşlarının yanısıra, seçimle kurulan ve bölgelerindeki ekonomik faaliyetlerin tümünden sorumlu olan temsilî meclisler, bu meclislerin içinde de daimî encümenler şeklinde işleyen ekonomik kurullar yer almaktadır. Temsilî meclisler ve onların ekonomik kurulları, hiyerarşik bir sıralama içinde, ülkenin en yüksek temsilî organına ve onun ekonomik kuruluna zincirleme sorumludurlar. Planlama çalışmalarından sorumlu olan en yüksek organ, böylece, planlama faaliyetinin etkili bir şekilde yürütülebilmesi için zorunlu olan verileri, bir yandan sorumlu bakanlıktan ve öte yandan da temsilî organlardan sağlamaktadır.

Sosyalist toplumlarda, toptan ve perakende ticaret, genellikle, üç temel biçim etrafında örgütlenmiştir: (1) devlet kuruluşları, (2) kooperatif kuruluşlar, (3) kooperatif çiftlik pazarları. Küçük üreticinin, ürünlerini, kendi başlarına pazarlamaları, seyrek raslanan bir durumdur. Şimdi, bu üç temel biçimin örgüt yapılarını görelim.

Devlet Kuruluşları. İç ticaretten sorumlu bakanlığa

bağlı olarak faaliyet gösteren devlet kuruluşları, satacakları malı, büyük yönetsel merkezlerde kurulmuş bulunan devlet alım ofislerinden ya da devlet depolarından sağlarlar. Merkezdeki bu alım ofisinin (ya da toptancı organın) ana ürün kaynağı, bir alt yönetsel kademede örgütlenmiş bulunan devlet alım ofisleridir. Temel birimler ise, doğrudan doğruya sanayi ya da tarım işletmesine bağlı bulunan ya da birkaç işletmenin ortasında kurulmuş olan devlet depolarıdır. Devlet alım ofisleri, devlet depolarında toplanan ürünleri, merkezî ekonomik planın işleyişini düzenleyen ve somutlaştıran sektör planları çerçevesinde, (1) piyasaya sürer ve (2) işlenmek üzere, planla tesbit edilmiş fabrikalara sevkeder.

Kooperatif Kuruluşlar. Nufus yoğunluğuna ve ekonomik birimlerin büyüklüğüne göre, değişik yönetim kademelerinde örgütlenen tüketim ve pazarlama kooperatifleri, özellikle tarımcılığın egemen ekonomik faaliyet olduğu bölgelerde, kooperatif mülkiyetin ve kooperatif çifltiklerin bir uzantısıdırlar. Bölgelerindeki kooperatiflerin ürün fazlalarını toplayan bu kuruluşlar, bölgenin şartlarına göre, ürünleri, (1) doğrudan doğruya pazarlar ya da (2) devlet alım ofislerine devrederler. Bölgelerindeki kooperatif nitelikli bütün alt kuruluşlardan sorumlu olan bu üst organlar, aynı yönetsel kademede örgütlenmiş bulunan temsilî meclislere sorumludurlar. Tarım sektöründeki kooperatif örgütlenmenin en önemli özelliklerinden biri, daha önce gördüğümüz gibi, kooperatif çiftlik üyelerinin şahıslarına tahsis edilen topraklarda üretilenin kooperatif çiftlik üyelerine, kooperatif çiftliğin topraklarında üretilenin de kooperatif çiftliğe ait olmasıdır. Bu düzenleme, kooperatif çiftlikleri, önemli bir «pazarlanabilir fazla» kaynağı haline getirmektedir.

Kooperatif Çiftlik Pazarları. Genellikle kooperatif çiftliklerin içinde ya da ortasında örgütlenen bu pazar-

lar, mahallî nüfusun ihtiyaçlarını karrşılamada, hayli katkılı olmaktadır. Bu kademede, fiyatların, belirli ölçüler içinde, piyasa mekanizması tarafından belirlenmesine izin verilebilmektedir. Haftanın, ayın ya da yılın belirli günlerinde açılan bu pazarlar, (1) kooperatif çiftlik üyelerinin kendilerine ayrılmış topraklarda ürettikleri fazlanın, (2) yetkili organlar tarafından uygun görülen ölçüler içinde, kooperatif çiftliğin tasarrufunda bulunan ürünün bir kısmının, (3) o bölgede, örgütlenmemiş küçük üreticinin ürettiklerinin satılmasına imkân vermektedir. Bu pazarlara, kooperatiflerin ve bağımsız küçük üreticilerin yanısıra, devlet çiftliklerinin de katılması mümkündür.

SON

SONSÖZ

Bu incelemede ayrıntılara inilmemiş, işçi sınıfının, siyasal ve ekonomik alanda, egemen sınıf olarak örgütlenmesinin genel görüntüleriyle yetinilmiştir. Bu bir eksiklik midir? Görüşümüze göre, hayır.

Çalışma ana çizgileriyle üç bölüme ayrılıyor: (1) marksist-leninist devrim teorisinin her bakımdan özünü teşkil eden, sosyalist hareketin tarihinde en büyük bölünmelere ve sapmalara yol açan **devlet teorisi,** (2) **işçi sınıfı iktidarının siyasal yapısı,** (3) **işçi sınıfının ekonominin egemen sınıfı olarak örgütlenmesi.**

Çalışma, bu haliyle, tarihteki bütün sosyalist uygulamaların ortak yanlarını araştırmaktadır; dolayısıyle, **genel ve temsilidir.** Ayrıntılara girilmemiştir çünkü, ayrıntı dediğimiz şey, temsilî değildir, örnek olarak alınamaz, toplumdan topluma değişen somut tarihsel şartların ve her ülkenin işçi sınıfının gelişkinlik seviyesinin bir ürünüdür.

Tarih taklit ve tekrar edilmek için değildir. Tarih kendisini tekrarlamaz, aksine, daima bir üst seviyede yeniler. Tarihi ve tarihte görülen örnekleri tekrarlamaya, taklit etmeye kalkışmak, tarihin ne olduğunu bilmeyenlerin işidir. **Tarih bir yol göstericidir, geçmişin doğrularını ve yanlışlarını gözler önüne serip günü yenilememize imkân veren bir kılavuzdur.**

Kurthan Fişek

KISALTMALAR

K., I/3	Karl Marx, **KAPİTAL**, Birinci Cilt, Üçüncü Kitap, çev. Mehmet Selik, Sol Yayınları, Ankara, 1966.
A. Ö. M. D. K.	Friedrich Engels, **AİLENİN, ÖZEL MÜLKİYETİN VE DEVLETİN KÖKENİ**, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara, 1967.
S. R.	V. I. Lenin, **THE STATE AND REVOLUTION** (Devlet ve İhtilâl), «The Essential Left: Four Classic Texts on the Principles of Socialism», Unwin Books, Londra, 1963.
D. o. P.	**DICTIONARY OF PHILOSOPHY** (Felsefe Sözlüğü), Progress Publishers, 1967.
S.	V. I. Lenin, **THE STATE,** 11 Temmuz 1919 tarihinde Sverdlov Üniversitesi'nde yapılan bir konuşmanın, yine Lenin'in, **MARX, ENGELS VE MARKSİZM** adlı kitabından alınmış metnidir.
M. C. P.	Karl Marx-Friedrich Engels, **THE MANIFESTO OF THE COMMUNIST PARTY** (Komünist Manifestosu), «The Essential Left: Four Classic Texts on the Principles of Socialism», Unwin Books, Londra, 1963.
K., I/2	Karl Marx, **KAPİTAL,** Birinci Cilt, İkinci Kitap, çev. Mehmet Selik, Sol Yayınları, Ankara, 1966.
C. G. P.	Karl Marx, **CRITIQUE OF THE GOTHA PROG-**

	RAMME (Gotha Programı'nın Eleştirisi), «Marx and Engels: Basic Writings on Politics and Philosophy», Fontana Library, Londra, 1969.
W., VI	Josef Stalin, **WORKS,** Cilt 6, Foreign Languages Publishing House, Moscow.
A. D.	Friedrich Engels, **ANTİ DÜHRİNG,** Birinci ve İkinci Kitap, çev. Reşat Fuat Baraner, Sol Yayınları, Ankara, 1967.
W., VIII	Josef Stalin, **WORKS,** Cilt 8, Foreign Languages Publishing House, Moskow, 1954.
PRCC-CPSU	**Political Report of the Central Committee of the XIV th Congress of the CPSU** (B.), 18 Aralık 1925.
S. W., II	Mao Tsetung, **SELECTED WORKS** (Seçme Eserler), Cilt 2, Foreign Languages Press, Peking, 1965.
C. W.F.	Karl Marx, **CIVIL WAR IN FRANCE** (Fransa'da İç Savaş), «Marx and Engels: Basic Writings on Politics and Philosophy», Fontana Library, Londra, 1969.
L. S. S.	Andrei Vyshinsky, **THE LAW OF THE SOVIET STATE,** The MacMillan Company, New York, 1954.
ABC	Bukharin-Preobrazhensky, **THE ABC OF COMMUNISM,** Penguin Books, Middlesex-England, 1969.
P. I. D. K.	V. I. Lenin, **PROLETARYA İHTİLALİ VE DÖNEK KAUTSKY,** Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 1969.
E.	V. I. Lenin, **EMPERYALİZM: KAPİTALİZMİN EN YÜKSEK AŞAMASI,** Sol Yayınları, Ankara, 1967.

İÇİNDEKİLER

I.

GİRİŞ

Sayfa

Soru 1 : Sosyalist toplumda yönetim ve örgütlenme neden önemlidir? 5

II.
SOSYALİST TEORİDE DEVLETİN DOĞUŞU, GELİŞMESİ VE «KURUYUP GİTMESİ»

DEVLET

Soru 2 : Devlet nedir? 9
Soru 3 : Marksist devlet teorisini şekillendiren belli başlı eserler hangileridir? 10
Soru 4 : Toplumlar tarihte hangi sınıf bölünmelerine sahne olmuştur? 13
Soru 5 : Tarihteki sınıf bölünmelerine tekabül eden devlet biçimleri nelerdir? 15
Soru 6 : Diktatörlükle demokrasi zıt kavramlar mıdır? 18

DEVLETLE DEVRİM ARASINDAKİ BAĞLANTI

Soru 7 : Devrim nedir? Klasik tanımı geliştirme gereği var mıdır? 20

Sayfa

Soru 8 : Sosyal ve siyasal devrimi ayrı ayrı düşünebilir miyiz? 21
Soru 9 : Devletle devrimin bağlantısı nedir? 23
Soru 10 : Devrim barışçı yollardan gerçekleşebilir mi? . 24

DEVLET VE SOSYALİST DEVRİM

Soru 11 : Sınıf mücadelesi nedir? Devrimi kim yapar? . 25
Soru 12 : Proletarya nedir? Kime proleter denir? . . . 27
Soru 13 : Kapitalist toplumda devrimci sınıf neden proletaryadır? 28
Soru 14 : Sosyalist devrim nedir? 28
Soru 15 : İşçi sınıfının devlete karşı tutumu nedir? . . 30
Soru 16 : Burjuva devlet makinesinin kırılması ne demektir? 32
Soru 17 : Proletarya diktatörlüğü nedir? . . . 34
Soru 18 : Proletarya diktatörlüğü ne değildir? 35
Soru 19 : Tarihteki proletarya diktatörlükleri hangi sınıf ittifaklarına dayanmıştır? . 38

SOSYALİST EKONOMİK OLGUNLAŞMA SÜRECİ

Soru 20 : Sosyalist ekonomik olgunlaşma süreci nedir? 40
Soru 21 : Sosyalist toplumun özellikleri nelerdir? . . . 41
Soru 22 : Proletarya diktatörlüğünün ödevleri nelerdir? 43
Soru 23 : Sosyalist ekonomik olgunlaşma sürecinin maddî ve teknik temeli nedir? 44
Soru 24 : Köy-şehir çelişkisi nasıl çözülecektir? . . . 46
Soru 25 : Kol emeğiyle fikir emeği çelişkisi nasıl çözülecektir? 47
Soru 26 : Sosyalizmin alt evresinden üst evresine nasıl geçilir? 47
Soru 27 : Komünist toplum düzeni nedir? 50

Sayfa

SOSYALİST EKONOMİK OLGUNLAŞMANIN
SİYASAL GÖRÜNTÜSÜ: DEVLETİN KURUYUP GİTMESİ

Soru 28 : Devletin «Kuruyup Gitmesi» ne demektir? . . 51
Soru 29 : Devletin kuruyup gitmesiyle «Tek Ülkede Sosyalizm» bağlantılı mıdır? 52
Soru 30 : Sosyalizmin üst evresinde devlet olacak mıdır? 53

MARKSİST DEVLET TEORİSİ
VE BAZI ÖZEL SORUNLAR

Soru 31 : «Bütün Halkın Devleti» ve «Komünist Kamusal Kendiliğinden Yönetim» ne demektir? . . . 55
Soru 32 : Geri kapitalist ülkelerde geçiş döneminin yarattığı sorunlar nelerdir? 57

ÖZET

Soru 33 : Sosyalist devlet teorisinin ana çizgileri nelerdir? 59

III.
SOSYALİST DEVLETİN ÖRGÜTLENMESİ

BAZI GENEL BİLGİLER

Soru 34 : Sosyalist devlet nedir? 61
Soru 35 : İşçi sınıfı devlet iktidarını nasıl uygular? . . 62
Soru 36 : Merkezden yönetim ya da yerinden yönetim tercihi nasıl yapılır? 63
Soru 37 : Sosyalist devletin ilk eylemi nedir? 64
Soru 38 : Sosyalist devletin temel organları nelerdir? . . 65
Soru 39 : Sosyalist hukuk düzeninin özellikleri nelerdir? 66
Soru 40 : Sosyalist devlette «Kuvvetler Ayrılığı» var mıdır? 67

Sayfa

SOSYALİST DEVLETİN
TOPLUMSAL TEMELLERİ

Soru 41 : Sosyalist toplum düzeni nedir? 69
Soru 42 : Sosyalist devletin sınıf muhtevası nedir? . 70
Soru 43 : Sosyalist devletin siyasal temeli nedir? . . 72
Soru 44 : Sosyalist devletin ekonomik temeli nedir? . . 75
Soru 45 : Ekonomi ve ekonomik faaliyet nasıl planlanır? 78
Soru 46 : Sosyalist toplumda bölüşüm ilişkileri nasıl düzenlenir? 80

SOSYALİST DEVLETLE
SOSYALİST PARTİNİN BAĞLANTISI

Soru 47 : Sosyalist parti nedir? 81
Soru 48 : Sosyalist devlette sosyalist partinin yeri nedir? 82
Soru 49 : Sosyalist devlette sosyalist parti nasıl örgütlenir? 83
Soru 50 : Sosyalist devletle sosyalist parti özdeş midir? 84

SOSYALİST DEVLET
ÖRGÜTÜNÜN SİYASAL YAPISI

Soru 51 : Sosyalist devlet hangi siyasal biçimlere bürünür? 86
Soru 52 : Cumhuriyetin merkezî iktidar organlarında toplanan görevler nelerdir? 88
Soru 53 : Merkezî cumhuriyetin özellikleri nelerdir? 91
Soru 54 : Federatif cumhuriyetin özellikleri nelerdir? . . 92
Soru 55 : Federatif cumhuriyette yetki dağılımı nasıl örgütlenir? 94

SOSYALİST DEVLETİN EN YÜKSEK
MERKEZİ İKTİDAR ORGANLARI

Soru 56 : Sosyalist devletin en yüksek organı nedir? . . 95
Soru 57 : Federatif sosyalist cumhuriyetlerde çift meclis uygulaması var mıdır? 97

Sayfa

Soru 58 : Temsilî meclisin sürekliliği nasıl sağlamr? . . 99
Soru 59 : Temsilî meclis encümenlerinin görevi nedir? 100
Soru 60 : Federatif cumhuriyetlerde üyelerin en yüksek iktidar organları hangileridir? . . 101

SOSYALİST DEVLETİN EN YÜKSEK YÖNETİM-YÜRÜTME ORGANLARI

Soru 61 : Devlet yönetimi ne demektir? . . 102
Soru 62 : Demokratik merkeziyetçilik nedir? 103
Soru 63 : Sosyalist devletin en yüksek yönetim-yürütme organı nedir? 105
Soru 64 : Bakanlar kurulunun daimî encümenleri nelerdir? 106
Soru 65 : Bakanlar kurulunun alt organları nelerdir? . . 108
Soru 66 : Ekonominin tekelden yönetilen sektörleri nelerdir? 111

SOSYALİST DEVLETİN MAHALLÎ ORGANLARI

Soru 67 : Sosyalist devletin temel örgütlenme birimi nedir? 112

SOSYALİST DEVLETİN YARGI ORGANLARI

Soru 68 : Sosyalist devlette yargı faaliyeti nasıl düzenlenir? 116

SOSYALİST DEVLETTE YURTTAŞLARIN HAK VE ÖDEVLERİ

Soru 69 : Sosyalist toplumda yurttaşın hak ve ödevleri nelerdir? 119

ÖZET

Soru 70 : Sosyalist devletin genel görünüşü nedir? 120

Sayfa

IV.
SOSYALİST DEVLET İKTİDARININ ÖRGÜTLENMESİ: ÖRNEKOLAYLAR

DEVLET MAKİNESİNİN MOTORU VE MAKİNİSTİ OLARAK PARTİ: SOVYET DENEMESİ

Soru 71 : SSCB Komünist Partisi'nin sınıfsal görünüşü nedir? 122
Soru 72 : İktidarın uygulanmasında partinin güdüm ve kontrolu nasıl gerçekleşmektedir? 124
Soru 73 : Sovyetlerin sınıf yapısı ve özellikleri nelerdir? 126
Soru 74 : Sovyetler kitlelerin yönetime artan ölçüde katılmasını sağlamış mıdır? 127
Soru 75 : Sovyetlerde demokratik merkeziyetçilik uygulaması nasıl örgütlenir? 128

SANAYİ SEKTÖRÜNDE YÖNETİMİN ÖRGÜTLENMESİ

Soru 76 : Sanayinin örgütlenmesine yön veren temel ilkeler nelerdir? 129
Soru 77 : Sanayi sektöründe sosyalist örgütlenmeyi zorlaştıran etkenler nelerdir? 131
Soru 78 : Sosyalist ekonomilerde sanayinin örgüt yapısı nedir? 135
Soru 79 : Devlet sanayi işletmesi nedir? 137
Soru 80 : Devlet sanayi işletmelerinin örgüt yapısı nedir? 139
Soru 81 : Devlet sanayi işletmesi nasıl yönetilir? . . 140
Soru 82 : Sosyalist sanayi örgütünde sendikaların yeri nedir? 143
Soru 83 : Emek üretkenliğini artırma yolları nelerdir? . 145

TARIM SEKTÖRÜNDE YÖNETİMİN ÖRGÜTLENMESİ

Soru 84 : Tarım sektöründe ikili bir mülkiyet yapısını doğuran etkenler nelerdir? 148

Sayfa

Soru 85 : Tarımın örgütlenmesine yön veren temel ilkeler nelerdir? 151
Soru 86 : Devlet çiftliği nedir? Nasıl örgütlenir? . . 153
Soru 87 : Kooperatif çiftlik nedir? Nasıl örgütlenir? . 154
Soru 88 : Sosyalist tarımda özel mülkiyet var mıdır? . 157
Soru 89 : Devlet tarım merkezi nedir? Nasıl kurulur? . 158
Soru 90 : Tarım sektörü üzerinde devlet kontrolu nasıl örgütlenir? 159
Soru 91 : Tarımdaki ikili mülkiyet yapısı, tek bir mülkiyet biçimine nasıl dönüşecektir? . 160

BANKACILIK VE KREDİ FAALİYETİNİN ÖRGÜTLENMESİ

Soru 92 : Bankacılığın devletleştirilmesi ne demektir? . 162
Soru 93 : Bankacılıkta devlet tekeli nasıl örgütlenir? . 164

DIŞ TİCARETTE DEVLET TEKELİNİN ÖRGÜTLENMESİ

Soru 94 : Dış ticaretin devletleştirilmesi ne demektir? . 166
Soru 95 : Dış ticarette devlet tekelinin görev ve yetkileri nelerdir? 167
Soru 96 : SSCB'de dış ticaret nasıl devletleştirildi? . . 168
Soru 97 : Dış ticaret devlet tekelinin örgüt yapısı nedir? 170

İÇ TİCARETTE DEVLET KONTROLÜNÜN ÖRGÜTLENMESİ

Soru 98 : İç ticaret sorunu nasıl ele alınmalıdır? . . . 171
Soru 99 : Sosyalist devletin iç ticaret alanındaki temel görevleri nelerdir? 173
Soru 100 : İç ticareti düzenleyen organlar nelerdir? . 175
SONSÖZ . . 179
KISALTMALAR 180



1. EKONOMİ EL KİTABI
(Türkiye Ekonomisinden Örneklerle)
Prof. Sadun Aren.
Genişletilmiş 2. baskı. 10 lira

2. ATATÜRK'ÜN TEMEL GÖRÜŞLERİ
Fethi Naci.
5 lira.

3. TÜRKİYE'DE GERİCİ AKIMLAR
Doç. Dr. Çetin Özek.
10 lira.

4. TÜRKİYE'DE İŞÇİ HAREKETLERİ
Kemal Sülker.
7,5 lira.

5. TÜRKİYE'DE TOPRAK MESELESİ
Doç. Dr. Suat Aksoy.
7,5 lira.

6. MİTOLOGYA
Behçet Necatigil.
7,5 lira.

7. TÜRK EDEBİYATI
Rauf Mutluay.
7,5 lira.

Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Kürsüsü asistanı Dr. Kurthan Fişek, «100 SORUDA SOSYALİST DEVLET»te, marksist devlet teorisini açıklamakta ve «Sosyalist devlet nasıl örgütlenecek» sorusunun cevabını vermektedir. / Kitaptaki sorulardan bazıları: Devlet nedir? Marksist devlet teorisini şekillendiren belli başlı eserler hangileridir? Tarihteki sınıf bölünmelerine tekabül eden devlet biçimleri nelerdir? Devletle devrimin bağlantısı nedir? Sınıf mücadelesi nedir? Devrimi kim yapar? Proletarya diktatörlüğü nedir? Tarihteki proletarya diktatörlükleri hangi sınıf ittifaklarına dayanmıştır? Devletin «kuruyup gitmesi» ne demektir? Sosyalist devlette sosyalist partinin yeri nedir? Demokratik merkeziyetçilik nedir? Sosyalist devlette yargı faaliyeti nasıl düzenlenir? Sosyalist toplumda yurttaşın hak ve ödevleri nelerdir? Sosyalist ekonomilerde sanayiin örgüt yapısı nedir? Emek üretkenliğini artırma yolları nelerdir? Tarımın örgütlenmesine yön veren temel ilkeler nelerdir? Sosyalist tarımda özel mülkiyet var mıdır? Bankacılığın devletleştirilmesi ne demektir? Dış ticaretin devletleştirilmesi ne demektir? İç ticaret sorunu nasıl ele alınmalıdır?.. / «100 Soruda Sosyalist Devlet», karma karışık edilmiş kavramlara ve meselelere aydınlık getiren bir eserdir.

8 lira